

এলাস্তুৰ গাহাৰ

আৰু
অন্যান্য

(নাট্য সংকলন)

আলি হাইদৰ

চন্দ্ৰ প্ৰকাশ
পানিবজাৰ গুৱাহাটী-১

**Alandhur Pahar Aru Anyanya-written by Ali Hyder and
Published by Shri Rajendra Mohan Sarmah on behalf of
Chandra Prakash, Panbazar, Guwanati-1. Ph. No-511946
Price :—30-00.**

প্রকাশক :

শ্রীবল্লভ বোহন শর্মা

চন্দ্রপ্রকাশ, গুৱাহাটী-১

বেটুপাত্ত : প্রদীপ নাথ

মূল্য : ৩০.০০ (ত্রিশ) টকা

ছপা :

আডালী প্রেস

২৬, হুগোল কিলোমিটার হাট বেন

কলিকতা-৬

॥ উদ্‌গী ॥

স্বর্গীয় .বাবা (দেউতা)-র
পরিজ সোঁ স্ববশত ।

ছুটীপত্ৰ

১। এলাকুৰ পাহাৰ	...	৯
২। অহৈতুকী স্বদেশ প্ৰীতি	...	৩৫
৩। অজন্তা-ইলোৰা।	...	৫২
৪। গৌতম, কুন্তম আৰু	...	৭৭
৫। জয়জ্ঞান	...	১০১
৬। উত্তৰ	...	১২৫

। পূৰ্বভাষ

নাটক আৰু যুক্ত একাধিকতাৰ বাবে নাটকৰ প্ৰতি...
 যুক্তৰ ভিতৰত আনি হাইদৰে...
 আগ্ৰহ অকল নাটক-ইচ্চনাৰত আৰম্ভ হৈ...
 পাইছে। তেওঁৰ এই আগ্ৰহৰ প্ৰতি...
 নাট্যসংস্থা। এই সংস্থাটোৰ জৰিয়তে হাইদৰৰ...
 হৈছে। অসমৰ অস্তিত্ব নকতো তেওঁৰ দুই এখন নাটকৰ অভিনয়ৰ কথা
 শুনা গৈছে।

নাটকৰ প্ৰসংগত একাধিকতাৰ কথা আদি সদায়ে শুনি আহিছো—অসমীয়াত
 নাটক নাই। এই অভিযোগটো টপবাই মানি ল'ব নোৱাৰি। অভিযোগটো
 অন্যৰ প্ৰধান কাৰণ, আমাৰ প্ৰকাশিত নাটক সংখ্যাত বৰ কম। গল্প,
 উপন্যাস আদি যিমানখিনি লিখা হয় সিমানখিনিৰেই প্ৰকাশিত হয়। কিন্তু
 নাটক যিমানখিনি লিখা হয় আৰু যুক্তত তোলা হয় তাৰ এভাগো ছপাশাল
 গৰাকি পোহৰলৈ নাহে। আচলতে, প্ৰতিটো দশকতে তালৈহে নাটক লিখা
 হৈ আছে আৰু এই নাটকসমূহে বিভিন্ন বিষয় আৰু কৌশলো সাধৰি লৈছে।
 কিন্তু ছপাৰ ৰূপ লাভ নকৰা বাবে এইবোৰ নাটকৰ ধৰণ বহুতে নাপায়।
 হাতে লিখা অবস্থাবে নিশ্চিহ্ন হৈ যোৱা বাবে এই নাটকসমূহৰ বিভিন্ন দিশৰ
 বিষয়ে কোনো সমালোচনাও প্ৰকাশ নাপায়। নাটকৰ উন্নতিৰ কাৰণে
 অভিনয় বিষয়ৰ প্ৰয়োজনীয়, সমালোচনাও সিমানেই প্ৰয়োজনীয়। আদি
 হাইদৰে নাটকৰ এই দিশটোৰ গুৰুত্ব উপলব্ধি কৰিয়েই তেওঁৰ নাটকসমূহ
 ছপাকণত পাঠকৰ সমুখত দাঙি ধৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে।

হাইদৰৰ নাটকৰ বিষয়বস্তু অপৰিচিত নহয়। ছবীমানিছলাৰ প্ৰতি
 সহানুভূতি, অত্যাচাৰী আৰু নিশ্চেষ্টৰ বিপক্ষে বিষয়—এই কেন্দ্ৰীয় ভাবে
 তেওঁৰ নাটকৰ কাহিনী নিয়ন্ত্ৰণ কৰে। এই সংকলনত সন্নিৱিষ্ট নাটকেইখনো
 ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। ইয়াতো অত্যাচাৰী শাসকৰ প্ৰতিপত্তি ওফবাই দিয়াৰ
 বাবে, ধন-ঐশ্বৰ্যৰ অধিকাৰী হৈ ছবীয়াৰ ওপৰত নিহঁৰ অত্যাচাৰ চলোৱা-
 সকলৰ বিৰুদ্ধে সজাগ হ'বলৈ দৰ্শকক উদ্বুদ্ধ কৰাৰ চেষ্টা জড়িত হৈ আছে।
 কিন্তু কাহিনী বিন্যাসত তেওঁৰ দৃষ্টি প্ৰধানকৈ নিবন্ধ হৈছে নকৰ
 প্ৰয়োজনীয়তাৰ ওপৰত। কলমৰূপে, কেন্দ্ৰীয় ভাৱটো প্ৰকাশ কৰাৰ কাৰণে
 যি প্ৰতীকী ৰূপৰ আশ্ৰয় লোৱা হৈছে তাৰ ব্যক্তিত্ব বৰ গভীৰ হৈ উঠা নাই।
 প্ৰতীকী ৰূপটোত দৰ্শকৰ অজানাব কাৰণে বিশেষ ধৰণ নথকা বাবে কাহিনীৰ

লগ্নবেদনশীলতা ভালোখিনি কয়ি যোগ। যেন অল্পভৰ হৈছে। তদুপৰি, মানসিক
 অথবা সামাজিক পৰিবৰ্তন প্ৰদৰ্শন কৰাৰ অত্যাংসাৰে কাহিনীৰ গতি ঠাই-
 বিশেষে অস্বাভাৱিক কৰি তুলিছে। 'এলাছুৰ পাহাৰ'-ত হানিকৰ মনৰ
 আকস্মিক পৰিবৰ্তনৰ হেতু বিচাৰি পাবলৈ টান হয়। সেইদৰে, 'অজ্ঞতা-
 ইলোৰা'-ত বিষয়ৰ প্ৰকৃতিতৈ চাই কাহিনী-বিন্যাস প্ৰত্যয়জনক হৈ উঠিছে
 বুলি ক'ব নোৱাৰি। মৃত ছোৱালী কেইজনী জীৱন্ত হৈ উঠাটো ইয়াত খাপ
 খাই পৰিছে বুলি ভাবিবলৈ অসুবিধা হয়। এইদৰে সূক্ষ্মতাৰ বিচাৰ কৰি
 চালে হাইদৰৰ নাটকত দুই-চাৰিটা খুঁত ওলাব পাৰে। কিন্তু সামগ্ৰিক
 বিচাৰত ডেওঁৰ নাটকে দৰ্শক-পাঠকৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় উপকৰণসমূহৰ সবহ-
 খিনিয়েই যে পূৰণ কৰিব পাৰিব, সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই।

শৈলেন ভৰাজী

॥ আগকথা ॥

অধুনালুপ্ত ‘নবাকণ’ নাট্যদলৰ লগত এটা সময়ত মই জড়িত আছিলোঁ। সেয়ে আশী দশকৰ প্ৰায় শেষ ভাগলৈকে।

‘নবাকণ’ৰ তালিঘাতে একাংকিকাহি হওক বা পূৰ্ণ বৈধৰ্য্য হওক যোৰ প্ৰায়বিলাক নাটক লিখা হৈছিল। এই সংকলনৰ সন্নিৱিষ্ট নাটকেইনো ‘নবাকণ’ৰেই প্ৰেৰণা।

‘অট্টতুকী স্বদেশ প্ৰীতি’খন ইতিমধ্যে বহু ঠাইত বহুবাৰ মঞ্চস্থ হৈছে। শুধাহাটী অনাতাঁৰ কেন্দ্ৰই উক্ত নাটক আৰু ‘অঘস্তা-ইলোবা’ ছয়োপনি অনাতাঁৰ মাধ্যমেৰে প্ৰচাৰ কৰিছে।

বৰ্তমানলৈকে বহুতো নাটকেই লিখা হ’ল।

বহু নাটক পাণ্ডুলিপি অৱস্থাতেই হেৰায় গ’ল।

নাটকবিলাকৰ প্ৰকৃত মূল্যাংকন কৰাৰ সুবিধা পাঠক-দৰ্শকক দিব পৰা নাই। সেয়েহে থকাখিনিৰ কিছু হ’লেও গোটাই-পিতাই পাঠক-দৰ্শকৰ হাতত তুলি দিয়াৰ ইচ্ছা। ইচ্ছা নাটকেইখনৰ ভাল বেয়াৰ এটা মূল্যাংকন হওক।

ভাতপ্ৰভীম প্ৰিন্টিঙত বৰাৰ হুগুজ্জত ‘চন্দ্ৰ প্ৰকাশ’ৰ স্বত্বাধিকাৰী বন্ধুবৰ প্ৰিয়ত বাৰ্জেন্স মোহন শৰ্মাই নাটকেইখনৰ প্ৰকাশ কৰি দিয়াৰ দায়িত্ব লৈ কৃতজ্ঞ কৰিলে।

শুধাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অসমীয়া বিভাগৰ মুবক্কী অধ্যাপক প্ৰফেচৰ শৈলেন ভৰালীদেৱে ভীষণ ব্যস্ততাৰ মাজতো সমালোচনামূলক পাতনী এটা লিখি নাটকেইখনৰ গুৰুত্ব আৰু শৌৰ্য্য বৃদ্ধি কৰিলে।

এই ছেগতে—প্ৰফেচৰ ভৰালী চ্যাব আৰু প্ৰিয়ত শৰ্মালৈ মোৰ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা ৰাখিলোঁ। লগতে আকাশবানী শুধাহাটী কেন্দ্ৰৰ নাটক প্ৰযোজক আৰু শিল্পীসকল আৰু প্ৰিন্টিঙলৈ শ্ৰদ্ধা ৰাখিলোঁ।

সেৱাৰে—

আলি হাইদৰ

উত্তৰ লক্ষীমপুৰ।

এলাক্কুব পাহাব

চৰিত্ৰলিপি :

- ১। নম্বাব।
- ২। হানিক।
- ৩। বুঢ়া।
- ৪। ইন ক্লাবী।
- ৫। বুঢ়ী আৰু আকৰাণী।

আৰ কাপোৰৰ আৰত :

(মঞ্চ-সজ্জাত জটিলতা নোহোৱাই ভাল। এখন ক'লাজীণ হ'লেই হ'ব। অৱশ্যে প্ৰতীকধৰ্মী মঞ্চ-সজ্জাৰ ব্যৱহা কৰি লব পাৰে। এয়া সকলো পৰিচালকৰ মাজনীশীল দৃষ্টিভঙ্গীৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব।)

আৰ কাপোৰ উঠাৰ পাছত :

(মঞ্চত কেৱল নৱাব আৰু হানিক থাকিব। নৱাব, এজন খঙাল, হৃদয়হীন অভিজাত্যৰ ভেমত থকা আদৰ্শাৱা লোক। সাজ-সজ্জাত আভিজাত্য বিস্তাৰণ। হানিক, এজন গুণ্ডা প্ৰকৃতিৰ যুৱক। সাজ-সজ্জাত নৱাবৰ তৰুণ। বয়স প্ৰায় ৩০/৩৫ মান হ'ব।)

নৱাব : খুব মজা হৈছে, খুব মজা হৈছে, সিহঁত প্ৰত্যেকেই একো একোটা শিক্ষা পোৱা উচিত। (কথাৰ সুৰ সলাই) কিন্তু মই আচৰিত হৈছোঁ হানিক, তুমি যে সিহঁতক একো কৰিব নোৱাৰিলা।

হানিক : (অতি বিনয়ভাবে) গুস্তাখী মাক নৱাব চাহাব। মই মোৰ কামত কোনো গাফিলতি কৰা নাই।

নৱাবঃ হো! কামত গাফিলতি কৰা নাই? তেন্তে এইবোৰ, এইবোৰ কি দৰে হ'বলৈ পালে?

(প্ৰায় উত্তেজিতভাবে) এই ইনক্ৰাৱ, এই বিদ্ৰোহ, এই জনতাৰ চিন্ধকাৰ, এইবোৰ ক'বপৰা হ'বলৈ পালে?

হানিক : এই সকলোবোৰ কি দৰে হৈ গ'ল—মই (সুৰ সলাই)—নাই-নাই আপুনি মোৰ ওপৰত ভৰসা ৰাখক, মোৰ এই ভেগাবৰ (ককালৰ-পৰা ভেগাব উলিয়াই দেখুৱায়) ওপৰত ভৰসা ৰাখক, মই-মই সকলোকে খতম কৰি দিম।

নৱাব : ভৰসা (হাঁহে)! কিন্তু আক কিমান দিন ভৰসা কৰিব লাগিব?

হানিক : লাজ নিদিব নৱাব চাহাব।

নৱাব : লাজ (হাঁহি হাঁহি)! লাজতো মই পাইছোঁ। তোমাৰ নিচিনা এটা গুস্তাৰ থাকোঁতে মোৰ এই অকলন্ত ইনক্ৰাৱ, বিদ্ৰোহ, জনতাৰ চিন্ধকাৰ—
(মুখৰ কথা কাঢ়ি)

হানিক : মাজ এবাৰ বোঁকা বিয়ক নৱাব চাহাব, এই ইনক্ৰাৱ, এই চিন্ধকাৰ, এই সকলোবোৰ চাবা জিফেঙ্গীৰ বাবে খতম কৰি দিম। সিহঁতে এই হানিক গুস্তাৰক চিনি পোৱা নাই!

নৱাব : হো-ওস্তাদ ! কিন্তু ইয়াত ওস্তাদী কৰিলে নচলিব। জনতাৰ মিচিলৰ মাজত সোমাই, তুমি তোমাৰ ওস্তাদী দেখুৱাব। দেখা নাই, কিমান তৰিকা কৰি প্ৰতিটো মিচিলৰ মাজত মোৰ মাহুহৰে মাৰ পিত কৰোৱাই, সিহঁতৰ মিচিল ভাঙি দিছো ?

হানিক : এই বাৰবপৰা মোৰ আৰু ভুল নহয়।

নৱাব : তুমি দেখা নাই, প্ৰতিটো মিচিল এলান্ধুৰ পাহাৰৰ ফালে আগবাঢ়ি গৈছে ?

হানিক : দেখিছো নৱাব চাহাব !

নৱাব : এলান্ধুৰ পাহাৰৰ কাষেৰে বৈ যোৱা প্ৰবল বেগী বেগৱতী নদীখনে কি দৰে অহৰহ পাহাৰৰ গাত খুন্দিয়াব লাগিছে—তাক তুমি নাজানা ?

হানিক : জানো।

নৱাব : প্ৰতিটো মিচিলে অলপ অলপ কৰি কাটিকাটি কি দৰে এলান্ধুৰ পাহাৰ খহাই আনিছে—দেখা নাই ?

হানিক : দেখিছো !

নৱাব : এই দৰে হ'বলৈ হ'লে এদিন পাহাৰটো সম্পূৰ্ণ খহি যাব আৰু খহি গ'লেই বেগৱতী নদীখন এইফালে বৈ আহিব। তেতিয়া তাৰ পানীৰে এই অঞ্চলৰ সকলোবোৰ এলান্ধু ধুই পেলাব। লগে লগে এলান্ধুৰ আঁৰত লুকাই থকা সকলো ওলাই পৰিব। আৰু তাতোতকৈ ডাঙৰ কথা কি হ'ব জানা ?

হানিক : কি ?

নৱাব : সেই নদীখন এইফালে বৈ আহিলে মোৰ সাতামপুকুৰীয়া নৱাবী খিতাপ শেষ হৈ যাব।

হানিক : নদীখন আপোনাৰ ৰাজপ্ৰসাদ উটুৱাই লৈ যাব।

নৱাব : (ভয় আৰু উত্তেজনাৰে) আৰু তেতিয়া-তেতিয়া মোৰ কি হ'ব ? (প্ৰায় খঙত) নাই-নাই সেইটো হ'বলৈ দ্বি নোৱাৰি। (মুখৰপৰা খঙৰ ভাব লাহে লাহে আঁতৰাই ক্ৰমান্বয়ে মুখলৈ হাঁহি আনে আৰু অটুহাঁহি মাৰে।) ইমান সোনকালে মোৰ ৰাজপ্ৰসাদ, মোৰ নৱাবী খিতাপ শেষ হৈ নাযায়। এই মিচিলবোৰ কি দৰে খতম কৰিব লাগে তাৰ প্ৰতিটো তৰিকা মোৰ জনা আছে।

হানিক : খোদাৰ কচম, নৱাব চাহাব ! এই হানিক ওস্তাদে আপোনাক লৱায় সহত কৰি থাকিব।

নৱাব : (চিঞা কৰি) খোদাৰ কচম ! খোদা ! আৱাতাৱাহ। (হব লগাই) হানিক ওস্তাদ—

হানিক : পেছ কৰক নৱাব চাহাব !

নৱাব : এই খোদা, এই আজাতাজাহ, আমাৰ এলাদ্ধৰ পাহাৰ থিয় কৰি
বখাত একো একোপাত অস্ত্ৰ হ'ব জানা।

হানিক : নৱাব চাহাব, মই সকলো বুজিছোঁ।

নৱাব : (ব্যস্ত হ'বত) হোঁ তুমি দেখিছোঁ বৰ চমজ্জাৰ ! জানা তোমাৰ
দৰে এজন চমজ্জাবীক মোৰ সদায় দৰকাৰ।

হানিক : (বাহিৰলৈ চাই) নৱাব চাহাব, এজন বুঢ়া আহিছে।

নৱাব : ক'ত ? (বাহিৰলৈ চাই) অ' সেইজন। তুমি ভয় নাখাব।

হানিক : মানে ?

নৱাব : সেইবোৰ বুঢ়া মাছহ, সিহঁত সদায় আমাৰ আঙুলিৰ ইচাৰাত উঠা-
বহা কৰি আহিছে ; এতিয়াও কৰে আক কৰি থাকিব।

হানিক : তেতিয়াহ'লে মোৰ বাবে আদেশ পেছ কৰক।

নৱাব : বৰা, এই বুঢ়াজনৰ মুখবপৰা কি সংবাদ পাওঁ তাকে চোৱা
যাওঁক।

(এজন বুঢ়াৰ প্ৰবেশ। বয়স ৫০।৬০ মান হ'ব। চুলি ভাবি
প্ৰায় পকা। সাজ-সজ্জা সাধাৰণ। বুঢ়াই আহি নৱাবক
কুৰিছ দিয়ে।)

বুঢ়া : নৱাব চাহাব, গুস্তাখীয়াক।

নৱাব : ইনক্কাবীৰ খবৰ কি ?

বুঢ়া : সিহঁত দূৰ এতিয়া, সিহঁতক বাজি কৰিব নোৱাৰি।

নৱাব : (খঙত) সেলায়ক।

বুঢ়া : মই বৰ লজ্জিত।

নৱাব : লজ্জা কৰিলে আমাৰ কাম হাচিল নহয়।

বুঢ়া : নৱাব চাহাব, সিহঁতে এলাদ্ধৰ পাহাৰৰ ফালে দ্ৰুত গতিত
আগুৱাইছে।

নৱাব : কি ? হানিক !

হানিক : বান্ধা হাজিৰ নৱাব চাহাব।

নৱাব : তৎক্ষণাত ইয়াৰ ব্যৱস্থা কৰাটো।

হানিক : হানিক ওস্তাৱ থাকোতে আগুনি নিৰ্ভৰে থাকিব পাৰে। (বুঢ়াক)
এই বুঢ়া, ইনক্কাবী দল এতিয়া ক'ত ?

বুঢ়া : সিহঁত, মানে—মানে—

হানিক : এই বুঢ়া, ভেগাব দেখা নাই ? (ভেগাব দেখুৱাই) এইখন ভিতাত
লাগিলে, জিতা টুকুৰা হৈ যায় আৰু চাবা' জিকোঁটৰ বাবে জোৰান
বন্ধ হৈ যাব। লতা কথা ক'।

নৱাব : সচা কথা (হ'হি)। সচা কথা কি দৰে উলিয়াব লাগে সেয়া মই জানোঁ। হানিক, তোমাৰ কাম তুমি কৰায়ে।

হানিক : বান্দাই হকুম তালিম কৰিম।

নৱাব : যোৱা।

হানিক : ইচ্ছা আজাহ।

নৱাব : খোদা হাক্কেজ—

হানিক : খোদা হাক্কেজ।

(হানিকৰ প্ৰস্থান।)

নৱাব : (বুঢ়াক) ও! তোমাৰ কি হ'ল ?

বুঢ়া : নৱাব চাহাব।

নৱাব : ইনক্কাবী দল এতিয়া ক'ত ?

বুঢ়া : মানে, মই—মই—

নৱাব : (খঙত) ইনক্কাবী দল ক'ত ?

বুঢ়া : (ভয়ত) মোক—মই—

নৱাব : ও! বুজিছোঁ। (স্বৰ সলাই) তোমাৰ নিশ্চয় ভোক লাগে ?

বুঢ়া : আমিহঁতো ভোকাভুবেই নৱাব চাহাব।

নৱাব : (ব্যঙ্গ স্বৰত) ভোকাভুৱ! ভোক লাগিলে নিশ্চয় খাবলৈ মন যায় ?

বুঢ়া : যায়, নৱাব চাহাব।

নৱাব : এই অঞ্চলত মোৰ সাতামপুকুৰীয়া খানদানী নৱাবী খিতাপ চলি আছে-জানা ?

বুঢ়া : প্ৰতি খোজে খোজে এই কথা অজ্ঞতৰ কৰোঁ।

নৱাব : (ব্যঙ্গ স্বৰত) তুমি দেখিছোঁ বৰ চমজদাৰ। (স্বৰ সলাই) আৰু এইটো কথাও জানা যে মোৰ আঙুলিৰ ইচাবাত ইয়াৰ দ্বাৰুহ উঠা-বহা কৰে।

বুঢ়া : জানো নৱাব চাহাব।

নৱাব : (খঙত) তেহে স্তনা, আজিৰপৰা তোমালোক ভোকাভুৱবোৰে কিদৰে খাদ পোহা সেয়া মই চাম।

বুঢ়া : গৰীবৰ প্ৰতি দয়া কৰক।

নৱাব : গৰীব! (হ'হিহে। হ'হিৰ পিছত স্বৰ সলাই) তইতক, মই তিল-তিলকৈ মৃত্যুৰ মুখলৈ ঠেলি পঠাম।

(নৱাব বাব ধৰে।)

বুঢ়া : নৱাব চাহাব, আপুনি আমাৰ জ্ঞান কৰোঁজা, আপুনি মৰত কৰিলে খোদাই আপোনাক বৰ্কত দিব।

নবাব : খোদা ! আল্লাতাজাহ ! (হ'ব নদাই) হেঁ ! খোদাটোঁ জ
কবা ?

বুঢ়া : খোদাটোঁ ! তর কবোঁ ।

নবাব : ডেউরাহ'লে নিয়খ খাই যে নিয়খ ছাবারী কবিব নাপার তাকো
জানা ?

বুঢ়া : জানেঁ ।

নবাব : তুমিতো যোব নিয়খ খাইছা ?

বুঢ়া : খাইছোঁ ।

নবাব : তেসে কোরা, ইনুকাবী হল ক'ত ?

বুঢ়া : মানে—

নবাব : কোরা ।

বুঢ়া : মানে—

নবাব : খোদা আছে, নিয়খ ছাবারী নকবিব ।

বুঢ়া : (ভয়ত) খোদা ! আচলতে নবাব চাহাব, সিহ'তে এলাতুন পাখাব
প্রায় কাব পালেগৈ ।

নবাব : এতিরাহে চিরা বাক্সত : সিহ'তক থৈ হানিকৈ থাব ?

বুঢ়া : পাব ।

নবাব : (খঙত) তুমি ইমান পবে কোরা নইছিনা কিব ?

বুঢ়া : সিহ'তে বোক মান কবিছিল ।

নবাব : সিহ'তে মনা কবিছিল ! এই অকল কাব ? সিহ'তব সে যোব ?

বুঢ়া : আপোনাব ।

নবাব : তুমি কাব তলত কাব কবি খাই আছা ?

বুঢ়া : আপোনাব ।

নবাব : কিন্তু তুমি এতিরা কাব কথা বসে চলিব বিজবিছা ?

বুঢ়া : (কবাবব ভক্তি ববে) যোম তুল হ'ল নবাব চাহাব ।

নবাব : তুল ! (হ'হে) জানাইতো তুল কবিলে প্রজিকল কি পোরা
বায় ?

বুঢ়া : এই বাবটোঁ বোক কমা কবক ।

নবাব : কমা ! (হ'হে)

বুঢ়া : আমি আপোনাব বান্ধা ।

নবাব : যোব বান্ধা ? ওনাহ, ওনাহ । নাই, নাই বোক ওনাহব ভাগী
নকবিব । যোব বান্ধা বান্ধা : যোবাব বান্ধা, আল্লাতাজাহ
বান্ধা । হই যোবাব বান্ধা, তুমি খোদাব বান্ধা । যোবাব বান্ধা
বুলিলে ওনাহ লগিব ।

বুঢ়া : আপুনি আমাৰ জীৱনদাতা, আপুনিয়েই আমাৰ বাবে ধোৱা—

নৱাব : তোবা কৰা, তোবা কৰা—

বুঢ়া : নৱাব চাহাব।

নৱাব : (আদেশৰ স্বৰত) শুনা। তুমি অতি সোনকালে ইন্স্কাৰীৰ মিচিল
ভাঙি দিব লাগিব।

বুঢ়া : কিন্তু মই কিদৰে ভাঙিম !

নৱাব : যিকোনো প্ৰকাৰে। চল-চক্ৰান্ত, বুজনি, গালি-গালাজ, মাৰপিট
যি প্ৰয়োজন তাকেই কৰিব।

বুঢ়া : কিন্তু নৱাব চাহাব—

নৱাব : নাই, নাই মই কোনো কথাই শুনিব নোৱাৰোঁ।

(স্বৰ সলায়) নোৱাৰিলে কি শাস্তি হ'ব তাক চাৰ্গে তোমাৰ মনত
আছে ?

বুঢ়া : আছে।

নৱাব : (ব্যঙ্গ স্বৰত) হো!—বৰ চমজ্জদাৰ হা ?

বুঢ়া : বহুত মিচিল। কিমান ভাঙিম ?

নৱাব : কিন্তু, সিহঁতক এলাক্কুৰ পাহাৰ কটা কাৰ্যত বাধা দিব নোৱাৰিলে
কি হ'ব জানা ? এলাক্কুৰ পাহাৰৰ কাষেদি বৈ যোৱা প্ৰবলবেগী
বেগবতী নদীখন এই কালে বৈ আহি, এই-মোৰ ৰাজপ্ৰসাদ, মোৰ
সাতামপুকুৰীয়া নৱাবী খিতাপ-সকলো মহাতীয়াই লৈ যাব।

বুঢ়া : জানো নৱাব চাহাব।

নৱাব : কিন্তু, ইমান সোনকালে এৰি দিয়া বিশ্বৰ মানুহ মই নহয়। সিহঁত
ইন্স্কাৰী দলৰ প্ৰতিটোৰ প্ৰতিটোপা ভেজ শুহিহে মই শাস্ত
হ'ম।

(ইন্স্কাৰীৰ প্ৰবেশ। এজন খঙাল দুৱক। সাজ-সজ্জা
সাধাৰণ, অসংযত। প্ৰগতিকাবী সংগ্ৰামী ডেকা। বয়স
২৫/৩০ মান।)

ইন্স্কাৰী : ভেজ শুহি শেষ কৰিবলৈ জানো বাকী ৰাখিছা নৱাব ?

নৱাব : কোন ? অ' ইন্স্কাৰী !

ইন্স্কাৰী : এবা ইন্স্কাৰী।

নৱাব : নিৰখ হাবাৰ, বেইমান—

(দুখৰ কথা কাঢ়ি।)

ইন্স্কাৰী : (খঙত) ছোৱান চম্ভাদি কথা ক'বা নৱাব।

নৱাব : (খঙত) ইন্স্কাৰী।

বুঢ়া : (ভয়ত) বাপু (ইন্স্কাৰীক) ডই—ডই——

নম্বাব : (হুব সলাই, ব্যং কৰি) হো! তেজত দেখিছো গবম আছে।

ইন্দ্ৰাবী : (দৃঢ়তাৰে) গবম তেজৰ বাপ্পই তোমালোকক চানি পেলাব।

বুঢ়া : নাপায় বাপু, নাপায়। এখেত ডাঙৰ মাহুহ, আমাৰ নম্বাব হয়।

ইন্দ্ৰাবী : (ঠাট্টাব স্বৰত) ডাঙৰ মাহুহ! নম্বাব! আজিৰ দিনত আমি
এইবোৰৰ কোনো অস্তিত্ব স্বীকাৰ নকৰোঁ।

বুঢ়া : আহ! ইমান ডাঙৰ কথা নকৰি, খোদায়ে শুনাহ লেখিব।

নম্বাব : (বুঢ়াক) তুমি এতিয়া যোৱা।

বুঢ়া : ভাল নম্বাব চাহাব।

(বুঢ়াৰ প্ৰস্থান।)

নম্বাব : (গম্ভীৰ স্বৰে) ইন্দ্ৰাবী! দিনক দিনে তোমালোকৰ কোৰ চৰি
গৈছে।

ইন্দ্ৰাবী : আক তোমালোকৰ ?

নম্বাব : (খঙত) মই আক তোমালোক একে বুলি ভাবা নেকি ?

ইন্দ্ৰাবী : অলবট হাজাৰ বাৰ ভাৰো।

নম্বাব : (খঙত) ইন্দ্ৰাবী! (মুখবশৰা খঙ আঁতৰাই ক্ৰমাৎয়ে মুখলৈ হাঁহি
আনে। হাঁহে) ইন্দ্ৰাবী, তুমি বৰ চমজ্জাৰ।

ইন্দ্ৰাবী : (দৃঢ়তাৰে) কোনো চালাকি নাখাতিব নম্বাব।

নম্বাব : চালাকি! (হাঁহে) নাই, নাই—তোমাৰ লগত আকৌ কিহৰ
চালাকি? (বুজনি দিয়াৰ উদ্দেশ্যে) তোমাৰ নিচিনা সাহসী,
তেজী ভেকা য়োৰ এই অঞ্চলত খুব প্ৰয়োজন।

ইন্দ্ৰাবী : তোমাৰ অঞ্চল? নহয়। তোমাৰ অঞ্চল নহয়। এই অঞ্চল
আমাৰ। জনতাৰ।

নম্বাব : কিছ, তোমালোক জনতাৰ ময়েতো নম্বাব।

ইন্দ্ৰাবী : নম্বাবী খিতাপ আক নচলিব। সেই মোহ পৰিহাৰ কৰা।

নম্বাব : হো! তুমি কলা আক মই পৰিহাৰ কৰিয়? বাহ! তুমি
ভাবিছা.কি? এই নম্বাবী খিতাপ মোৰ অঞ্চল আজিৰ নহয়। মোৰ
আক্সাজান, মোৰ হাছুজান, মোৰ আবুজান—মোৰ থানহানে,
থানহানে এই অঞ্চলৰ নম্বাব হৈ আহিছে। ই মোৰ থানহানী
খিতাপ।

ইন্দ্ৰাবী : তোমাৰ এই থানহানী ভেম শেষ হ'বলৈ বেছি সময় নাই।

নম্বাব : খুব সহজে শেষ হ'ব বুলি নাভাবিবা।

ইন্দ্ৰাবী : দলে দলে ইন্দ্ৰাবী আজি এলাদ্ধৰ পাছাবৰ কালে অগ্ৰসৰ হৈছে।

পূৰ্ণ উজ্জয়ন্ত, পূৰ্ণ সাহসন্ত লিহিত পাহাৰ কাটিব লাগিছে, ইফালে
বেগমতী নদীয়ে পাহাৰৰ পাঁত প্ৰচণ্ড আঘাত হানিছে। তোমাৰ

হাল্হহে আমাৰ এটা মিচিল ভাঙি শেষ কৰিছে, আনফালে আমাৰ আকৌ দহটা মিচিল পুনৰ্জীৱিত হৈ উঠিছে ! সিহঁতে পাহাৰ কাটি প্ৰায় শেষ কৰেঁ। কৰেঁ।

নৱাব : কি ?

ইন্দ্ৰাবী : আৰু শুনা নৱাব। যেতিয়া পাহাৰ কটা শেষ হ'ব, তেতিয়াই এলাঙ্গু পাহাৰৰ কাষেৰে বৈ যোৱা বেগবন্তী নদীখন প্ৰৱল বেগেৰে এইফালে বৈ আহিব।

নৱাব : (ভয়ত) নহয় ! নহয় !

ইন্দ্ৰাবী : বেগবন্তী নদীৰ এই সোতে তোমাৰ নৱাবী খিতাপ নামানে, তোমাৰ খান্দান নামানে, তোমাৰ ৰাজ-অট্টালিকা নামানে। এই সোত খুব প্ৰৱল, খুব বেগী, খুব নিৰ্ভৰ, ই কোনো ছাহাৰা, বাদশ্বাহ, নৱাব, ওমৰ-আমিৰ নামানে। ই কেৱল বৈ যাব আনে আৰু কেৱল বৈ যায়।

নৱাব : নাই, নাই—সেইটো হ'ব নোৱাৰে।

ইন্দ্ৰাবী : সেইটোৱে হ'ব।

নৱাব : (খঙত) কিছ, কিছ, মই তোমালোকক—তোমালোকক বন্দী কৰি নিৰ্ভৰভাবে হত্যা কৰিম।

ইন্দ্ৰাবী : তোমাৰ অত্যাচাৰত সকলো জীৱিত মানুহ মৰি আছে। ইয়াত মুক্তিৰ থকা সকলো বন্দীতকৈ কোনো গুণে কম নহয়।

নৱাব : মনে মনে থাক। তোমাক মই এতিয়াই...

(মুখৰ কথা কাটি।)

ইন্দ্ৰাবী : বন্দী কৰিবা ?

নৱাব : অকল বন্দীয়ে নহয়, তোমাক-তোমাক (হুব সলাই) অৱজ্ঞে তোমাক মোৰ আৱশ্যক আছে। তোমাৰ নিচিনা সাহসী, তোমাৰ নিচিনা ডেজী ডেকাৰ মোৰ খুব আৱশ্যক। ভাতে তুমিতো বৰ চমজ দাৰ।

ইন্দ্ৰাবী : মোৰ এই সাহস, মোৰ এই ভেজ তোমাৰ নৱাবী খিতাপৰ বাবে নহয়। ই জনতাৰ বাবে।

নৱাব : এবাৰ ভালদৰে ভাবি চোৱা।

ইন্দ্ৰাবী : ভাবিয়ে জনতাৰ মিচিল ভৈয়াৰ কৰিছে।

নৱাব : ও-হো ! অলপ শাস্তৰ বাবে। মই নৱাব ! নৱাবে তোমাৰ ওপৰত অজুগ্ৰহ কৰিলে ভূমি হালাহাল হৈ যাব।

ইন্দ্ৰাবী : মোক লোভ নেদেখুৱাবা নৱাব। ভূমি লোভ দেখুৱাবা তোমাৰ গোলামবোৰক।

নন্দাব : (খঙত) ইনক্কাবী ! (খঙৰ হ্ৰস্ব ক্ৰম্বন্ধে সলানি কৰি কোমল-
ভাবে) আকৌ, আকৌ এবাৰ তোমাক মোকা দিছে । ভাবি
চোৱা ।

ইনক্কাবী : কোনো ধৰণৰ প্ৰলোভন নচলিব ।

নন্দাব : বাক দেখা যাব কোন কিমানৰ ।

(নন্দাবে হাঁহে । নন্দাবৰ হাঁহিব শেষৰ ফালে প্ৰতিধ্বনি
হোৱাৰ দৰে, ইতিমধ্যে নেপথ্যত এজনী বুঢ়ীৰ বিকট অশ্লুট
কৰণ হাঁহি ক্ৰম্বন্ধে স্পষ্ট হৈ আহে । নন্দাবৰ হাঁহি বন্ধ হয় ।
নন্দাবৰ মুখত ভয় আৰু বিষন্ন ভাব ফুটে উঠে । হাঁহি হাঁহি
এজনী পাগলী বুঢ়ীৰ প্ৰবেশ । বুঢ়ীৰ বয়স ৪৫-৫০ বান হব ।
সাজ-সজ্জা ফটা-চিটা মলিন । চকুৰ কাষত ক'লা পৰিছে,
কিন্তু চকু উজ্জল আৰু তীক্ষ্ণ । গাল-মুখ সোমোৱা, চুলি
পকা ।)

বুঢ়ী : এলাদ্ধ—এলাদ্ধ—গোটেই দেশতে এলাদ্ধ পৰিছে । এলাদ্ধৰে দেশ
ভৰি পৰিছে । হিঃ হিঃ হিঃ (হাঁহি)

নন্দাব : (ভয়ত) তুমি, তুমি আকৌ ইয়াত ?

বুঢ়ী : হিঃ হিঃ হিঃ ভয় খাইছ ? ভয় নকৰিবি, এলাদ্ধ দেখা নাই ?
এলাদ্ধৰ তলত লুকাই থাক, তোক কোনেও নেদেখে হিঃ হিঃ হিঃ—

নন্দাব : তোমাক ইয়াত কি লাগে ?

বুঢ়ী : মোক কি লাগে ? হিঃ হিঃ হিঃ (হঠাৎ হাঁহি বন্ধ কৰি, নিজে নিজে)
হো ? মোক কি লাগে ? (ইনক্কাবীলৈ চাই) কি লাগে ?

ইনক্কাবী : নন্দাব, এওঁ তোমাৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ লব আহিছে ।

বুঢ়ী : (গহীনভাবে) ওঁ । প্ৰতিশোধ ! (আকৌ হাঁহি) মই প্ৰতিশোধ
লয়—হিঃ হিঃ হিঃ—মই মোৰ স্বামীৰ প্ৰতিশোধ লয় । মোৰ
ভেকা ল'ৰাটোৰ প্ৰতিশোধ লয় ।

নন্দাব : (অভ্যস্ত ভয়ত) নাই, নাই তুমি মোৰ পিছে পিছে ঘূৰি হুহুবিবা ।
(নেপথ্যলৈ চাই) এই কোন আহ ? এওঁক, ইয়াৰ পৰা লৈ যা ।
এওঁ মোৰ পিছে পিছে হাঁহি দৰে ঘূৰি হুহুবিছে । মোৰ শৰীৰ কঁপি
উঠিছে । মোৰ ভীষণ ভয় লাগিছে ।

ইনক্কাবী । তোমাৰ আবেশ ডাৱিল কৰিবলৈ ইয়াত কোনো নাই
নন্দাব ।

বুঢ়ী : ভয় লাগিছে ভয়—হিঃ হিঃ হিঃ—এলাদ্ধৰ তলত লুকাই থাক, একো
ভয় নাই । তোক কোনেও একো কৰিব নোহোৱে । এলাদ্ধ—
এলাদ্ধ—হিঃ হিঃ হিঃ—

ইনুকাৰী : মা, এই এলাদ্ধু পৰা বন্ধ কৰিব। এই দেশৰপৰা এলাদ্ধু বুই নিৰ্মল কৰিব। তাৰ বাবে ইনুকাৰীবোৰে এলাদ্ধুৰ পাৰ্হাৰ কাটি আছে। বেগৰতী নদী এইফালে বৈ আহিব।

নৰাৰ : নাই, নাই এলাদ্ধু অ'তৰাবলৈ নিদিওঁ।

বুঢ়ী : হিঃ হিঃ হিঃ—

নৰাৰ : ইয়াত থাকিলে এওঁ মোক পাগল কৰি পেলাব। মই শেষ হৈ যাম। এওঁলৈ মোৰ ভীষণ ভয় লাগে। ভীষণ ভয় লাগে।

(নৰাৰে ভয়ত পিছেহাঁহকে, বুঢ়ীয়ে হাঁহি হাঁহি নৰাৰৰ ফালে আগবাঢ়ে। নৰাৰে ভয়ে ভয়ে পাছলৈ গৈ একোবাবত মাউং কৰে গ্ৰন্থান কৰে। বুঢ়ীয়ে হাঁহে।)

বুঢ়ী : হিঃ হিঃ হিঃ—

ইনুকাৰী : (কৰুণ মাতেৰে) মা!

বুঢ়ী : মা! কোন? মই? মই? (কন্দনামুখা স্বৰত) নাই, নাই মোৰ কোনো পুত্ৰ নাই।

ইনুকাৰী : আছে মা।

বুঢ়ী : আছে?

ইনুকাৰী : (দুঢ়তাৰে) আছে।

বুঢ়ী : ক'ত সিহঁত?

ইনুকাৰী : সিহঁত এলাদ্ধুৰ পাৰ্হাৰ কাটিবলৈ গৈছে।

বুঢ়ী : এলাদ্ধুৰ পাৰ্হাৰ কাটিবলৈ গৈছে?

ইনুকাৰী : অ'মা। সিহঁতে এলাদ্ধুৰ পাৰ্হাৰ কাটি শেষ কৰিব। আক বেছি পৰ নাই। পাৰ্হাৰ কাটি শেষ কৰিলেই বেগৰতী নদীখন এই ফালে বৈ আহিব।

বুঢ়ী : আক নদীখন এইফালে বৈ আহিলে খু-ব মজা হ'ব, খু-উ-ব মজা হ'ব— হিঃ হিঃ হিঃ—(স্বৰ সলাই, ভয়ত) কিন্তু, কিন্তু নাই—সিহঁতক পাৰ্হাৰ কাটিবলৈ যাবলৈ নিদিবি।

ইনুকাৰী : কিয় মা?

বুঢ়ী : পাৰ্হাৰ কাটিবলৈ গ'লে, সিহঁতক চয়তান নৰাৰে পৰাৰ পগলা কুহুৰ ৰবি হত্যা কৰাৰ দৰে হত্যা কৰিব। (কালে) পাৰ্হাৰ কাটিবলৈ যিচিল তৈয়াৰ কৰাৰ বাবে মোৰ স্বামীক, মোৰ ভেকা পুত্ৰক মোৰ চকুৰ আগতেই নৰাৰে হত্যা কৰিলে। ইমান নিৰ্ধৰ, ইমান নিৰ্ধৰ-ভাবে হত্যা কৰিলে।

ইনুকাৰী : আক নোদাৰে মা।

বুঢ়ী : পাৰিব, পাৰিব সি নোহাবা কাম একো নাই। ভইত চৰ মৰিবি, চৰ মৰিব লাগিব হিঃ হিঃ হিঃ...

ইনক্কাবী : মৰিবলৈ আমি ভয় নকৰোঁ। মা। আক নহাবে আমাৰ এটা ইনক্কাবী মৰিলে, সেই ইনক্কাবীৰ এক বিন্দু ভেজবপৰা হাজাৰটা ইনক্কাবীৰ পুনৰ জন্ম হ'ব।

বুঢ়ী : মিছা কথা, মিছা কথা—হিঃ হিঃ হিঃ...নহাবৰ বঙা চকু দেখিলে চৰ কৰিব ছিটিকা দিবি। হিঃ হিঃ হিঃ...

ইনক্কাবী : আমাক ইমান বুজাছিল বুলি নাতাবিবা। নহাবৰ বঙা চকু নালাগে, চাবা দেশ আমাৰ ভেজবে বঙা হ'লেও আমি ভয় নকৰোঁ।

বুঢ়ী : (গহীনভাবে) দিলত পাখৰ বাজিব লাগিব।

ইনক্কাবী : (দৃঢ়ভাবে) বাজিম।

বুঢ়ী : ও। তেতিয়াহে ইনক্কাবীয়ে কল্পনা কৰা...

(মুখৰ কথা কাঢ়ি)

ইনক্কাবী : এই দেশখন গঢ়িব পাৰিম।

বুঢ়ী : গোটেই দেশত এলাক্কু পৰিছে। এলাক্কুৰে গোটেইখন ক'লা কৰি পেলাইছে। এলাক্কুৰ পাহাৰ হৈ গৈছে।

ইনক্কাবী : এই এলাক্কুৰ পাহাৰৰ কাষেদি বৈ যোৱা বেগবতী নদীখন প্ৰবল বেগেৰে এইকালে বৈ আহিব আৰু এই নদীৰ পানীৰে এলাক্কু ধুই গোটেই দেশ পৰিষ্কাৰ কৰিম।

বুঢ়ী : ক'লা পৰা দেশখন...

ইনক্কাবী : উজ্জল হৈ পৰিব।

বুঢ়ী : এখন নতুন...

ইনক্কাবী : এখন আবিল...

বুঢ়ী : এখন নিৰ্মল দেশ হ'ব।

(হানিকৰ প্ৰবেশ)

হানিক : এয়া তোমালোক, অগ্নিৰ বাহুহে আচমানৰ শূভত বিচৰণ কৰা সপোন দেখিছে।

বুঢ়ী : হিঃ হিঃ হিঃ...

হানিক : এই বুঢ়ী, ইমান হাঁহি কিয় ?

বুঢ়ী : হিঃ হিঃ হিঃ...

হানিক : (প্ৰায় খঙত) চাবা জিন্দগীৰ বাবে হাঁহি বন্ধ কৰি দিম।

ইন্দ্ৰাবী : (প্ৰায় খঙত) তুমি মানুহ চাই কথা কবা। ডাউবক কি দৰে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে নাজানা ?

হানিফ : তুমি কোন ; মোৰ ইচ্ছা অনিচ্ছাত হাত দিয়া ?

বুঢ়ী : এও কোন নাজানা ? হিঃ হিঃ হিঃ...তুমি একোৱেই নাজানা। মোৰ ডেকা ল'ৰাটোক, মোৰ স্বামীক নৰাবে হত্যা কৰিলে, তুমি তাকো নাজানা ? (স্তব্ধ সলাই, কৰুণভাৱে) মোৰ ল'ৰাটোক (কান্দে) মোৰ-মোৰ (আকৌ ক্ৰমাৱশ্যে স্তব্ধ সলাই, হাঁহে) গোটেই দেশত এলাক্কু পৰিছে, এলাক্কুৱে দেশখন ছাটি পেলাইছে হিঃ হিঃ হিঃ—এলাক্কু, এলাক্কু—হিঃ হিঃ হিঃ...

(হাঁহি হাঁহি বুঢ়ীৰ প্ৰস্থান)

হানিফ : আপদ চব ক'ববাৰ।

ইন্দ্ৰাবী : আপদ তেওঁ নহয়, আপদ তোমালোক।

হানিফ : (খঙত) মুখ চম্ভালি কথা কবা। সেই পাগলবোৰৰ লগত লোক নিমিলাবা।

ইন্দ্ৰাবী : তেওঁ কিয় পাগল হ'ল তাক জানো তুমি জানা ?

হানিফ : মোৰ জনাৰ আৱশ্যক নাই।

ইন্দ্ৰাবী : (দৃঢ়তাৰে) কিন্তু মই ভাবো তুমি জনাৰ দৰকাৰ। (কৰুণ-ভাৱে) নৰাবে তেওঁৰ একমাত্ৰ ডেকা ল'ৰাটোক আৰু তেওঁৰ স্বামীক, তেওঁৰ চকুৰ আগতেই হত্যা কৰিলে। যাৰ বাবে তেওঁ পাগলী হ'ল।

হানিফ : নৰাবে নিশ্চয় বিনা দোষত হত্যা কৰা নাই।

ইন্দ্ৰাবী (উত্তেজিত হৈ) দোষ কি ? তেওঁলোকৰ দোষ এই দেশৰ পৰা এলাক্কু গুচাব বিচাৰিছিল। তেওঁলোকৰ দোষ এলাক্কুৰ পাহাৰ কাটি এই ফালেদি বেগবতী নদীখন বোৱাই দিব বিচাৰিছিল। সেয়াই তেওঁলোকৰ অপৰাধ ?

হানিফ : (উত্তেজিত হৈ) অ' অ' সেয়াই তেওঁলোকৰ অমৰ্জনিয় অপৰাধ। অপৰাধৰ উপযুক্ত শাস্তি হৈছে।

ইন্দ্ৰাবী : (কাতৰভাৱে) এলাক্কুৱে গোটেই দেশ ছাটি পেলাইছে দেখা নাই।

হানিফ : (উত্তেজনাত) দেখিছোঁ।

ইন্দ্ৰাবী : এলাক্কুৰে পাহাৰ হৈ গৈছে নাজানা ?

হানিফ : জানে^১।

ইন্দ্ৰাবী : এলাক্কুৰ পাহাৰে বেগবতী নদীৰ এইফালে বব ধৰা সৃষ্টিটো কত কৰিছে দেখা নাই ?

হানিফ : খুব ভাল হৈছে। ন'হলে, এই কালেদিয়ে স্থিতিটো বৈ আহিব।

ইনুকাবী : আৰু বৈ অহাটোৱেই আমি বিচাৰোঁ।

হানিফ : নাই, সেয়া হ'ব নোৱাৰে।

ইনুকাবী : কিন্তু সেয়াই হ'ব লাগিব।

হানিফ : হ'তিটো এইকালে আহিলে নৱাবৰ ৰাজপ্ৰসাদ ভাঙি যাব। আৰু সেইটো হ'বলে দিব নোৱাৰি। মই, মই বাখা দিম, মই প্ৰচণ্ড বাখা দিম।

ইনুকাবী : লাভ নহয়। বেগৰতী নদী প্ৰবল বেগী, ই কাৰো বাখা নাৰানে। তাতে আমি ইনুকাবীবোৰ তাৰ সহায়।

হানিফ : এই ডেগাবৰ (ডেগাব ৰেখুৱাই) ধাৰ থকা মানে, কোনো ইনুকাবীৰ বাখাকে হানিফ ওস্তাদে পৰোৱাই নকৰে।

ইনুকাবী : ইমান মদগৰী নহ'ব। তোমাৰ হাতৰ ডেগাব কিমান দিন থাকিব ?

হানিফ : যিমান দিন মোৰ ইচ্ছা, সিমান দিন মই মোৰ হাতত ডেগাব ৰাখিম।

ইনুকাবী : তোমাৰ ইচ্ছাৰ ওপৰত নহয়, নৱাবৰ ইচ্ছাৰ ওপৰত।

হানিফ : হ'লেও নৱাব মোৰ সহায়।

ইনুকাবী : মিছা কথা।

হানিফ : মানে ?

ইনুকাবী : তোমাৰ সহায় নৱাব নহয়, তুমিহে নৱাবৰ সহায়।

হানিফ : তাৰ মানে তুমি কি ক'ব বিচাৰিছা ?

ইনুকাবী : মানে তুমি যাক নৱাবৰ এটা গোলায়।

হানিফ : (খঙত) ইনুকাবী ! এই হানিফ ওস্তাদক চিনি পোৱা নাই ? আৰু বেছি কথা ক'লে মই বৰদাস্ত কৰিব নোৱাৰি জিভা কাটি দিম।

ইনুকাবী : সছা কথা কোনেও বৰদাস্ত কৰিব নোৱাৰে। কিন্তু সছা সদায়ে সছা। জিভা কাটিলেও সেই সছাক মিছা কৰিব নোৱাৰি।

হানিফ : এই, এই ডেগাবত তীষণ ধাৰ আছে।

ইনুকাবী : সেই ধাৰো এদিন নাইকিয়া হ'ব।

হানিফ : যদি তোমাৰ কথা সছা হয়, যদি মোৰ ডেগাবত ধাৰ নাইকিয়া হয়, তেন্তিয়া মই আহি তোমাৰ ভৰিৰ তলত ডেগাব পেলাই দিম আৰু তাৰ পাছত মোৰ ডেগাবত আকৌ এটা নতুন ধাৰ দি তোমাৰ পথ অবলম্বন কৰিম।

ইনক্কাৰী : (আশাবে) সেই দিনটলৈ আমি বাট চাই আছো !

(ইতিমধ্যে নেপথ্যস্থপৰা বুঢ়াই 'নৰাব,' 'নৰাব', বুলি চিঞৰি চিঞৰি প্ৰবেশ কৰে ।)

বুঢ়া : (উৰাতু খাই) নৰাব, নৰাব...

হানিফ : কি হ'ল, ইমান উৰাতু খাই কিয় আহিছা ?

বুঢ়া : সৰ্বনাশ হৈছে !

ইনক্কাৰী } : (একেলগে আচৰিত হৈ) কি হৈছে !
হানিফ }

বুঢ়া : হানিফ, সকলো সৰ্বনাশ হ'ল। ইনক্কাৰী দলে এলাক্কুৰ পাহাৰ কাটি প্ৰায় শেষ কৰিলে।

হানিফ : (ভয় আৰু আচৰিত হৈ) কি ?

ইনক্কাৰী : (প্ৰকল্পভাৱে) বৰ ভাল কথা।

হানিফ : সিহঁতক বাধা নিদিলা কিয় ?

বুঢ়া : সিহঁতক বাধা দিব নোৱাৰি, সিহঁত জুই হৈ জলি উঠিছে।

ইনক্কাৰী : (আনন্দ আৰু আশাবে) তেতিয়াহ'লে সেই জুইকুৰাক 'মই বতাই হৈ আৰু উজলাই তোলোঁগৈ। বিয়পাই দিওঁগৈ।
(ইনক্কাৰীৰ প্ৰস্থান ।)

হানিফ : আছঃ এতিয়া কি হ'ব ?

বুঢ়া : কোনো উপায় দেখা নাই।

হানিফ : কিন্তু উপায় নহ'লে কেনেকৈ হ'ব ? (ভয়ত) নৰাবে যে এতিয়া আমাক ভীষণ শাস্তি দিব !

বুঢ়া : (ভয়ত) জানো।

হানিফ : নৰাবৰ অঙ্গুগ্ৰহ আমি হেৰুৱাব লাগিব।

বুঢ়া : জানো।

হানিফ : কি কৰা যায় ?

বুঢ়া : (অভ্যস্ত ভয়ত) নৰাব চাহাবে আমাৰ খোৱা বন্ধ কৰি দিব —

হানিফ : আমি ভোকত থাকিব লাগিব।

বুঢ়া : আমাক থাকিবলৈ ঘৰ নিদিব.....

হানিফ : আমি ঘৰবাৰী হেৰুৱাই অঘৰীৰ দৰে থাকিব লাগিব।

বুঢ়া : নৰাব চাহাবৰ সেই প্ৰকাণ্ড কুকুৰটো...

হানিফ : কুকুৰটোলৈ মোৰ ভীষণ ভয় লাগে।

বুঢ়া : নৰাব চাহাবৰ ঘৰত থকা, পুৰুষাক্ৰমে ব্যৱহাৰ কৰি অহা সেই চাবুকডাল...

হানিক : সেইভাল চাবুৰৰ প্ৰতিটো কোৱৰ সোঁ-সোঁৱনি মুহূৰ্তে মুহূৰ্তে কাপত বাজি থাকে...

বুঢ়া } : (একে লগে) উহ : ।
হানিক }

হানিক : নৱাব চাহাবৰ প্ৰকাণ্ড খাচৰ ভৰাল আছে ।

বুঢ়া : প্ৰচুৰ ধন-সোণৰ ভাণ্ডাৰ আছে ।

হানিক : দিনক বাতি কৰাৰ ডাকত আছে ।

বুঢ়া } : (একেলগে) তেন্তে উপায় ?
হানিক }

হানিক : (নিজকে সংযত কৰি) নাই, নাই এই ভেগাব কথা মানে, মই কাকো পৰোৱাই নকৰোঁ । সকলোকে খতম কৰি দিয় ।

(উত্তেজনাৰে) চাবা জমিন খুনেৰে লা-লা-লাল কৰি দিয় । (খঙত)

চালা ইনক্কাৰী ! সিহঁতে হানিক ওস্তাদক তিনি পোৱা নাই ।

(ঝাকৰালীৰ প্ৰৱেশ । হাতত ঝাক । বয়স ১৯২০ মান ।

ছোৱালীজনী চকল ধৰণৰ । পিছনত ষাগৰাজাতীয় পোছাক ।

বঙীন । গাত উৰনা ।)

ঝাকৰালী : যা, যা ওস্তাদ, ইমান অহকাৰ নকৰিবি ।

হানিক : কোন তই মোৰ ওপৰত কথা কোৱা ?

ঝাকৰালী : যা, যা অহকাৰ যেতিয়া শেষ হৈ যাব, তেতিয়া মোৰ লগত চিনাকি হবি ।

হানিক : এই ছোৱালী, মুখত লেকাম লগাই কথা কৰি । নহ'লে এই (ভেগাব দেখুৱাই) জিন্দাত চলি যাব ।

ঝাকৰালী : আবে বহুত দেখিছোঁ ওস্তাদি ।

বুঢ়া : ঝাকৰালী, তুমি সক ছোৱালী, যা-তা কথা ক'ব নাপায় ।

ঝাকৰালী : বাবা, সচা কথা কোৱাত কি সক ডাঙৰ আছে ?

হানিক : এই, তই এজনী সামান্য ঝাকৰালী ; মনত বাখিৰি ।

ঝাকৰালী : প্ৰতি মুহূৰ্ত্ত মনত আছে । আবে ওস্তাদ, মইতো তোমাৰ নিচিনা নহয় । মই ঝাকৰালী, ঝাক মাৰি মাৰি এই দেশৰ এলাছু চাক কৰোঁ ।

বুঢ়া : এলাছু চাকা কৰাৰ পৰিণাম কিন্তু বৰ ভয়কৰ আই, বৰ ভয়কৰ ।

ঝাকৰালী : বাবা, আপুনি বুঢ়া বান্ধৱ, পৰিণামলৈ আপুনি ভয় কৰে । আমি নকৰোঁ ।

হানিক : ভৱ নকৰ ? যেতিয়া (ডেগাব দেখুৱাই) এইখন চাৰি ঘাব ?

ঝাক্‌ৱালী : যা, যা শেষ নিঃশ্বাস পৰ্যন্ত একো ভৱ নকৰে'। মনত ৰাখিবি
মই ঝাক্‌ৱালী, এলাছু চাক্‌ কৰে'।

যুচা } : (একেলগে) মানে ?
হানিক }

ঝাক্‌ৱালী : (দৃঢ়তাৰে) অ' মই ইন্‌ক্‌ৰাবী দলব। যাওঁ এলাছু চাক্‌
কৰে'টগৈ।

(ঝাক্‌ৱালী যাবলৈ ধৰে। হানিকে সাউং কৰে গৈ ঝাক্‌ৱালীক
ডেগাব দেখুৱাই আগভেটা দিয়ে।)

হানিক : এই ছোৱালী, ইন্‌ক্‌ৰাবী হৈ হানিক ওস্তাদৰ হাতৰপৰা সাৰি ঘাব
নোৱাৰ।

ঝাক্‌ৱালী : (হানিকৰ ডেগাব থকা হাতখন আঁতৰাই দি ব্যঙ্গ কৰি) যা, যা
এজনী ছোৱালীৰ ওপৰত মৰহৰ বাত্‌চ নেদেখুৱাবি। ল'ৰাবোৰৰ
আগত একেবাৰে বুকু বনি যায়।

হানিক : (গ্ৰায় খঙত) এই ছোৱালী !

ঝাক্‌ৱালী : (থং আৰু অৱজ্ঞাৰ স্বৰত) যা, যা কি ছোৱালী, এই ছোৱালী
লগাইছে ? মই এজনী ছোৱালীহে, ডেগাব চালু কৰি দে মোৰ
ওপৰত।

হানিক : (ঝাক্‌ৱালীৰ সন্মুখৰপৰা আঁতৰি) যা, তোক মই এইবাবলৈ বেহাই
দিছোঁ।

ঝাক্‌ৱালী : আবে যা, যা—

(হাঁহি হাঁহি ঝাক্‌ৱালীৰ প্ৰস্থান।)

যুচা : ছোৱালীজনীটিৰ আচৰিত ধৰণৰ।

হানিক : এইবাৰ দেখিছোঁ ছোৱালীও ইন্‌ক্‌ৰাবত যোগ দিছে।

যুচা : কোনো বাধ পৰা নাই, সকলো ইন্‌ক্‌ৰাবত যোগ দি ইন্‌ক্‌ৰাবী
হৈছে।

হানিক : সাধাৰণ ঝাক্‌ৱালী এজনীও ইন্‌ক্‌ৰাবী হ'ল।

যুচা : সাধাৰণ হ'লেও, তাই অসাধাৰণ।

হানিক : এয়া, ইহঁত মহাপাণ্ডি। আহঃ ! এইক এৰি দি মই বৰ ক্লান্ত
কৰিলোঁ।

(মৰাৰৰ প্ৰবেশ।)

মৰাৰ : তোমালোক ! তোমালোকে ইয়াত কি কৰিছা ?

হানিক } : (একেলগে) নৱাব চাহাব, শুভাখী হাক !
বুঢ়া

নৱাব : সেই বুঢ়ীজনী গ'লনে ?

হানিক } : (একেলগে) কোন বুঢ়ী ?
বুঢ়া

নৱাব : সেই পাগলী বুঢ়ীজনী ! ছাঁৰ দৰে তাই মোৰ পাছে পাছে ঘূৰি ফুৰিছে। তাই মোক পাগল কৰি দিব। তাইৰ গিৰীয়েক আক এটা ডেকা পুত্ৰ ইনক্কাৰী আছিল বাবে মই নিজ হাতে হত্যা কৰি-ছিলোঁ। তেতিয়াৰ পৰাই তাই পাগলী হ'ল। মই আজিলৈকে কাঠেলকো ভয় কথা নাই, কিন্তু পাগলীজনীক কিয় জানো ক'ব নোৱাৰোঁ, মোৰ খুব ভয় লাগে।

হানিক : (দৃঢ়তাৰে) নৱাব চাহাব, ভয়ৰ কাৰণ নাই।

নৱাব : (হঠাৎ স্বৰ সলাই) কিন্তু তোমালোকে ইয়াত কথা পাতি কি কৰিছা ?

বুঢ়া : (ভয় আৰু উদ্বেজনাত) নৱাব চাহাব, সাংঘাতিক কথা।

নৱাব : কি ?

বুঢ়া : এলাকুৰ পাহাৰ কাটি প্ৰায় শেষ হওঁ-হওঁ—

নৱাব : (আচৰিত হৈ) কি !

হানিক : মইও আচৰিত হৈছোঁ।

বুঢ়া : কিন্তু সত্য।

হানিক : (প্ৰায় ভয়ত) যদি সত্য হয়, তেতিয়াহ'লে সাংঘাতিক কথা।

নৱাব : (প্ৰায় ভয়ত) নাই, নাই সেইটো হ'ব নোৱাৰে। (বুঢ়াৰ ওচৰলৈ গৈ স্বৰ সলাই) এলাকুৰ পাহাৰ কটা শেষ হ'ল ?

বুঢ়া : (ভয়ত) হয়, নৱাব চাহাব ; প্ৰায় শেষ।

নৱাব : (অটুহাঁহি মাৰে। হানিকৰ ওচৰলৈ যায়।) এলাকুৰ পাহাৰ কাটি শেষ কৰিলে ?

হানিক : (ভয়ত) মইও শুনিছোঁ।

নৱাব : এলাকুৰ পাহাৰ কটা শেষ কৰিলে। (অটুহাঁহি মাৰে।) আক-আক তোমালোকে ইয়াত আচমানলৈ চাই তৰা গণি কৰি আছা ! (হঠাৎ স্বৰ সলাই, খঙত) কি চাই আছা ? ঘোৱা। হানিক—

হানিক : (প্ৰায় উৰাতু খাই) বান্ধাই হুকুম জাৰিল কৰিম।

(হানিকৰ প্ৰস্থান)

নৱাব : এই বুঢ়া, তুমি-তুমি কি চাই আছে ?

বুঢ়া : (ভয়ত) নৱাব চাহাব, মই নিৰুপায় ।

নৱাব : নিৰুপায় । (কঠোৰভাবে) তুমি নিমথ হাবামী কৰিছা ।

বুঢ়া : নাই, নাই মই নিমথ হাবামী কৰা নাই ।

নৱাব : তোমাৰ চাঙ্গা হ'ব ।

বুঢ়া : মোৰ গাত কোনো দোষ নাই, মই বেকছুব ।

নৱাব : বেকছুব । (হাঁহে) বৰ চমজদাৰ হা ? তুমি বেকছুব বুলি জানি গ'লা ?

বুঢ়া : মই যিমান পাৰিছোঁ, সিমান কৰিছোঁ ।

নৱাব : আক কৰিব নোৱাৰিবাও ।

বুঢ়া : নৱাব চাহাব !

নৱাব : তুমি বুঢ়া হৈ গৈছা, নোৱাৰিবা । তুমি আক নোৱাৰিবা । তোমাক মোৰ প্ৰয়োজন নোহোৱা হৈ গৈছে ।

বুঢ়া : (কন্দনামূৰ্ত্তা হৈ) তেনেকৈ নক'ব নৱাব চাহাব, তেনেকৈ নক'ব । গৰীব মাহুহ ।

নৱাব : (ব্যঙ্গ স্বৰত) গৰীব হা ? (হাঁহে)

বুঢ়া : দয়া কৰক । খোদালৈ চাই দয়া কৰক ।

নৱাব : দয়া হৌ ! দয়া কৰিব লাগে ? দয়া ! দয়া কৰিয় । (বুঢ়াৰ ওচৰলৈ গৈ থাকে) তোমাক দয়া নকৰি, কাক কৰিয় ? (নৱাব আগবাঢ়ে, বুঢ়া ভয়ত পাছলৈ যায় । এবাৰত নৱাবে বুঢ়াক ধৰি, খঙত মাৰে ।) দয়া ! দয়া ! দয়া !

(এনেতে ইন্কাবীৰ প্ৰৱেশ)

ইন্কাবী : (খঙত চিঞৰি) নৱাব !

নৱাব : কোন ? অ' !

ইন্কাবী : এজন দুৰ্বলীক মাৰিলে কি হ'ব ?

নৱাব : (খঙত) কি ?

ইন্কাবী : তোমাৰ তাকত আছে যদি, ইন্কাবী দলক শেষ কৰা ।

নৱাব : তাকত ! মোৰ তাকত ?

ইন্কাবী : তোমাৰ সকলো তাকত শেষ হৈ গৈছে ।

নৱাব : ইন্কাবী !

ইন্কাবী : চিংকাৰ নকৰিবা নৱাব । এলাহু পাছাৰ কাটি এতিয়া শেষ হ'ব ।

নৱাব : (উত্তেজিত হৈ) মিছা কথা ।

ইন্কাবী : অলপ পাছতে বেগবতী নদীৰ পানীয়ে তোমাৰ ৰাজস্টালিকা,

তোমাৰ খানদানী নবাবী, তোমাৰ অহংকাৰ, তোমাৰ গোঁৰবৰ চুড়া
যেতিয়া থহাই লৈ যাব, তেতিয়া বুজিবা কি সছা, কি মিছা।

নবাব : মই তোমাৰ কোনো কথাই শুনিব নিবিচাৰেঁ।

ইনক্ৰাবী : হুস্তনিলেও মই তোমাক শুনায়েই। তুমি শুনিব লাগিব।

নবাব : (নেপথ্যলৈ চাই) এই কোন আছ ?

ইনক্ৰাবী : কোনো নাই নবাব। সকলোৱে তোমাক বুজি পালে। এতিয়া
সকলো আমাৰ।

নবাব : (ভয়ত) কি ? নহয় নহয়, হ'ব নোৱাৰে। এই কোন আছ ?
কোন আছ ?

(নবাবৰ প্ৰস্থান)

ইনক্ৰাবী : (কৰুণভাবে) বাবা, আক কিমান দিন এইদৰে অত্যাচাৰ সহ্য
কৰিবা ?

বুঢ়া : যিমান দিনলৈকে জীয়াই থাকো।

ইনক্ৰাবী : কিন্তু কিয় ?

বুঢ়া : নবাবৰ দ্বাৰা আমি পালিত।

ইনক্ৰাবী : তুল কৰিছা বাবা, আমাৰ দ্বাৰাহে নবাব পালিত।

বুঢ়া : তথাপিতো আমাৰ কোনো উপায় নাই। আমি মৰি মৰিয়েই জীয়াই
থাকিব লাগিব।

ইনক্ৰাবী : বাবা, তোমালোক ; তোমালোকৰ যুগটো ইতিহাসৰ আটাইতকৈ
স্থপনীয় যুগ।

বুঢ়া : হয়তো স্থপনীয়।

ইনক্ৰাবী : তোমালোকেই মাজুহৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ কলঙ্ক।

বুঢ়া : তাৰ বাবে আমি তোমালোকৰ আগত লজ্জিত।

ইনক্ৰাবী : তোমালোক মহৎ জয়ৰ মাজত বৃহৎ পৰাজয়।

বুঢ়া : তাৰ বাবে নতজাহু হৈ ক্ষমা বিচাৰিছোঁ।

ইনক্ৰাবী : আমাৰ আজিৰ যুগে তোমালোকক ক্ষমা কৰিবলৈ নাবাৰ।
তোমালোক পাপী।

বুঢ়া : আমাৰ পাপ, তোমালোকে মৰ্জনা কৰা।

ইনক্ৰাবী : সম্ভৱতঃ পাপৰ মৰ্জনা নাই। তোমালোক অপৰাধী।

বুঢ়া : আমাৰ অপৰাধ এবাৰৰ বাবে পাহৰি যোৱা।

ইনক্ৰাবী : অতীতৰ অপৰাধ বৰ্তমানে কেতিয়াও নাপাহৰে।

বুঢ়া : তেতিয়াহ'লে আমি কি কৰিব পাৰোঁ ?

(ইতিমধ্যে স্বাক্ষৰালীৰ প্ৰবেশ ।)

স্বাক্ষৰালী : তোমালোকে আমাৰ লগ লগ পাবা।

বুঢ়া : তোমালোকৰ লগ ?

ইন,ক্লাবী : অ' তোমালোক আমাৰ সহায় হোৱা।

বুঢ়া : সহায় ! কিন্তু নৰাবে !

ঝাকৱালী : আছে বাবা, মন সবল কৰা ; সত্যৰ বাবে আগুৱাই যোৱা,
চাবা নৰাবে তোমালোকক একো কৰিব নোৱাৰে।

ইন,ক্লাবী : আমি তোমালোকৰ সহায়। নৰাবে তোমালোকৰ বিন্দুবিসৰ্গও
অনিষ্ট কৰিব নোৱাৰে !

ঝাকৱালী : মাত্ৰ লাগে আমাৰ একতা। আছে নৰাব কোন কুট্টা।

ইন,ক্লাবী : এবাৰ মাত্ৰ তোমালোক জাগি উঠা।

ঝাকৱালী : এবাৰ মাত্ৰ তোমালোক জাগি উঠা।

ইন,ক্লাবী : সিংহৰ দৰে গৰজি উঠা।

ঝাকৱালী : নৰাবৰ অস্থিত শেষ হৈ যাব।

ইন,ক্লাবী : মাত্ৰ সিংহৰ দৰে গৰজি উঠা।

ঝাকৱালী }

ইন,ক্লাবী } : (একেলগে) সিংহৰ দৰে গৰজি উঠা ! সিংহৰ দৰে গৰজি
উঠা ! সিংহৰ দৰে গৰজি উঠা ! গৰজি উঠা ! গৰজি উঠা !
গৰজি উঠা !

(ঝাকৱালী আৰু ইন,ক্লাবীয়ে এই দৰে কৈ কৈ বুঢ়াক উত্তেজিত
কৰি তোলে।)

বুঢ়া : (বিশ্বাসৰ উত্তেজনাতে) উঠিম। গৰজি উঠিম। নাই, আৰু চাই
ধাকিব নোৱাৰে'। আৰু সহি ধাকিব নোৱাৰে'। আমি গৰজি
উঠিম। সিংহৰ দৰে গৰজি উঠিম। গৰজি উঠিম।

(কৈ কৈ বুঢ়াৰ প্ৰস্থান)

ঝাকৱালী }

ইন,ক্লাবী } : (একেলগে। বুঢ়া যোৱালৈ চাই চাই, হাঁহি হাঁহি) আমি
জয়ী হ'ম।

ইন,ক্লাবী : এলাছুৰ পাহাৰ কটা শেষ হ'ব।

ঝাকৱালী : বেগবতী নদী বৈ আহিব—

ইন,ক্লাবী : সেই নদীৰ পানীৰে এই দেশৰ এলাছু ধুই নিকা কৰিম।

ঝাকৱালী : তাৰ পাছত—

ইন,ক্লাবী : এখন নতুন দেশ গঢ়িম।

ঝাকৱালী : এখন সুন্দৰ দেশ।

ইন,ক্লাবী : ব'ত শোষণ নাখাকিব—

ঝাকৱালী : ব'ত বৰ্ষ, জাতি, বৰ্ণ ভেদ নাখাকিব—

ইন, ক্লাবী : ব'ব আকাশ হ'ব মুকলি—

ঝাক্‌ঝালী : বতাহ হ'ব নিৰ্মল—

ইন, ক্লাবী : বায়ু হ'ব বিস্তৃত—

ঝাক্‌ঝালী : পানী হ'ব পবিত্ৰ।

ইন, ক্লাবী : যি ফালেই হাত মেলো—

ঝাক্‌ঝালী : সেই ফালেই সোণৰ চেকুৰা।

ইন, ক্লাবী : যি ফালেই চকু দিও—

ঝাক্‌ঝালী : সেই ফালেই দিবাঞ্জাল...

(দূৰৰপৰা হানিকে 'ইন, ক্লাবী' বুলি চিঞৰি চিঞৰি
উধাতু খাই প্ৰবেশ কৰে।)

হানিক : (ক্লান্তভাবে) ইন, ক্লাবী, ইন, ক্লাবী হাৰি গলোঁ। মই হাৰি
গলোঁ।

ইন, ক্লাবী : (আচৰিতভাবে) কি হ'ল।

হানিক : নাই, মোৰ ডেগাবত চোক নাইকিয়া হ'ল। মই আৰু এই
ডেগাবেৰে মাহুহ মাৰিব নোৱাৰোঁ।

ঝাক্‌ঝালী : আবে যা যা, ডেগাবত চোক নাইকিয়া হ'ল যেতিয়া অস্ত অস্ত
ব্যৱহাৰ কৰ।

হানিক : নাই, চাৰিওফালে ডেজ, কেৱল ডেজ, ডেজৰ চেকুৰাবোৰ মই আৰু
চাব নোৱাৰোঁ।

ইন, ক্লাবী : তেতিয়হ'লে ?

হানিক : মই ঘূৰি আহিছোঁ। মোৰ ডেগাবত এটা নতুন ধাৰৰ প্ৰয়োজন
হৈছে।

ইন, ক্লাবী : (বিশ্বাস আৰু দৃঢ়ভাবে) হ'ব। তোমাৰ ডেগাবত নতুন ধাৰ
হ'ব।

ঝাক্‌ঝালী : বেগৰতী নদীক বাধা দিমূৰ থিয় কৰি থকা ক'লা এলাদ্ধৰ পাছাৰ
তাড়ি চুবুৰাৰ কৰি দিয়া।

ইন, ক্লাবী : তুমি দেশৰ এলাদ্ধ চাক্ষা কৰা।

ঝাক্‌ঝালী : সেই এলাদ্ধ ক'লা পাছাৰটো তাড়ি আনি আমাৰ গৰীৰ মাহুহৰ
ভৰিৰ তলত পেলাই দিয়া।

হানিক : হ'ব, হ'ব মই তাকে কৰিম, ইমান জনাহ খোঁদায়ে আৰু সহ্য
নকৰে। (হাতৰ ডেগাব ইন, ক্লাবীৰ ভৰিৰ তলত পেলাই দিয়ে)
এয়া মোৰ ডেগাব তোমাৰ ভৰিৰ তলত পেলাই দিছোঁ। এইখনত
এটা নতুন ধাৰ দিয়া। এটা নতুন ধাৰ। আৰু এই নতুন ধাৰেৰে

মোৰ ডেগাৰ আজিৰ পৰা আমাৰ দৰে শোণিত জনতাৰ ভালৰ হকে ব্যৱহাৰ হ'ব। ই শোষণক প্ৰবল বাধা দিব।

(ইন্দ্ৰাবীয়ে মাটিৰপৰা ডেগাৰ তুলি হাঁহি হাঁহি আকৌ হানিফৰ হাতত দি দিয়ে। ইন্দ্ৰাবী আৰু ৰাক্ৰালীৰ মুখত আত্মবিশ্বাস আৰু জয়ৰ হাঁহি।)

ৰাক্ৰালী } (একে লগে) হানিফ ! নতুন ইন্দ্ৰাবী, তোমাক স্বাগতম।
ইন্দ্ৰাবী } : তোমালৈ আমাৰ অনেক চালাম।

(এনেতে ভয় আৰু উত্তেজনাৰে নন্দাবে প্ৰবেশ কৰে।)

নন্দাব : সিহঁতে মোক পাগল কৰি দিব। (হানিফক দেখি) তুমি ইয়াত ? কি ছাই আছা ? সিহঁতক তোমাৰ ডেগাৰেৰে মাৰি থতম্ কৰি দিয়া।

হানিফ : মই আজি ক্লান্ত।

নন্দাব : ক্লান্ত ! (চিন্তা কৰি) অ' বুজিছোঁ ! (স্বৰ সলায়) তোমাক কিবা লাগে ? কোৱা তোমাৰ কিহৰ প্ৰয়োজন ? কোৱা হানিফ ওস্তাদ, কোৱা। টকা-পইচা, ধন-দৌলত, মান-মৰ্যাদা, সুখ-স্বচ্ছন্দ্য কি লাগে কোৱা ? মই সকলো পূৰণ কৰিম।

হানিফ : মোক একো নালাগে।

নন্দাব : (আচৰিত হৈ) হানিফ ওস্তাদ !

ইন্দ্ৰাবী : হানিফ আৰু তোমাৰ হানিফ ওস্তাদ নহয়। হানিফ, ইন্দ্ৰাবী হানিফ।

নন্দাব : কি ? তেতিয়াহ'লে !

হানিফ : অ' ঠিকেই।

নন্দাব : (খঙত) বেইমান, বেহায়া, নিমখ হাৰাম—

হানিফ : (খঙত চিঞৰি) নন্দাব ! মুখ চম্ভালী কথা ক'ব। এই ডেগাৰত (হাতৰ ডেগাৰ দেখুৱাই) আজি এটা নতুন ধাৰ উঠিছে। এই ধাৰ বেগবতী নদীৰ দৰে ধাৰাল। ইন্দ্ৰাবীৰ দৰে প্ৰচণ্ড।

নন্দাব : (উত্তেজনাতে) তোমালোকক মই শেষ কৰি দিম।

ৰাক্ৰালী : আবে যা যা, এলাছু সৰা ৰকৰে তোমাকো মাৰি লৈ যায়।

নন্দাব : কি ? ইমান সাহস !

(নন্দাবে ৰাক্ৰালীৰ ওচৰলৈ চোচা মাৰি যায়, হানিফে নন্দাবক আগভেটা দি ধৰে।)

হানিফ : হা-নন্দাব ! এলাছুৰ লগতে আপোনাকো শেষ কৰিব লাগিব।

নৱাব : (উত্তেজনাতে) কিন্তু, মই ইমান সোনকালে হাব নামানো। (খঙত)
মই তহঁতক-তহঁতক (অট্ট হাঁহি মাৰে)

ঝাকৰালী : হিঃ হিঃ হিঃ বাহ ! এতিয়াও দেখিছোঁ অহংকাৰ কমাই নাই
হিঃ হিঃ হিঃ...

নৱাব : (ভয়ত) কোন ? কোন তুমি ?

হানিক : এজনী ঝাকৰালী

ইনক্কাবী : এওঁ ইনক্কাবী।

নৱাব : নহয়, নহয়, এওঁক ক'ববাত মই দেখিছোঁ ! এই হাঁহিটো, এই
মাত্ৰটো—ক'ববাত শুনিছোঁ ! মই, মই এওঁক ক'ববাত-ক'ববাত
(মনত পেলাবলৈ চেষ্টা কৰে)।

ঝাকৰালী : ঠিকেই, ময়েই সেই বুঢ়াজনী।

সকলোয়ে : (আচৰিত) কি ?

ঝাকৰালী : হিঃ হিঃ হিঃ নৱাব, তুমি মোৰ বাবা, মোৰ ককাইটিক নিজ
হাতে হত্যা কৰিল। তাৰ বেজাৰত মোৰ আত্মজ্ঞানে পাগলী হৈ
আত্মহত্যা কৰিলে আৰু মই কৰিলোঁ। প্ৰতিজ্ঞা। তোমাৰ ওপৰত
প্ৰতিশোধ লম। তোমাক শেষ কৰি দিম। মই মোৰ আত্মজ্ঞানৰ
ভেলচন ধৰি পাগলীৰ নিচিনাকৈ সুৰি ফুৰিছিলোঁ, তোমাৰ পাছে
পাছে ; তোমাৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ লবলৈ। এতিয়া তোমাৰ পতন
অনিবাৰ্য। মোৰ প্ৰতিজ্ঞা পূৰণ হ'ব—হিঃ হিঃ হিঃ...

নৱাব : কিন্তু কিয় ? (কাতৰভাবে) কিয় এলাদ্ধু গুচাবলগা হৈছে ?
কিয় এলাদ্ধুৰ পাহাৰ কাটিবলগা হৈছে ?

ইনক্কাবী : যাতে এলাদ্ধুৰ ক'লা আঁৰত লুকাই থকা তোমাৰ কদৰ্ঘ মুখখন
জনতাৰ আগত উলিয়াই দিব পাৰোঁ।

নৱাব : হানিক !

হানিক : মই আৰু আপোনাৰ কোনো আদেশই পালন নকৰোঁ।

নৱাব : ওহঃ ! তোমালোকক কি লাগে ? তোমালোকক মই কি দিয়া
নাই ?

হানিক : কি দিছে ?

নৱাব : মই এটি এটি কৰি ইটাৰে এই অঞ্চলৰ সৌন্দৰ্যৰ বাবে অট্টালিকা পঢ়ি
তুলিছোঁ সেয়া তোমালোকে পাইছ।

ইনক্কাবী : এই অট্টালিকাৰ প্ৰতি চপৰা ইটাত আছে বৰ্জিত জনতাৰ
দীৰ্ঘশ্বাস।

হানিক : এইবোৰ আমি বহন কৰিবলগা হৈছে।

নৱাব : মই তিল তিল কৰি সভ্যতা গঢ়িছোঁ। যাৰ উত্তৰাম্বিকাবী তোমালোকেই।

ঝাকৰালী : এই সভ্যতাত আছে অক্ষুৰন্ত বিষ।

হানিক : যাৰ পৰিণতি ভোগ কৰিবলগা হৈছে আমি।

নৱাব : মই তোমালোকক জীৱনৰ সংকেত দিছোঁ, তোমালোকেইতো সেই সংকেতৰ প্ৰতিনিধি।

ইনক্কাবী : অথচ, তাৰ পাছত আছে মৃত্যুৰ হাতবাউলি।

হানিক : যাৰ বাবে আমি কম বিড়ম্বিত হ'বলগা হোৱা নাই।

(ইতিমধ্যে দূৰত 'ইনক্কাবী,' ইনক্কাবী বুলি বুঢ়াই চিঞৰে।

সকলোৱে আচৰিত হৈ বুঢ়াৰ অহাৰ ফালে চায়। বুঢ়াই উধাতু

খাই, আনন্দ মনেৰে চিঞৰি চিঞৰি প্ৰবেশ কৰে)

বুঢ়া : ইনক্কাবী, ইনক্কাবী, এলাদ্ধুৰ পাহাৰ কটা শেষ হ'ল।

সকলোৱে : কি !

(নৱাবৰ মুখত ভয় আৰু আচৰিত্যৰ ভাব ফুটি উঠে। বাকী

আটায়েৰে মুখত আনন্দ আৰু আৰু জয়ৰ ভাব ফুটি উঠে।)

কুঁহী : (আনন্দত) বেগবতী নদী প্ৰবল বেগেৰে এইকালে বৈ আহিছে।

নৱাব : (ভয়ত) নাই-নাই, সেইটো হ'ব নোৱাৰে।

বুঢ়া : (খঙত) সেইটোৱেই হ'ব নৱাব !

(ক্ৰমান্বয়ে আটাইকেইটাই নৱাবক আগুৰি ধৰে।)

ঝাকৰালী (খঙত) শান্তি লবলৈ প্ৰস্তুত হোৱা নৱাব।

ইনক্কাবী : অনাগত শতাব্দীয়ে, তোমালোকৰ বিশেষ শতাব্দীক চৰম শান্তি দিবলৈ প্ৰস্তুত।

হানিক : কাৰণ তোমালোকৰ বাবেই আমাৰ শতাব্দী কুশায়াছয়।

বুঢ়া : ৰাতিৰ আকাশ মলিন।

(ক্ৰমান্বয়ে আটায়ে নৱাবৰ কাষলৈ চাপি যায়।)

ঝাকৰালী : দিনৰ পোহৰ ম্লান।

ইনক্কাবী : তোমালোকৰ পাপে।

হানিক : তোমালোকৰ নিৰুৎসাহ।

বুঢ়া : তোমালোকৰ খেজাচাৰিতাই।

ঝাকৰালী : যাতে আমাৰ শতাব্দীক কলুষিত কৰিব নোৱাৰে।

ইনক্কাবী : (নেপথ্যালৈ চাই) তাৰ বাবে সোৱা বেগবতী নদীখন এই কালে বৈ আহিছে।

নৱাব : (নেপথ্যালৈ চাই, ভয়ত) নাই ! নাই !

ইনজ্জাবী : বলা, আমি নদীৰ গতিক আদৰোঁগৈ।

(আচাৰে হাঁহি হাঁহি নদীৰ গতিক আদৰি আনিবলৈ প্ৰস্থান কৰে।)

নৱাব : (নদীখন অহাৰ কালে সন্ধ্যা কৰি অত্যন্ত ভয়ত) নাই-নাই-সহাটকৈ, সহাটকৈ খু-উ-ব প্ৰবল বেগেৰে বেগবতী নদী এইফালে বৈ আহিছে ! মোক উটুৱাই লৈ যাব !

(ক্ৰমান্বয়ে নৱাবে বেছিকৈ ভয় খাই।)

আহিল-আহিল ! মোৰ ৰাজপ্ৰাসাদ ! মোৰ খানদানী নৱাকী খিতাপ ! এই সকলো-সকলো শেষ হৈ যাব ! নাই-নাই, কোনে ? কোনে বাধা দিব ?

(ইনজ্জাবী, হানিক, ৰাকৱালী আৰু বুঢ়াই উগ্ৰমূৰ্তি ধৰি ক্ৰমান্বয়ে প্ৰবেশ কৰে। সিহঁত যেন নদীৰ প্ৰবল গতি, সিহঁত যেন নদীৰ প্ৰচণ্ড ঢৌ। সিহঁতৰ প্ৰবল গতিত, প্ৰচণ্ড ঢৌত নৱাব বিবেৰে থাকিব নোৱাৰে হৈ মাটিত পৰি যায়। আপ্ৰাপ চেষ্টা কৰিও নৱাবে নিজক ঠিক কৰি ৰাখিব পৰা নাই। যেন নদীৰ গতিত উঠি যাব ধৰিছে। লগে লগে যেন নৱাবৰ বংশ অভিজাত্যৰ ভেম, ৰাজপ্ৰাসাদ, নৱাবী খিতাপ সকলো উঠি যাব ধৰিছে।)

নৱাব : আহঃ ! নিলে-মোক নদীৰ সোঁতে উটুৱাই নিলে ! নিলে !— নিলে ! আহঃ ?

(নৱাবে ভয় আৰু পৰাজয়ৰ বিকট চিঞৰ এটা মাৰি, অত্যন্ত ক্লান্তভাবে শিলৰ মূৰ্তিৰ দৰে মঞ্চৰ পশ্চাদপটত বৈ যায়। নৱাবৰ হাত দুখন ভয়তৰ মাহুৰৰ দৰে ওপৰলৈ উঠোৱা থাকিব। মানিত মূৰ তললৈ কৰিব। ইনজ্জাবী, হানিক, ৰাকৱালী আৰু বুঢ়াই উগ্ৰমূৰ্তি ধৰি মঞ্চৰ সম্মুখপৰা নৱাবক আগুৰি ধৰি, ক্ৰমান্বয়ে আগুৱাই যাব। দৰ্শকে সিহঁতৰ মুখ নেদেখে, কেৱল পিঠিৰ ফালটোহে দেখিব। সিহঁতৰ আঁৰত নৱাব লুকাই যাব। দৰ্শকে নৱাবৰ কেৱল হাত দুখনহে দেখিব। সিহঁত যেতিয়া নৱাবৰ ওচৰ পাবগৈ, তেতিয়া নৱাবৰ ওলাই থকা হাত দুখনো ক্ৰমান্বয়ে তললৈ নামি যাব। একোবাবত নৱাব সম্পূৰ্ণ সিহঁতৰ আঁৰত লুকাই পৰিব। যেন নৱাব, নৱাবৰ বংশ, অভিজাত্যৰ ভেম, ৰাজপ্ৰাসাদ, খানদানী খিতাপ, এই সকলো সময়ৰ নদীৰ বৃত্তত ডুব গ'ল।)

— — —

ଅହୈତୁକୀ ସ୍ବଦେଶ ପ୍ରୀତି

॥ চৰিত্ৰজিপি ॥

১। ইঞ্জিনীয়াৰ।

২। মহৰী।

৩। নান্দৰীয়া।

৪। মন্ত্ৰী।

আৰু

৫। নাটকৰ পৰিচালক।

॥ অ'ৰ কাপোৰৰ অ'ৰ কথা ॥

দৃশ্য সজ্জাত জটিলতাৰ প্ৰয়োজন নাই। মাত্ৰ এখন ক'লা জীণত নাটক অভিনয় কৰিলেই হ'ব। নাটকৰ লাগতীয়াল সামগ্ৰী সমূহ ব্যৱহাৰ কৰিব নালাগে। দৰ্শকে বুজাকৈ অন্ধী-ভন্ধীৰে ইন্দ্ৰিত ধৰ্মী হ'ব লাগে। সম্পূৰ্ণ নাটকখন Maim-ত কৰিলে ভাল হয়।

অভিনেতাসকলেও বিশেষ ধৰণৰ সাজ-সজ্জা ব্যৱহাৰ কৰিব নালাগে। সচৰাচৰ পিন্ধি থকা পোছাকেৰে অভিনয় কৰিলেই হ'ব। নাম মাত্ৰ ইফাল-সিফাল কৰিলে ভাল হ'ব।

প্ৰকৃতপক্ষে পৰিচালক নিজস্ব সৃজনশীল দৃষ্টিভঙ্গীৰ ওপৰতে নাটক মঞ্চস্থৰ সকলো দিশ নিৰ্ভৰ কৰিব। পৰিচালকে প্ৰতিটো দিশত সূক্ষ্ম দৃষ্টি দিব লাগে।

নাটকখনত প্ৰতীকৰ সহায় ললে বেছি ভাল হয়।

॥ মঞ্চৰ বেথা অঙ্কন ॥

মঞ্চৰ সাধাৰণ ৯টা ভাগক ইয়াতো ব্যৱহাৰ কৰিলেই হ'ব। সুবিধাৰ কাৰণে এই নাটকত ভাগসমূহ সাংকেতিক অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে।

যেনে :—UR = 'ক', MR = 'ব', DR = 'ছ',
UM = 'খ', C = 'ঙ', DM = 'জ', আৰু
UL = 'গ', ML = 'চ', DL = 'ঝ',

বুলি ধৰা হৈছে।

দৰ্শকলৈ মুখ কৰি মঞ্চৰ সোঁ-বাওঁ নিৰ্ণয় কৰা হৈছে। ঠিক এইদৰে মঞ্চ-বেথা অঙ্কন কৰি ললে ভাল হ'ব। অৱশ্যে পৰিচালকে নিজেও মঞ্চ পৰিকল্পনা কৰি লব পাৰে।

॥ অ'ৰ কাপোৰৰ উঠাৰ পাছত ॥

মঞ্চত আটাইকেইজন অভিনেতা শাৰী পাতি বৈ থাকিব। পৰিচালক বা অভিনেতা (যদি পৰিচালক অভিনেতাৰ ভিতৰত হয়।) এজনে দৰ্শকক উদ্দেশ্য কৰি মঞ্চৰ সমুখ ভাগলৈ আগবাঢ়ি আহি দৰ্শকলৈ চাই হাঁহি হাঁহি সলাপ আৰম্ভ কৰিব।)

পৰিচালক : নমস্কাৰ। আৰি আজি যিখন নাটক মঞ্চস্থ কৰিব, সেইখনৰ নাম 'অহৈতুকী স্বদেশ প্ৰীতি'। নাট্যকাৰ আলি হাইদৰ। নাটকৰ পৰিচালক মহি ক্ৰী—।

(নিজৰ নাম কব। যদি অভিনেতাই নিজে কয়, তেন্তে পৰিচালকৰ প্ৰকৃত নাম কব।)

আৰি এইখন নাটকত কোনো দৃশ্য সজ্জা বা সাজ-সজ্জাৰ ব্যৱহাৰ নকৰোঁ। নাটকখনৰ পৰিবেশটো আপোনালোকক কৈ দিলে বেছি

এলাজুব পাহাৰ

ভাল হ'ব। ধৰক, প্ৰেক্ষাগৃহৰ মাজেদি এখন নদী বৈ আহিছে।

(প্ৰেক্ষাগৃহত থকা দৰ্শকৰ মাজেদি নদী অহা বাট এটা ছাতেৰে দেখুৱাই দিব।)

নদীখন ধৰক, ব্ৰহ্মপুত্ৰ। ব্ৰহ্মপুত্ৰ বৈ আহি ঠিক এইখিনিতে—

(মঞ্চৰ প্লেট ফৰ্মৰ সন্মুখভোখৰ দেখুৱাব।)

ছুভাগ হৈ এই চুই ফালে গৈ—

(মঞ্চৰ 'ক', 'ব', 'ছ', অংশ আৰু 'গ', 'চ', 'ঝ' অংশয়েদি নদী যোৱা দেখুৱাব।)

মঞ্চৰ পশ্চাদপটৰ কোনোবা এঠাই লগ হৈছে। এতিয়া আমি থকা ঠাই টুকুৰা হ'ল মাজুলী। এই মাজুলীতে আমাৰ নাটকৰ কথা-বস্তু আৰম্ভ হ'ব। এয়া আমাৰ নাটকৰ ভাৱবীয়াসকল।

(পাছত শাৰী পাতি বৈ থকা অভিনেতাসকলক নিজ নিজ নামেৰে চিনাকি কৰি দিব।),

এয়া শ্ৰী—। এওঁ নাটকত আজি মন্ত্ৰীৰ চৰিত্ৰ অভিনয় কৰিব।

এয়া শ্ৰী—। এওঁ অভিনয় কৰিব নাটকৰ ইঞ্জিনীয়াৰৰ চৰিত্ৰত।

এওঁ শ্ৰী—। এওঁ অভিনয় কৰা চৰিত্ৰটো হ'ল মহৰী। আৰু নাৱবীয়াৰ চৰিত্ৰত অভিনয় কৰিব এওঁ শ্ৰী—য়ে।

(যদি অভিনেতাই নিজে এই সংলাপ কয়, তেন্তে নিজে কৰা চৰিত্ৰটোৰ নাম দৰ্শকক কব আৰু পিছৰ উৰ্দ্ধকমাৰ মাজত থকা সংলাপখিনি কব নালাগে।)

‘আৰু মই এইখন নাটকৰ পৰিচালক যদিও আপোনালোকে মোকো নাটকৰ এটা চৰিত্ৰ হিচাপে ধৰি লব পাৰে।’

আমি অভিনয় কৰা চৰিত্ৰবিলাকৰ পৰিচয়ৰ বাবে প্ৰতীক হিচাপে নাম মাত্ৰ সাজ-সজ্জা একোটাৰ প্ৰয়োজন অনুভৱ কৰিছোঁ। ধৰক, মন্ত্ৰীৰ চৰিত্ৰটো বুজাবৰ বাবে এটা পাজ্জাৰী বা এটা যিকোনো ধৰণৰ চুপী পিন্ধিব। ঠিক সেইদৰে ইঞ্জিনীয়াৰৰ এটা ভাল কোট বা এডাল নেকটাই, মহৰী এটা হাৰপেণ্ট, বা এটা জলছ চোলা; নাৱবীয়াৰ ঈকালত আৰু মূৰত গাম্বোচা ব্যবহাৰ কৰিব। ঘোৰা, তোমালোকে নিজৰ নিজৰ পোছাক পিন্ধাটো।

(অভিনেতাসকলক কব। দৰ্শকে দেখাকৈ অভিনেতাসকলে সাজ-পোছাক নাম মাত্ৰ সাজ-সলনি কৰি পিন্ধিব। পাৰিলে উইঞ্চৰ দাঁতিত থকা মাল্লহৰ বা প্ৰেক্ষাগৃহৰ দৰ্শকৰ পৰা চুই-এশহ বস্তু খুজি লৈ পিন্ধিলে ভাল হয়।)

নাটকৰ শেষত এবাৰ মাত্ৰ আপোনালোকে ভাবিব আমি কিয়-

এনেকৈ নাটক মক্কা কবিলগা' হ'ল! নাটকৰ কাহিনী বস্ত্তত
মজীজনে কিয় আশ্চৰ্য্যত্যা কবিলগা' হ'ল! মজীজনৰ আশ্চৰ্য্যত্যা
কবাই হ'লনে নাই! ইত্যাদি ঐশ্বৰ্য্যৰ এবাৰ আপোনালোকক ভাবি
চাবলৈ বিনম্র অহুবোধ জনালে। এতিয়া আমাৰ নাটকৰ অন্তিম
চাপক—

(পৰিচালক ভিতৰলৈ সোমাই যায়। অভিনেতাসকল ক,
খ, গ, অংশত অভিনয়ৰ বাবে সাজু হ'ব। পৰিচালক ভিতৰলৈ
যোৱাৰ পাছতেই ইঞ্জিনীয়াৰ আৰু মহৰী চ, জ, ঝ অংশটো
আঙুৰাই আহি সংলাপ আৰম্ভ কৰিব।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে মহৰী।

মহৰী : কণ্ডক, ইঞ্জিনীয়াৰ চাহাব।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে—চাবিঙফালে পানী।

মহৰী : হয় চ্যাব, চাবিঙফালে পানী।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে—ইমানবোৰ সাজুছ ইয়াত বিদ্যৰ সভাৰ কাৰণে
গোট খাইনেকি ?

মহৰী : হয় চ্যাব।

ইঞ্জিনীয়াৰ : মজী চাহাবক কেনেকৈ অনা হ'ব ?

মহৰী : নান্ধৰে অনা হ'ব।

ইঞ্জিনীয়াৰ : অ' হয়তো নাৰুবে আহিব। নান্ধতো যেনাব আছেই।

মহৰী : হয় চ্যাব।

ইঞ্জিনীয়াৰ : বাক মহৰী, হেৰি নহয় ইয়ে—।

মহৰী : কণ্ডক চ্যাব।

ইঞ্জিনীয়াৰ : মজী চাহাব কোন ফালেদি আহিব ?

মহৰী : চ্যাব, সোঁ পানীৰ সিপাৰে থকা ওখ বাস্তাটোতে গাড়ীৰে আহি
মজী চাহাব নামিব আৰু তাৰপৰা নান্ধৰে পানীয়েপানীয়ে এই ওখ-
ঠাই টুকুৰালৈ লৈ আনিব।

ইঞ্জিনীয়াৰ : আইদীয়া, আইদীয়া খুব ভাল আইদীয়া।

মহৰী : চ্যাব, এটা কথা সোধেঁ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : সোধক।

মহৰী : মজী চাহাবে সচাকৈ আশ্চৰ্য্যত্যা কৰিবনেকি ?

ইঞ্জিনীয়াৰ : অ'তো, আশ্চৰ্য্যত্যা কৰিবৰ বাবেইতো ইমানবোৰ অয়োজন।

মহৰী : হে, কথাটো কিবা কিবা যেন লাগিছে। যানে মা বিছা,
বিছা।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে মহৰী, মজীসকলে বিছা কথা মক্কা

মহৰী : এ-চ্যাব, কব লাগিছেনে, সেইটো আপোনাৰ মোৰ নিচিনা ইঞ্জিনীয়াৰ, মহৰীয়ে ভালদৰে জানে।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে মহৰী, আপুনি বহুত কথা জানেহে।

মহৰী : হেঃ হেঃ হেঃ : (কৃত্ৰিম হাঁহি) বাক চ্যাব, মজী চাহাবৰ আত্মহত্যা কৰিবলৈ মানে মৰিবলৈ কিয় মন গ'ল ?

ইঞ্জিনীয়াৰ : সেইবোৰ বহুত কথা। আমি সেইবোৰৰ আও-ভাওয়েই নাপাওঁ। মুঠতে ধৰি লওক মৰিবলৈ মন গ'ল।

মহৰী : ধৰি ললে। চ্যাব—(দৰ্শকৰ ফালে উদ্দেশ্য কৰি)

এই, এই কি লাগে ? ইয়াত কিবা এগাল খাবলৈ পায় বুলি ভাবিছনেকি ? হেঁ ? হেঁ ? কি হ'ল ? দিম বাপেকে। এজন মানুহ মৰিবলৈ ওলাইছে অলপ শান্তিৰে মৰিবলৈ দে।

ইঞ্জিনীয়াৰ : কি হ'ল মহৰী ? ইমান চিঞৰিছে কিয়া ?

মহৰী : ইয়াত চ্যাব, মানুহৰ কেলুকেলনিত থাকিব নোৱাৰি। ইমান হাল্লা-চাওক, চাওক চ্যাব, সেয়া চাওক, কেনেকৈ ইমান ঠেলা-ঠেলিখন কৰিছে। এই—সেইটোক—খালে, ঐ ঠেলিছ কিয় ? হেঁ ? এই—এই, মানুহি মাৰিবিনেকি ? আও, এপাত কাণতলীয়া সোধাম সবিয়েহৰ ফুল দেখি যাবি বাপেকে।

ইঞ্জিনীয়াৰ : বাইজ ! অলপ শান্ত হওক। হেৰি নহয় ইয়ে—ঠেলাঠেলিখন নকৰিব। অলপ শান্ত হওক। হেৰি নহয় ইয়ে—অলপ পিছতে আমাৰ কাম আৰম্ভ কৰিম।

মহৰী : আমাৰ ইঞ্জিনীয়াৰ চ্যাবে কৈছে।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে—চাব বাইজ, সিকালে পানী আছে।

(প্ৰেক্ষাগৃহৰ দৰ্শকৰ ফালে দেখুৱাই।)

মহৰী : এই—এঁ, সেইটো—সেইটো মৰিলে—মৰিলে। এই পানী। পানী, পানী আছে।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেঁ ফালে না যাব পানী নাই।

মহৰী : এইমথৰ অকনো কাও-জ্ঞান নাই।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হৰি নহয় ইয়ে মহৰী, সকলো ঠিক আছে নহয় ?

মহৰী : হয় গাব, সকলো ঠিক আছে।

ইঞ্জিনীয়াৰ : ডেউগাহ'লে মজী ডাঙৰীয়াক লৈ অনা হওক।

মহৰী : ভয় চ্যাব।

ইঞ্জিনীয়াৰ : মহৰী, নাও ক'ত ?

মহৰী : তাতে বান্ধি থোৱা আছে।

(বাঁও উইকৰ ফালে দেখুৱাই।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : নাও কোনে ?

মহৰী : নান্দৰীয়া আছে ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে—নান্দৰীয়া ক'ত ?

মহৰী : আছে ক'বাত-ইয়াতে । ব'ব, মাতি দিছে^১ । (চিঞৰি)
নান্দৰীয়া, ঐ নান্দৰীয়া—(পাছত বৈ থকাৰ পৰা নান্দৰীয়াই মহৰীৰ
মাতৰ সঁহাৰি দিয়ে । জুয়ো যেন বহুত দূৰৰ পৰা চিঞৰিতে কথা
পাতিছে, সেই দৰে বুজাব লাগিব ।)

নান্দৰীয়া : (ক, খ, গ অংশৰ পৰা) দৌতা—

মহৰী : (চিঞৰি) হেৰ' নান্দৰীয়া, এইফালে আহ ।

নান্দৰীয়া : (ক, খ, গ অংশৰ পৰা চিঞৰি) গৈছে^১ দৌতা ।

(ছ, জ, ঝ অংশলৈ আহি) মহৰী দৌতা, মোক মাতিছিল ?

মহৰী : হেৰ' তোক নামাতি, তোৰ ঘৈণীয়েৰক মাতিছিলোনেকি ?

নান্দৰীয়া : মহৰী দৌতা, আপুনি যেনিবা মোক নামাতি ; মোৰ নহকৰ
মাককে মাতিলে, সেই বুলিয়েই জানো নহকৰ মাকক পঠাই দিম ?

মহৰী : হ'ব, হ'ব । মনে মনে থাক । ইঞ্জিনীয়াৰ চ্যাৰে কিবা ক'ব ।

নান্দৰীয়া : কওক, ইন্-জিনৰ দৌতা ।

মহৰী : (নান্দৰীয়াৰ ওচৰলৈ আহে মনে মনে) হেৰ', ইন্-জিনৰ নহয় ;
ইঞ্জিনীয়াৰ ।

নান্দৰীয়া : (প্ৰায় চিঞৰি) জানো নহয় ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে- হ'ব, হ'ব । হেৰা নান্দৰীয়া, তোমাৰ নাও
ঠিক আছেতো !

নান্দৰীয়া : আছে ইন্-জিনৰ দৌতা, ঠিক আছে । মাত্ৰ আপোনাৰ
আদেশলৈ বাট চাই আছে^১ । আপুনি কওক দৌতা, মোৰ নাও
পানীত বুৰাই দিব লাগে ; মই পানীত বুৰাই দিম । আপুনি
কওক দৌতা, মোৰ নাও উলুটিয়াই চলাব লাগে ; মই উলুটিয়াই
চলাব । আপুনি কওক দৌতা— ।

মহৰী : হ'ব, হ'ব, হ'ব নান্দৰীয়া, আমিও নকও আৰু তুমিও কৰিব নালাগে ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : বাক নান্দৰীয়া, হেৰি নহয় ইয়ে ।

নান্দৰীয়া : মানে ইন্-জিনৰ দৌতা ?

ইঞ্জিনীয়াৰ : এই মানে হেৰি নহয় ইয়ে—

নান্দৰীয়া : কি দৌতা ? কি হেৰি নহয় ইয়ে ?

মহৰী : (ফুচফুচাই) এই চূপ ।

নান্দৰীয়া : ফুচফুচাই) মহৰী দৌতা, হেৰি নহয় ইয়ে মানে কি ?

মহৰী : (ফুচফুচাই) মনে মনে শুনি থাক, কিবা কব ।

(ইঞ্জিনীয়াৰে লাজ পায় ।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : নাৱৰীয়া, হেৰি—(পাহৰি শব্দকেইটা ওলাবলৈ ধৰাৰ কাৰণে জিজ্ঞাসা উলিয়াই) অ’-ইয়ে, তেতিয়াহ’লে নাও সাক্ষু কৰা। মস্তী ডাঙৰীয়াক আনিব লাগে।

নাৱৰীয়া : ভাল ইন্‌জিনৰ দোঁতা।

ইঞ্জিনীয়াৰ : মহৰী।

মহৰী : চাব।

ইঞ্জিনীয়াৰ : আপুনিও এওঁৰ লগতে যাওক, অলপ সহায় কৰি দিব।

মহৰী : ভাল চাব, ব’ল নাৱৰীয়া, তোক সহায় কৰি দিওঁগৈ।

নাৱৰীয়া : ব’লক দোঁতা, ব’লক।

ইঞ্জিনীয়াৰ : আক শুনক, হেৰি নহয় ইয়ে—বাক থাকক।

(নাৱৰীয়া আৰু মহৰী সোমাই যায়। পিছফালে থিয় হৈ থকা মস্তীও ভিতৰলৈ সোমাই যায়। মঞ্চৰ ‘গ’ অংশৰ পৰা নাৱত তুলি অনাৰ দৰে, আগত মহৰী, পিছত নাৱৰীয়া আৰু মাজত মস্তীৰ সৈতে নাও বাই আছে। Maim-ত নাও বাব। ‘গ’ অংশৰ পৰা থ, ক, ঘ অংশয়েদি নাও বাই আছে। ‘চ’ অংশত ব’ব। অঙ্গী-ভঙ্গীবোৰ যাতে খুব নিখুঁট হয়, পৰিচালকে তালৈ দৃষ্টি ৰাখিব লাগে।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : অ, অ, নাওখন ইয়াতে ৰখোৱা। মহৰী, হেৰি নহয় ইয়ে—

মহৰী : হয় চাব, ৰখাম। নাৱৰীয়া, ৰখা।

নাৱৰীয়া : ভাল মহৰী দোঁতা, নাও ৰখাওঁ। মস্তী দোঁতা, চাব নাওখন পাৰৰ বালিত লাগিলে জোকাৰ মাৰিব। তেতিয়া হামকুৰি খাব পাৰে।

মস্তী : ভয় নকৰিবা, মই নপৰোঁ।

নাৱৰীয়া : ভাল দোঁতা, ও-চাব-এয়া দোঁতা—

(পাৰত নাও ৰখোৱাত জোকাৰ খোৱাৰ দৰে অঙ্গী-ভঙ্গী কৰে।)

মহৰী : এই মাৰিবিনেকি ? ইমান জোৰেৰে পাৰত নাও লগায় নেকি ?

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে—চাব চাব, পৰি যাব।

মস্তী : ভয় নাই ইঞ্জিনীয়াৰ আহমেদ, মই ঠিকেই আছোঁ।

নাৱৰীয়া : মহৰী দোঁতা, মই বঠাবে নাওখন ধৰি ৰাখিছোঁ। আপুনি এই দোঁতা তাত থকা জৰীডাল লৈ পাৰলৈ যাওক। মই পিছতে গৈছোঁ।

মহৰী : ঠিক আছে মই নামিছোঁ, ভই ভালদৰে ধৰিবি।

(মহৰীয়ে নাৱৰ পৰা জৰীডাল ধৰি নামিবলৈ ধৰে। নাওখন বেকা হয়।)

নান্দবীয়া : চাব মহবী দৌতা, নাওখন বেকা হৈ গৈছে ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : মহবী, মই সহায় কৰিমনেকি ? মানে হেৰি নহয় ইয়ে—

মহবী : (নান্দৰ পৰা নামি) নালাগে চ্যাব, আহিলোঁৱেই । নান্দবীয়া, মই ধৰিছোঁ, তই নামি আহ ।

(জবীজাল টানি নাওখন ধৰে ।)

নান্দবীয়া : ভাল দৌতা, আপুনি ভালদৰে ধৰিব ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : চ্যাব, নাওখন জোকাৰ খাইছে ।

মহী : ভয় নকৰিবা ।

(নান্দবীয়াই নামিবলৈ ধৰোতেই আকৌ নাওখন বেকা হয় ।

নান্দবীয়া পৰিবলৈ ধৰে ।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : নান্দবীয়া, হেৰি নহয় ইয়ে—

নান্দবীয়া : হ'ব দৌতা, মোৰ বাবে চিন্তা কৰিব নালাগে । আমি সকলে পৰা পানীৰ লগত খেলা কৰি ভাঙৰ হৈছোঁ ।

মহবী : ঐ নান্দবীয়া, এই বচিডালত খুটি পোত ।

নান্দবীয়া : আপুনি ধৰক মহবী দৌতা, মই এই ডালেৰে কুৰিয়াম ।

(মহবীয়ে বচিডাল ধৰে । নান্দবীয়াই ওচৰৰ পৰা কিবা এটা লৈ বচিৰ মূৰত থকা খুটিটো কোব মাৰি মাৰি কয় ।)

মহবী : চাবি, হাতত কোব নামাবিবি ।

নান্দবীয়া : ভয় নকৰিব মহবী দৌতা, আমাৰ কোব শোন আছে ।

(নান্দবীয়াই কোব মাৰে, মহবীয়ে প্ৰতিটো কোবত মূৰটো আঁতৰাই থাকে । খুটা মজবুত হৈছেনে নাই চায় ।)

মহবী : ঐ, মজবুত হৈছে । হ'ব ।

নান্দবীয়া : ইন্জিনৰ দৌতা, মহী দৌতাক নমাই আনিব পাৰে ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : নামক চ্যাব ।

মহী : ঠিক আছে । চাবা, অকনমান নাওখন ধৰিবা ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : মহবী, নাওখন ধৰক ।

মহবী : নান্দবীয়া, নাওখন ধৰ ।

(নান্দবীয়াই নাও ধৰে ।)

নান্দবীয়া : ভাল দৌতা, ধৰিছোঁ । ভয় নকৰিব ।

(মহী নামিবলৈ ধৰে ।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : নামক চ্যাব, ঐ-ঐ... (মহী পৰিবলৈ ধৰে) হেৰি নহয় ইয়ে—

মহবী, চ্যাবক ধৰিব ।

মহবী : নান্দবীয়া, চ্যাবক ধৰ ।

নান্দবীয়া : মই নাওখন ধৰি আছোঁ ।

মহৰী : মই পাহৰিলোৱেই। ময়ে ধৰেঁ। (নিজৰ হাতখন আগবঢ়াই দিয়ে) চাৰ, মোৰ হাতত ধৰক। ভয় নাই চাৰ, নামি দিয়ক।

(মহৰীৰ হাতত ধৰি মন্ত্ৰী নাৱৰ পৰা নামি আহে।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : আহক, আহক চাৰ। হেৰি নহয় ইয়ে—চাৰ, ভালে ভালে আহিলেতো।

মন্ত্ৰী : ঔ, ভালে ভালেই আহিলেঁ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : বাটত অস্ত্ৰবিধা হোৱা নাইতো।

মন্ত্ৰী : নাই, নাই একো অস্ত্ৰবিধা হোৱা নাই।

ইঞ্জিনীয়াৰ : চাৰ হেৰি নহয় ইয়ে—আপোনাৰ ভালেই আমাৰ ভাল হেঃ হেঃ হেঃ : আপুনি কি কয় মহৰী ?

মহৰী : হয় চাৰ, চাৰৰ ভালেই আমাৰ ভাল হেঃ হেঃ হেঃ...হেঁ, কি কব নাৱৰীয়া ?

নাৱৰীয়া : ঠিকেই দৌতা, মন্ত্ৰী দৌতাৰ ভালেই আমাৰ ভাল হেঃ হেঃ হেঃ... হেঁ, কি কোৱা... (ওচৰত কাকো নেদেখি, মনে মনে) এহ কোনো নাই, নিজকে নিজে সোধে।

মন্ত্ৰী : ইঞ্জিনীয়াৰ আহমেদ, এইবোৰ দেখোন তোমালোকে বহুত আয়োজন কৰিছা।

ইঞ্জিনীয়াৰ : নাই চাৰ, আমি একোৱেই আয়োজন কৰিব পৰা নাই আপুনি কি কয় মহৰী ? হেঃ হেঃ হেঃ...

মহৰী : হয় চাৰ, আমি একোৱেই আয়োজন কৰিব পৰা নাই। হেঁ, কি কব নাৱৰীয়া ? হেঃ হেঃ হেঃ :।

নাৱৰীয়া : ঠিকেই দৌতা, আমি ক্ষুদ্ৰ মনিছে আপোনাৰ বাবে একোৱেই আয়োজন কৰিব পৰা নাই। হেঁ, কি... (পুনৰ ওচৰত কাকো নেদেখি, মনে মনে) এহ, কোনো নাই। মই বাবে বাবে পাহৰি যাওঁ।

মন্ত্ৰী : ইমান মাছুহ কিয় ?

(দৰ্শকলৈ চাই)

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে চাৰ...

মহৰী : মানে চাৰ, আপোনাৰ আত্মহত্যাৰ কথা গাঁৱৰ বাইজে গম পালে...

নাৱৰীয়া : সেয়েহে বাইজ ইয়াটলৈ দৌৰি আহিছে।

মহৰী : সকলো বাইজে আপোনাক বিদায় সম্ভাষণ জনাবলৈ আহিছে।

মন্ত্ৰী : অ' হয়নেকি ? ভেঙিয়াহ'লে মই মৰাৰ আগতে বাইজক দুআধাৰ ক'ব লাগিব।

নাৰদবীয়া : ক'ব লাগিছেনে মন্ত্ৰী দৌতা, আপুনি মৰাৰ আগতে আপোনাৰ মুখৰ পৰা দুআষাৰ শুনিবলৈ বাইজ ব্যাকুল হৈ পৰিছে।

মন্ত্ৰী : তেন্তে মই বক্তৃতা দিবই লাগিব।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হয় চ্যাব, দিয়ক।

মন্ত্ৰী : ব'বা, লাগিব বুলিয়ে মই বক্তৃতা এটা লিখি আনিছোঁ।

মহৰী : বৰ ভাল কৰিছে চ্যাব, আপোনাৰ দূৰদৰ্শীকৃতাক তাৰিফ কৰিবলগা।

মন্ত্ৰী : ক'ত থলো কাগজখন

(তলৰ জেপটো খেপিয়াই।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে—ওপৰৰ জেপত চাওক চ্যাব। (মন্ত্ৰীয়ে ওপৰৰ জেপত খেপিয়াই আক কাগজখন পাই উলিয়াই আনে।) সেয়া চ্যাব, সেইখন।

মন্ত্ৰী : এবা, ওপৰৰ জেপতে আছিল। হেবা, কথাবোৰ বৰ পাহৰোঁ বুজিছা।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে—পাহৰিবই।

মন্ত্ৰী : আহমেদ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : চ্যাব।

মন্ত্ৰী : ইয়াত লাউড্, স্পীকাৰৰ ব্যৱস্থা কৰা নাইনেকি ?

ইঞ্জিনীয়াৰ : কিয় নকৰিম ? (মহৰীৰ ওচৰলৈ গৈ মনে মনে সোধে।)

মহৰী, হেৰি নহয় ইয়ে—লাউড্, স্পীকাৰৰ ব্যৱস্থা কৰা নাইনেকি ?

মহৰী : কিয় নকৰিম ? (মহৰীও নাৰদবীয়াৰ ওচৰলৈ গৈ মনে মনে সোধে।)

এই নাৰদবীয়া, লাউড্, স্পীকাৰৰ ব্যৱস্থা কৰা নাইনেকি ?

নাৰদবীয়া : লাউড্, স্পীকাৰ ! মানে ? (চিঞৰি) অ' মাইক !

মহৰী : এই নিচিঞৰিবি, মনে মনে ক।

নাৰদবীয়া : (মনে মনে) মানে দৌতা, মাইক ?

মহৰী : ঐ মাইক।

নাৰদবীয়া : আপুনি কোৱা নাই যদিও মই ঠিক কৰি থৈছোঁ। তাবিলেও লাগি যাব পাৰে।

মহৰী : ভাল কৰিলি।

মন্ত্ৰী : ক'ত লাউড্, স্পীকাৰ ?

ইঞ্জিনীয়াৰ : আছে, আছে চ্যাব, কিয় নাথাকিব ? মহৰী—

মহৰী : আছে, আছে চ্যাব। নাৰদবীয়া—

নাৰদবীয়া : মন্ত্ৰী দৌতা, আপুনি আদেশ কৰক, মই মাইক আনি হাজিৰ কৰি দিম।

(নাৰদবীয়াক মন্ত্ৰীৰ লগত কথা কবলৈ সুবিধা নিদি ইঞ্জিনীয়াৰ আক মহৰীয়ে আগতেটি ধৰে।)

ইঞ্জিনীয়াৰ } : (একেলগে) হয় চ্যাব, আমি মাইক আনি হাজিৰ কৰি দিম ।
মহৰী

মন্ত্ৰী : তেতিয়াহ'লে আনা আহমেদ ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : মহৰী, মাইক আনক ।

মহৰী : নাৱৰীয়া, মাইক আন ।

নাৱৰীয়া : এই মাইক আন... (কোনো নথকা দেখি ।) অ'-মই নিজে গৈ
মাইক আনিব লাগিব । যাওঁ ময়েই আনোঁগৈ । (নাৱৰীয়া যায় ।
অলপ পিছতে লাউড, স্পীকাৰ আনে ।) এইয়া দৌতা মাইক ।

মহৰী : অ'-আন, আন ; চ্যাব, মাইক আহিল ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : আহিল ! হেৰি নহয় ইয়ে, চ্যাবৰ সন্মুখত দিয়ক ।

মহৰী : নাৱৰীয়া, চ্যাবৰ সন্মুখলৈ আন । (নাৱৰীয়াই লাউড, স্পীকাৰটো
মন্ত্ৰীৰ সন্মুখত থয় ।) অঁ তাতে থ ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : ঠেঙটো অকনমান দাঙি দিয়া ।

নাৱৰীয়া : ভাল দৌতা ।

(ঠেঙটো দাঙিব নজনা দেখি, মহৰীয়ে খঙত আহি ঠেঙটো
ঠিক কৰি দিয়ে ।)

মহৰী : চাওঁ শুছ, হ'বনে চ্যাব ?

মন্ত্ৰী : আক অকনমান, অঁ অঁ হ'ব । (স্পীকাৰত মুখেৰে হু দিয়ে । কাছি,
ভিডি চাক কৰে ।) বাইজ !... (পুনৰ ভিডি চাক কৰে ।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : কি হ'ল চ্যাব ? মনে মনে আছে যে !

মন্ত্ৰী : আহমেদ, দুখত মোৰ কণ্ঠনলী শুকাই গৈছে ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : শুকাবই চ্যাব ।

মন্ত্ৰী : অলপ পানীৰ প্ৰয়োজন অল্পভৱ কৰিছোঁ ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : পানী কি চ্যাব, চববত অনাই দিওঁ ।

মন্ত্ৰী : চববত ? হ'ব দিয়া, চববতকে আনা ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : (মহৰীৰ কাষলৈ গৈ) মহৰী, হেৰি নহয় ইয়ে-চ্যাবৰ বাবে অলপ
চববত আনা ।

মহৰী : চববত !

ইঞ্জিনীয়াৰ : চ্যাবে পানী বুজিছিল । মোৰ মুখৰ পৰাহে চববতৰ কথা
শুলাল ।

মহৰী : এতিয়া ইয়াতনো ক'ত চববত বিচাৰি পাব ?

ইঞ্জিনীয়াৰ : উপায় নাই, আনিবই লাগিব । য'ব ত'ব পৰা হ'লেও বেমে
ভেনে আনক আক ।

মহৰী : চাওঁ বাক। (নাহৰীয়াৰ কাষ চাপি।) এই নাহৰীয়া, চ্যাবক
চৰবত লাগে, লৈ আন।

নাহৰীয়া : (প্ৰায় চিঞৰি) চৰবত !

মহৰী : (মনে মনে) এই লাছে লাছে ক। মস্তী চ্যাৰে পানী বিচাৰিছিল।
আমাৰ চ্যাৰেহে চৰবতৰ কথা উলিয়ালে।

নাহৰীয়া : ইন্দ্ৰজিনৰ দোঁতাই এটা এটা কাম কৰে আক।

মহৰী : যা, যা, যিকোনো উপায়েৰে আনগৈ।

নাহৰীয়া : ভাল বাক।

(নাহৰীয়া মঞ্চৰ 'ক' অংশৰ ফালে গৈ ঘূৰি আহে আৰু 'ছ'
অংশলৈ আহি পুনৰ সংলাপ কৰ। অহা-যোৱাবোৰে বহুত
ব্যৱধান বুজাব লাগিব। নাহৰীয়াই সংলাপ কৰ্ত্ততে যেন আনে
শুন। নাই, তেনে বুজাব লাগিব। হাতত চৰবতৰ গিলাছ
লোৱাৰ ভঙ্গী কৰি কথাবোৰ দৰ্শকক কৰ।)

আজি চৰবত আনি মস্তী দোঁতাক খোৱাৰ নোৱাৰা হ'লে নাক-কান গোটেই
লোপাই কটা গ'লহেঁতেন। ভাগ্য ভাল যেনিবা আনিব পাৰিলোঁ। চেনী-
তেনী বা ভালদৰে দিছেনে নাই? চেহ! নাই, অলপ খাই পৰীক্ষাই কৰি
চোৱা যাওক।

(চৰবত অলপ খাই, জুটি লোৱাৰ ভঙ্গী কৰে।)

ঠিক আছে, টেঙা-মিঠা চৰ, সোখৰ হৈছে।

(মনত পৰি।)

অ' চৰবতখিনি জুঠা কৰি দিলোঁ। কলো নহয়, মোৰ নিচিনা
এটা মুকথ নাই। দিওঁ বাপেকে নিজৰ গালতে নিজে চৰ সোখাই।

(নিজৰ গালত চৰিয়াই।)

পালি? এতিয়া কৰে? কি?

(চাৰিওফালে চাই।)

নাই, কোনেও দেখা নাই। এইখিনিকে দি দিওঁ।

(মহৰীৰ ওচৰলৈ গৈ।)

মহৰী দোঁতা, এয়া চৰবত। বহুত কষ্টেৰে বনাই আনিছে।

মহৰী : বৰ ভাল কৰিলি পায়—দে।

(নাহৰীয়াই চৰবতখিনি মহৰীক দিয়াৰ ভঙ্গী কৰে আৰু
মহৰীয়েও লোৱাৰ ভঙ্গী কৰে।)

নাহৰীয়া : লওক।

মহৰী : হ'ব বা, তই বা।

(নাহৰীয়া আঁতৰি যায়। মহৰীয়ে নাহৰীয়াৰ দৰে 'ছ'

অংশলৈ গৈ হাতৰ চৰবতখিনি এবাৰ চাই আৰু দৰ্শকক উদ্দেশ্য
কৰি সংলাপ কৰ।)

হওক তেও, চ্যাবৰ হাতত যে চৰবতখিনি দিব পাৰিম।

(ভাবি।)

মিঠা-চিঠা বা ঠিক আছেনে নাই? 'তেইচ' কৰি চোৱা যাওক।

(চৰবত খাই জুটি লোৱাৰ ভঙ্গী কৰে।)

ওঁ, ঠিক আছে।

(মনত পৰি।)

অ' জুঠা কৰি দিলো নহয়।

(চাৰিওফালে চাই।)

এ, একো নাই। কোনোবাই দেখিলেহে কিবা হ'ব।

(ইঞ্জিনীয়াৰৰ ওচৰলৈ গৈ।)

চ্যাব, চৰবত আনিলে'।

ইঞ্জিনীয়াৰ : আনিলে! হেৰি নহয় ইয়ে—ভাল কৰিলে।

মহৰী : চ্যাব, মই নিজে গৈ বৰ কষ্ট কৰি চৰবত যোগাব কৰি আনিলে'।

ইঞ্জিনীয়াৰ : দিয়ক, ময়ে দি আহোঁগৈ।

(মহৰীৰ হাতৰ পৰা চৰবতখিনি লোৱাৰ ভঙ্গী কৰে।)

ইঞ্জিনীয়াৰেও মহৰী আৰু নাৱৰীয়াৰ দৰে মঞ্চৰ 'ছ' অংশলৈ
গৈ হাতৰ চৰবত গিলাছলৈ চাই আৰু দৰ্শকৰ সমুখত
কৰ।)

চৰবত দিব নোৱাৰা হ'লে মোৰ আজি ইজ্জত গ'লহেঁতেন।

(মনত পৰি।)

অ' চেনী-তেনী বা ঠিকমতে দিছেনে নাই! এইবোৰৰ কি বিশ্বাস
আছে! পিছত মোৰ বদনাম। অলপ খাই চোৱা ভাল।

(চৰবত খাই জুটি লোৱাৰ ভঙ্গী কৰে।)

ওঁ, ঠিক আছে।

(মনত পৰি।)

অ' হেৰি নহয় ইষে-জুঠা হ'ল যে। কোনোবাই দেখিলেনেকি?

(ইফালে সিফালে চাই।)

নাই। নাই দেখা। হওক তেওঁ।

(চৰবতখিনি ময়ীক দিয়েগৈ।)

চ্যাবৰ চৰবত।

মন্ত্ৰী : চৰবত আনিলে! ভাল কৰিলে। নহ'লে মোৰ আজি বক্তৃতাই জিয়া
নহ'লহেঁতেন।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে-চাব, মই নিজে আগত থাকি চৰবত বনাইছোঁ ।
আপুনি থাই বেয়া নাপাব ।

(মন্ত্ৰীয়ে চৰবতখিনি ধোৱাৰ ভঙ্গী কৰিব আৰু ধোৱাৰ সিহঁত
গিলাছটো ইঞ্জিনীয়াৰক বুৰাই দিয়াৰ ভঙ্গী কৰিব ।)

মন্ত্ৰী : এইটো গিল'ছ লোৱা । চৰবতখিনি সচাই খুব লোৱাৰ হৈছে ।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হ'বই চাব, মইতো আগতেই কৈছোঁ চাব ।

মন্ত্ৰী : আহমেদ, এই টকা বিশটা লোৱা । যি চৰবত বনাইছে তেওঁক দিবা ।
কবা, মন্ত্ৰী ভাঙবীয়াই চৰবতৰ কাৰণে বক্চিচ্ দিছে ।

(জেপৰ পৰা টকা উলিয়াই দিয়াৰ ভঙ্গী কৰে । ইঞ্জিনীয়াৰেও
লোৱাৰ ভঙ্গী কৰে ।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : দিয়ক—মই চাব, এতিয়াই দি পঠায় ।

(আগৰ দৰে আঁতৰলৈ গৈ ।)

বাহ : বিশ টকা ! বিশ টকা বক্চিচ্, বেছি নহ'ব জানো ? ইয়াৰে
দহ টকা চান কৰা যাওক ।

(মন্ত্ৰীয়ে দিয়া বিশ টকা জেপত ভৰায় আৰু অল্প দহ টকা
জেপৰ পৰা উলিয়াই মহৰীৰ ওচৰলৈ যায় ।)

হেৰি নহয় ইয়ে-মহৰী, এই চৰবতৰ গিলাছটো লওক আৰু গুনক,
এই টকা দশটা চৰবত বনোৱা মাত্ৰ হ'ব জনক দিব । হেৰি নহয় ইয়ে—কব
ইঞ্জিনীয়াৰ চাহাবে বক্চিচ্ দিছে ।

মহৰী : এহ-চাব, নিদিয়াহ'লেও হ'লহেঁতেন । দিছে যদি দিয়ক ।

(বাপ মাৰি লোৱাৰ দৰে লৈ আৰু আগৰ দৰে আঁতৰি
যায় ।)

আও, একেবাবে পোনচাতে দহ টকা বক্চিচ্ ।

(টকা দশটা জেপত ভৰায় আৰু পাঁচ টকা উলিয়াই হাতত
লয় ।)

ইয়াৰে পাঁচ টকা-ও, পাঁচ টকা-ও ।

(নান্দবীয়াৰ ওচৰলৈ গৈ গিলাছটো দিবে আৰু নান্দবীয়াই
লয় ।)

নান্দবীয়া, এয়া ল-চৰবতৰ গিলাছ । ভই বৰ কষ্ট কৰি চৰবত আনিলা
নহয় । হৌ-ল, এই পাঁচ টকা মই তোকে দিছোঁ । ইয়াৰে তিনি টকা
ভই বক্চিচ্, দ্বিচাপে লবি, বাকী দুটক চৰবতৰ খবছৰ বাবে লবি ।

নান্দবীয়া : যোতা, পাঁচ টকা ! ইমান টকা কেলে দিব লাগিছে ?
নালাগে ।

মহৰী : আহ, ল-মই সবসত দিছোঁ ।

নাৰবীয়া : ভাল বাক দিয়ক।

(মহাবীৰ পৰা নাৰবীয়াই টকা লৈ অল্ল খাঁতৰি যায়।)

হওক তেও, এই পাচ টকাৰে দুখীয়াই ভালদৰে দুৰ্নীজ খাব পাৰিব।

(নাৰবীয়াই গিলাছটো ধবলৈ যায়। মন্ত্ৰীয়ে লাউড্‌স্পীকাৰৰ আগত কথা কবলৈ ধিয় হয়। হাতত এখন কাগজ মেলি চাই, পঢ়ি পঢ়ি বক্তৃতা দিয়াৰ ভঙ্গী কৰিব।)

মন্ত্ৰী : শ্ৰদ্ধেয় বাইজসকল ! শুভ্ৰলোকসকল ! শুভ্ৰ মহিলাসকল ! আই-সকল-ভনীসকল ! কাকাইসকল-ভাইসকল ! ডেকাসকল-ডেকেৰী-সকল আৰু কণ-কণ মইনা-মইনীসকল ! জয়জয়তে আপোনালোকে মোক মৰিবৰ বাবে যি এবদায় সম্ভাষণৰ আয়োজন কৰিছে, তাৰ বাবে মই আপোনালোকক হিয়া ভৰা কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিছোঁ। মই-মই-আপোনালোকৰ আগত বক্তৃতা দিব নোৱৰা হৈছোঁ। দুখে-বেজাৰে মোৰ অন্তৰখন জৰ্জৰিত, খৰখৰিত, হৰহৰিত, কৰকৰিত...

(ইঞ্জিনীয়াৰে মন্ত্ৰীৰ হাতত মেলি ৰখা কাগজখনলৈ চায়।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : চাৰ, হাৰি নহয় ইয়ে—সেইবোৰ শব্দ আপোনাৰ লিখাখনত নাই।

মন্ত্ৰী : হেৰা আহমেদ, আবেগতে ওলাই গৈছে।

(পুনৰ কাহিলৈ কব ধৰে।)

মই কি কৈছিলোঁ ?

(হাতৰ কাগজখন চায়।)

অ'—মোৰ অন্তৰখন জৰ্জৰিত কৰি তুলিছে। মই আজি কিয় মৰিবলৈ ওলাইছোঁ-সেয়া আপোনালোকে জানে। মোৰ বিগত মন্ত্ৰী পদৰ কৰ্ম জীৱনত মই দেশৰ বাবে, সমাজৰ বাবে, দেশৰ বাবে একো কৰিব নোৱৰা বাবে, অল্পতপ্ত হৈ সজ্ঞানে মই আজি ব্ৰহ্মপুত্ৰ বাৰাৰ বুকুত বিলীন হৈ ইহলীলা ত্যাগ কৰাৰ পৰিকল্পনা লোৱাৰ হেতু আত্মহত্যা কৰিবলৈ ওলাইছোঁ।

(লাউড্‌স্পীকাৰৰ চি"-চি"য়নি শব্দ এটা ওলাই মন্ত্ৰীৰ মাত ভল পেলাই দিয়ে। তথাপিহে মন্ত্ৰীয়ে কথা কৈয়ে থাকে। ইঞ্জিনীয়াৰ, মহাবী আৰু নাৰবীয়াৰ কথাটো গম পাই খং উঠে।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰা মহাবী, মাইকটো বেয়া হৈছে।

মহাবী : এই নাৰবীয়া, মাইকটো বেয়া হৈছে।

নাৰবীয়া : এই মাইক, মাইকটো বেয়া হৈছে।

(তিনিও খঙত বাহিৰলৈ চায়। কৰ্ত্তব্য পাছত আকৌ মন্ত্ৰীৰ মাত শুনা যায়।)

মন্ত্রীঃ ...আৰু মই জানো, মই আশ্চৰ্য্য কৰি আমাৰ দেশৰ ভৱিষ্যত নেতা-সকলৰ বাবে যি আদৰ্শ এৰি থৈ যাম, তাৰ বাবে মই নিৰিচাৰিলেও ইতিহাসৰ পাতত কপোৱালী আখৰেৰে মোৰ নাম জিলকি থাকিব। বাইজ, আপোনালোকে দায়-দোষ নধৰিব। মই মৰাৰ আগতে কেইটামান স্বীকাৰোক্তি দি যাব বিচাৰিছোঁ। মই দেশৰ বাবে একো কৰিব নোৱাৰিলে^১, আমাৰ দেশৰ পিছপৰা গাওঁবোৰৰ বাবে উন্নত আলি-পদূলি, বিজুলী-বাতি আদিৰ একো ব্যৱস্থা কৰিব নোৱাৰিলে^১। আনকি গড়মূৰৰ ডাক বঙলাৰ খানাতকৈ অৰ্থাৎ খাত, আহাৰ, ঐ গড়মূৰৰ ডাক বঙলাৰ খানাতকৈ এই জিলাৰ চাৰকীউট হাউচৰ খানাটো ঠিক কৰিব নোৱাৰিলে^১। খানাৰ ব্যৱধান হ'লে, খাতৰ ব্যৱধান হ'লে অৰ্থাৎ খোৱাৰ ব্যৱধান হ'লে আমাৰ নিচিনা মন্ত্ৰীসকলৰ কিমান অসুবিধা হয়, সেয়া আপোনালোকে মৰ্মে, মৰ্মে উপলব্ধি কৰিব পাৰিছে। আনকি যোৰ ইমান পাৱাৰ থকা স্বৰ্বেও, শক্তি থকা স্বৰ্বেও একজিকিউটিভ ইঞ্জিনীয়াৰ শৰ্মা বৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ ট্ৰেন্সফাৰৰ অৰ্ডাৰটো উইজ্ঞ কৰাব নোৱাৰিলে^১। আপোনালোকে নাভাবিব, তেখেতৰ লগত মোৰ কিবা ভিতৰুৱা লেনদেন আছে বুলি। আচল কথা হ'ল—এইদৰে যদি অফিচাৰ-সকলক বদলি কৰা হয়, তেতিয়াহ'লে দেশৰ প্ৰগতিৰ কি অৱস্থা হ'ব? তাতকৈ ডাঙৰ কথা, অফিচাৰসকলৰ ল'ৰা-ছোৱালী, পৰিবাৰ আদিৰ কি অৱস্থা হ'ব?

(স্পীকাৰ বেয়া হোৱাত মন্ত্ৰীৰ মাত স্পীকাৰত catch নকৰে আৰু মন্ত্ৰীৰ মাত সৰু হৈ যায়।)

আৰু সেই বেদনাৰ শৰ্ম অজুতৰ কৰি মোৰ নিচিনা এজন ক্ষয়তা-সম্পন্ন লোকে যদি একোৱেই কৰিব নোৱাৰিলে^১, তেতিয়াহ'লে মই দেশৰ বাবে কি কৰিলে^১? দেশৰ প্ৰগতিৰ বাবে কি কৰিলে^১? বাইজ...

(স্পীকাৰ সম্পূৰ্ণ বেয়া হয়। মন্ত্ৰীৰ মাত একেবাৰে হুজুৰ হয়। ইঞ্জিনীয়াৰ, মহৰী আৰু নাৱবীয়াৰ খং উঠে।)

ইঞ্জিনীয়াৰঃ আকৌ মাইক বেয়া হ'ল। মহৰী, হেৰি নহয় ইয়ে—

মহৰীঃ নাৱবীয়া, হেৰি নহয় ইয়ে-মাইক।

নাৱবীয়াঃ এই মাইক, হেৰি নহয় ইয়ে-মাইক।

ইঞ্জিনীয়াৰঃ মহৰী, খালে। মাইকে গগুগোল লগাইছে।

মহৰীঃ নাৱবীয়া, খালি। মাইকে গগুগোল লগাইছে। বেগেভে, বেগেভে—

(স্পীকাৰ ভাল হয় । মন্ত্ৰীৰ মাত ভালদৰে শুনা যায় ।)

মন্ত্ৰী : ...সমাজবাদ গঢ়িব লাগিব । আমি দৰিদ্ৰতা নিবাৰণ কৰিব লাগিব । আৰু এইবোৰৰ দ্বাৰা দেশখনক প্ৰগতিৰ পথত আগুৱাই নিব লাগিব । আৰু ইয়াৰ বাবে আমাৰ নাই কি ? মোৰ নিচিনা এজন স্বদেশপ্ৰেমী নিঃকিন মৰিলে কি হ'ব ? আমাৰ দেশত শিল্পী আছে, আমাৰ দেশত সাহিত্যিক আছে, বহুৱা আছে, কাৰিকৰ-কৃষক আছে । তেন্তে আমাৰ অভাৱ কিহব ? অ, অভাৱ আছে । সেয়া হ'ল অৰ্থনৈতিক অভাৱ । আৰু ইয়াৰ বাবে বিপ্লৱ কৰিব লাগিব । আমাক বিপ্লৱ লাগে । অৰ্থনৈতিক বিপ্লৱ । আমাক আজি লাগে...

(আকৌ স্পীকাৰ বেয়া হৈ মন্ত্ৰীৰ মাত হুতুনা হয় ।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : মহৰী, কি মাইক আনিছ ? পানীত পেলাই দিয়ক । মোৰ চাকৰি খালে ।

মহৰী : নাৱৰীয়া, কি মাইক আনিছ ? পানীত পেলাই দে । মোৰ চাকৰি গ'ল আৰু ।

নাৱৰীয়া : এই মাইক, কি মাইক আনিছ ? পানীত পেলাই দিম বাপেকে । এইবোৰ মাইকত এক পইচাও নাপাব...

(হঠাতে পুনৰ স্পীকাৰ ভাল হোৱাত মন্ত্ৰীৰ মাত শুনা যায় ।)

মন্ত্ৰী : ...বাইজ ! মোৰ বহুত কৰ লগা আছিল, আৰু ক'ম বুলিয়ে বহুতো কথা লিখ আনিছিলোঁ । কিন্তু মাইকৰ অস্থবিধাৰ বাবে মোৰ আৰু কোৱা নহ'ব । মৃত্যুৰ আগে আগে আপোনালোকক কৰবোৰে মিনতি কৰিছোঁ—যাতে আপোনালোক, মোৰ আদৰ্শেৰে অস্থপ্ৰাপ্ত হওক । জয় আমাৰ দেশ ।

(স্পীকাৰটো আগৰ দৰে মহৰী আৰু নাৱৰীয়াই বৈ আছে ।)

নাৱৰীয়া : মন্ত্ৰী দোতা, আপোনাৰ কথা কেইবাৰ বৰ সাকৰা হৈছে । বৰ যুক্তিপূৰ্ণ হৈছে । বৰ মধুৰ হৈছে । বৰ জ্ঞানসংগত হৈছে । বৰ...

মহৰী : হ'ব, হ'ব, হব তোমাৰো কথাকেইবাৰ বক্ত কৰা ।

নাৱৰীয়া : মোৰ কথা কেহাৰত আপোনাৰ গা বেজ্-বেজাইছেনেকি ?

মহৰী : নেবেজ্-বেজাই, নেবেজ্-বেজাই, কিন্তু তুমি বে-বেজ্-বেজোৱাৰ বিচাৰিছা ।

মন্ত্ৰী : আহমেদ, সকলো সাজু আছে নহয় ?

ইঞ্জিনীয়াৰ : হয় চাব, সকলো সাজু আছে।

মন্ত্ৰী : তেতিয়াহ'লে মই মৰিবৰ বাবে সাজু হোৱাই ভাল। (খোকা-খোকি মাতেৰে।) তোমালোকে মোক হাঁহি মুখে মৰিবলৈ বিদায় দিয়া।

নাবৰীয়া : দৌতা, আপোনাক মৰিবলৈ কেনেকৈ হাঁহি মুখে বিদায় দিম ?
(কান্দে।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : চাব, মোৰ বুকুখন শোকত খুন্দামাৰি ধৰিছে।

মন্ত্ৰী : মন ভাঠ কৰা। তোমালোক দেশৰ ভৱিষ্যত। মন নেপেলাবা।
(কান্দে।) তোমালোকৰ কান্দোনে মোৰো চকুৰ পানী উলিয়াই আনিছে। ...মোৰ অন্তৰৰ অন্তিম তলিৰ গোট মাৰি থকা বৰফবোৰ গলিবলৈ নিদিব। (জ্বৰ সলাই) আহমেদ, মোৰো দেখোন বুকুখনে বেজাৰত খুন্দামাৰি ধৰিছে। কিবা বাই-জাইখন কৰিছে দেখোন।
(নিজকে নিজে সংযত কৰি।) নহয়, নহয় তোমালোকে মোক মৰিবলৈ হাঁহি হাঁহি বিদায় দিবই লাগিব।

নাবৰীয়া : কেনেকৈ হাঁহিম দৌতা ? আপোনালোকে, ভোটৰ সময়ত ; আমাৰ গাঁৱলৈ ভোট বিচাৰি আহিবৰ সময়ত ঘিটো হাঁহি মাৰে, সেই হাঁহিটো মাৰিম নেকি ?

ইঞ্জিনীয়াৰ : উপায় নাই বন্ধুসকল, হেৰি নহয় ইয়ে—আমি যি কোনো উপায়েৰে চাবক মৰিবৰ বাবে উৎসাহ দিবই লাগিব।

মন্ত্ৰী : ঞ্, তোমালোকে মোক মৰিবলৈ উৎসাহ দিয়া। মোক মৰিবৰ বাবে প্ৰেৰণা দিয়া, লগতে তোমালোক মোৰ সহযাত্ৰী হোৱা।

ইঞ্জিনীয়াৰ }
মহৰী } : (একে লগে আচৰিত হৈ) কি !
নাবৰীয়া }

মন্ত্ৰী : মানে, মানে—

নাবৰীয়া : নাই মন্ত্ৰী দৌতা, মই আপোনাৰ সহযাত্ৰী হ'লে মোৰ নহকৰ মাকে বাঢ়নীৰে কোবাব। তাইৰ মুখখন যিহে লাওপাত-কচুপাত, মই আপোনাৰ সতে মৰাৰ পিছতো মোক শাস্তিৰে থাকিবলৈ নিদিব। তাতে দৌতা, তাই অকালতে বিধবা হ'ব।

(কান্দে।)

মহৰী : নাকান্দিবা নাবৰীয়া বন্ধু, মোৰো সেই একে অৱস্থা। মোৰ বলৰেফা টামৰ এটাম ল'ৰা-ছোৱালী মাউৰা হ'ব। এই পৰিয়াল পৰিকল্পনাৰ যুগত সিহঁতক মই ক'ব দলনিত পোনা এলিম ? মাকৰ কৌচত থকা ছমহীয়া কেচুৱাটোৰ কৰা বাদেই দিছো, কিন্তু মাকৰ গৰ্ভত থকা মোৰ পোনাকনে যে মোক দেখিবলৈ নাপাব।

(কান্দে।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে-চ্যাব, আপোনাৰ মৃত্যু-সহযাত্রী হোৱাত মোৰো ঘোৰ আপত্তি আছে। মই যদি মৰোঁ, তেন্তে মোৰ ভাবী খুলাশালি ছোৱালীজনীক কোনে বিয়া দিব? হেৰি নহয় ইয়ে-মোৰ ঘোচ খোৱা হেড্‌ক্লৰ্ক জেঠেৰী বৈনাইৰ চাকৰিটো কোনে ৰাখিব? তাতে চ্যাব, মোৰতো এতিয়াও শুভবিবাহৰ মাত্ৰলিক অস্থানটোৰ কাম সমাপ্ত হোৱাই নাই। হেৰি নহয় ইয়ে-চ্যাব, মই মৰিলে মোৰ মনালিছাতো মাকৰ ঘৰতে ৰিখবা হ'ব।

মন্ত্ৰী : নহয়, নহয় তোমালোকে মোৰ সহযাত্রী হ'ব নালাগে। এই মৰণ অভিযানৰ যাত্রী অকল ময়ে হ'ম। মই এতিয়া এই বিশাল ব্ৰহ্মপুত্ৰ বাৰাৰ বুকুত নিজে নিজে বিলীন হৈ যাম।

ইঞ্জিনীয়াৰ : চ্যাব, হেৰি নহয় ইয়ে—আপোনাৰ বাবে ভূৰ তৈয়াৰ কৰা আছে।

মহৰী : ভূৰৰ ওপৰত চ্যাব, ধুনীয়াটোকাৰপেট আৰু কোচন পৰা আছে।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে-চ্যাব, এইবোৰ পি, ডব্লিউ, ডি, ৰ হতুৱাই টেণ্ডাৰ কল কৰোৱাই লেপ তোছক ইচ্‌পিছিয়েলিষ্টৰ হতুৱাই গাদী তৈয়াৰ কৰাইছোঁ। হেৰি নহয় ইয়ে—

মহৰী : চ্যাব, কাৰপেটবোৰ কাশ্মীৰৰ পৰা অনা হৈছে।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে-চ্যাব, আপোনাৰ নিখুঁনী শৰীৰত ঘুণ লাগে বুলি টৰপা-টৰপে লেপ আৰু তোছক দি ভূৰখন কোমল কৰি দিয়া হৈছে।

মন্ত্ৰী : মোৰ নিচিনা এই সামান্য নিঃকিন স্বদেশপ্ৰেমীৰ বাবে তোমালোকে মিছাই কষ্ট কৰিছা।

নাৱৰীয়া : এই অকালৰ দিনত মন্ত্ৰী দোতা, ক'তো একো পাবলৈ নাই। গাঁৱৰে নাৰায়ণ চেট্‌জীৰ ভৰালৰ তলিৰ পৰা কণ-জহা কেইটামান যোগাৰ কৰি আনিছোঁ। তাৰে দোতাই কষ্ট-মষ্ট কৰি ভাত এটোপামান খাব আৰু।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে-চ্যাব, জৰ্জা পোলাওৰো ব্যৱস্থা কৰিছোঁ। অকল দুৰ্গীৰ বানেৰে যোগলাই কাৰী লগত দিছোঁ।

মহৰী : তাৰ উপৰি চ্যাব, আপুনি খাছী নাখাই কাৰণে পঠাৰ মাংসকে কোৰমা কাৰী অলপও বনাই দিছোঁ।

নাৱৰীয়া : মন্ত্ৰী দোতা, মই বৰ কষ্ট কৰি দুৰ্গী আৰু পাঠাৰ ব্যৱস্থা কৰিছোঁ নহয়। আপুনি কি কব, সকলো যাহুহ বান্ধাৰীৰ ভলত, আপুনি

কি কব—তথাপিভো সকলো মানুহে মন্ত্ৰী দৌতাৰ নাম শুনিয়েই পানীৰ তলৰ পৰাই স্বস্তবোৰ যোগাব দিছে। আপুনি কি কব, বস্ত বেছি হোৱাৰ বাবে অলপ অলপ ইন্দ্ৰিয়ৰ দৌতা আৰু মহৰী দৌতাৰ দৰেই থৈ আহিলে। আপুনি কি কব...

মহৰী : (কথা লুহুৰাব বিচাৰে।) হ'ব, হ'ব, হ'ব নাৱৰীয়া, তোৰ কটৰ কথা কৈ চাবৰ মনত মৰিবৰ সময়ত বেয়া নলগাবি।

মন্ত্ৰী : মই আজি মৰিবলৈ যোৱাৰ আগতে সচাকৈ স্থখী হৈছে।—এইবাবে যে তোমালোকে মোৰ মৰাৰ যত্ন কৰা কৰা নাই।

ইঞ্জিনীয়াৰ : খোৱা-বস্ত চাব, আপুনি এটাও বেয়া নাপাব। সকলো বস্ত টেষ্টৰ বাবে খাই চোৱা হৈছে। বৰ ভাল হৈছে। বৰ উত্তম হৈছে।

মন্ত্ৰী : মই তেন্তে ওলালে।

নাৱৰীয়া : (কান্দে।) মন্ত্ৰী দৌতা—

মন্ত্ৰী : (খোকা-খোকি মাতেৰে।) নাকান্দিবা আৰু মোক নকন্দোৱাবা।

নাৱৰীয়া : আপুনি দৌতা, আমাৰ মাজত বৰ বিখ্যাত আছিল। আমাৰ গাঁৱলীয়া ব.ইজৰ মাজত গৰখীয়া আৰু নাৱৰীয়া গীতৰ দৰে বিখ্যাত আছিল। মাইকী মানুহৰ মাজত আপুনি দৌতা, বৃষ্টি বাঢ়নীৰ দৰে বিখ্যাত আছিল। দুখীয়া মানুহৰ মাজত আপুনি দৌতা, জুই নজলা চোকাবোৰৰ দৰে বিখ্যাত আছিল।

(কান্দে)

মন্ত্ৰী : দুখ নকৰিবা আৰু মোৰ অন্তৰতো দুখ নিদিবা।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে-চাব, অকিচাবসকলৰ মাজত আপুনি বেচ পণোলাটি অৰ্জন কৰিছিল। অকিচাবসকলৰ ওৱাইকৰ হাতত টিকাদাৰ, কেৰাণী-মহৰী আদিয়ে দিয়া উপহাৰৰ টোপোলা আৰু টকাৰ দৰে আপুনি পণোলাৰ আছিল আৰু চাব। হেৰি নহয় ইয়ে— 'আশা' ছোটেলৰ চিকেন ফ্ৰাই, 'জয়া' বেটুৰাৰ কোৰমা পোলাওৰ দৰে বিখ্যাত আছিল।

(কান্দে।)

মন্ত্ৰী : মোৰ বুকখন বেজাৰত থকা মাৰি ধৰিছে। এইবোৰ কৈ আৰু মোৰ মনত দুখ নিদিবা।

মহৰী : চাব, সচা কথা আলো নোকোজাকৈ থাকিব পাৰি?

(কান্দে।)

মন্ত্ৰী : নাকান্দিবা—

(কান্দে।)

মহৰী : চ্যাব, আপুনি আমাৰ হাইলেভেল অফিচাৰৰ মাজত গ'ল্ড ক্ৰেব, ফিল্টাৰ উইলচ আৰু কেপ্টেন চিগাৰেটৰ দৰে পপোলাৰ আছিল। আমাৰ নিচিনা মহৰী, কেবাণীবোৰৰ মাজত আপুনি চ্যাব চাব-মিনাৰৰ দৰে পপোলাৰ আছিল। চেঙেলীয়া আৰু ডেকাবোৰৰ মাজত আপুনি চ্যাব, থৈনিৰ ধপাতৰ দৰে পপোলাৰ আছিল। ঠেলাৱালা, বিল্লাৱালা আদি লেবাব শ্ৰেণীৰ মাজত আপুনি বানৰ বয় বিড়িৰ দৰে পপোলাৰ আছিল।

(কান্দে।)

মন্ত্ৰী : এটা কথা মই ভাবি নাপাওঁ, মোক বাক মহিলা আইসকলে বেয়া পাইছিলনেকি ?

মহৰী : নাই চ্যাব, কিয় বেয়া পাব ? আপুনি চ্যাব, তেনে কথা নভাবিব। আপুনি মহিলা আইসকলৰ মাজত বেছ পপোলাৰ আছিল। বুঢ়ী-সকলৰ মাজত আপুনি তামোল খুন্দা-খুন্দনাটোৰ দৰে পপোলাৰ আছিল। বোৱাবীসকলৰ মাজত আপুনি চ্যাব, যুৱৰ বিটা ওকণিৰ দৰে পপোলাৰ আছিল। গাভৰুসকলৰ মাজত আপুনি চ্যাব, বঁজাৰৰ চেণ্টী পিনৰ দৰে পপোলাৰ আছিল।

মন্ত্ৰী : হ'ব আৰু, মোক এইবোৰ পপোলাৰিটিৰ কথা লৈ অন্তৰত দুখ নিদিবা মই যাওঁ—

(কান্দে।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে-চ্যাব, যাবই লাগিব যেতিয়া আমিও বিদায় দিবই লাগিব। হেৰি নহয় ইয়ে—মৰীৰ।

মহৰী : চ্যাব।

ইঞ্জিনীয়াৰ : সকলো ঠিকেই আছেতো ?

মহৰী : আজ চ্যাব, সকলো ঠিক আছে। ফুলৰ মালাৰে ভূব ভবাই বোজা আছে।

নান্দৰীয়া : মন্ত্ৰী দোতা, ফুলবোৰ গাঁৱৰ জীয়ৰী-বোৱাবীয়ে আনি দিয়া।

ইঞ্জিনীয়াৰ : হেৰি নহয় ইয়ে—তেতিয়াহ'লে বাইজ, সকলোৱে চ্যাবক মালা পিন্ধাওক।

(ইঞ্জিনীয়াৰ, মহৰী আৰু নান্দৰীয়াই হেতা-গুণবাকৈ মালা পিন্ধাই। প্ৰথমে নান্দৰীয়া তাৰ পিছত মহৰী আৰু শেষত নান্দৰীয়াই মালা পিন্ধাব। ইটো, সিটোভৰ্তক আশতৈ মালা পিন্ধোৱাৰ সুবিধাগ্ৰহণ কৰাটো দেখুৱাব লাগিব। Maim-তে মালা পিন্ধোৱা দেখুৱাব।)

হেৰি নহয় ইয়ে—নাৱৰীয়া আৰু মহৰী, বচন-পাতিবোৰ ভুৰত তোলা।

নাৱৰীয়া }
মহৰী } : (একেলগে) তোলে—

(ভুৰ থকা নিৰ্দিষ্ট ঠাইটুকুৰ বিপৰীত ফালৰ পৰা বচন-পাতিবোৰ আনি ভুৰত তোলে। যদি 'জ' অংশত ভুৰ থাকে, তেন্তে 'ক' অংশৰ পৰা বচন-পাতি অনাটো দেখুৱাব লাগিব। এবাৰ মহৰী আৰু নাৱৰীয়াই একেলগে থৰা-ধৰিকৈ বস্ত্ৰ ভুৰত তোলে। একোবাৰত অকলে অকলে তুলিব। এইদৰে দুবাৰমান তুলিলেই হ'ব। নাৱৰীয়াই গধুৰ বস্ত্ৰবোৰ নিয়ে, মহৰীয়ে পাতল পাতল চাই বস্ত্ৰবোৰ তোলে। বস্ত্ৰতোলা Maim-ত দেখুৱাব। বস্ত্ৰ তুলি শেষ হোৱাৰ পিছত মজ্জী ভুৰত উঠে। সকলোৱে ধৰি মেলি মজ্জীক ভুৰত উঠাত সহায় কৰিব। নাৱৰীয়াই ভুৰ ধৰি থাকিব।)

ইঞ্জিনীয়াৰ : চ্যাব-চ্যাব, হেৰি নহয় ইয়ে—

মহৰী : ভুৰত চ্যাব, ভাল দৰে ভৰি দিব।

নাৱৰীয়া : ভয় নাই দৌতা, মই আছে"। মই ভুৰত ধৰিছে"।

মজ্জী : চাপ মোক ধৰিবা, নহ'লে মই পৰি যাম।

মহৰী : দিয়ক চ্যাব, তাতে ভৰি দিয়ক।

ইঞ্জিনীয়াৰ : মোৰ হাতত ধৰক চ্যাব, মই ধৰিছে"। চ্যাব।

নাৱৰীয়া : এই—এইয়া হৈ গ'ল—

(মজ্জী ভুৰত উঠে।)

মজ্জী : বিদায় জনতা ! বিদায় বাইজ ! বিদায়—

(ভুৰ গৈ থাকে। এইখিনিতে মজ্জী ভুৰত যোৱাৰ দৰে চলং পলং কৰি থাকিব আৰু মঞ্চৰ অলপ আগলৈ আগবাঢ়ি যাব। নাৱৰীয়া, মহৰী আৰু ইঞ্জিনীয়াৰ পিছলৈ গৈ থাকিব। তেওঁলোকৰ দৃষ্টি ক্ৰমে মজ্জীৰ ওপৰ পৰা আঁতৰি গৈ প্ৰেক্ষাগৃহৰ পিছফাল পাব। যেন তুৰখন বহু দূৰলৈকে গৈ ক্ৰমান্বয়ে নেদেখা হৈ গৈছে। তিনিও পিছলৈ গৈ 'ক', 'খ' আৰু 'গ' অংশত বৈ দিব। মজ্জী গৈ ক্ৰমে 'জ' অংশত বৰ। তলৰ সংলাপ-খিনি ইবাৰ মাজতে কৰ।)

স্বপ্নেশ গ্ৰেমৰ বাবে মই আজি ব্ৰহ্মপুত্ৰ বাৰাৰ কোবাল সোঁতত নিজেই বিলীন হৈ গৈছে! আৰু মোৰ এই আদৰ্শ ভৱিষ্যত ইতিহাসত কণাছালী আখৰেৰে জিলিকি থাকিব।

নাৰৱীয়া : আমি সচাকৈ গৌৰৱ কৰিব পাৰোঁ, আমাৰ দেশত এনেহেন মন্ত্ৰী আছে ; যি দেশৰ কাৰণে নিজৰ জীৱনটো কি দৰে ত্যাগ কৰিব পাৰিছে।

(ভূবন্ধন চলং পলং কৰি থাকিব। ইঞ্জিনীয়াৰ, নাৰৱীয়া আৰু মহৰী 'ফ্ৰিজ' হৈ যায়।)

মন্ত্ৰী : উহঃ ইমান পানী ! ইমান প্ৰৱল সোঁত ! হাঃ, মোৰ দেখোন মৰিবলৈ ভয় লাগিছে ! হায়, হায় মই এতিয়া কি কৰোঁ ? মোক এতিয়া কোনে ৰক্ষা কৰিব ? এইদৰে মৰিলে মৰাৰ পিছতো ইতিহাসৰ পাতত, মোৰ নাম স্মৰণীয় হৈ থকাৰ আশাত, সেই লোভত আত্ম-হত্যা কৰিবলৈ ওলালো, এতিয়া দেখোন মৰিবলৈ ভয় লাগিছে ! মোৰ ৰাক কিহে পাইছিল এনে এটা মাৰাত্মক সিদ্ধান্ত লবলৈ ? মোক এতিয়া কোনে বচায় ? মোক ৰক্ষা কৰা। ৰক্ষা কৰা। হায় ! মোৰ মাতৃ ইয়াৰ পৰা কোনেও হুস্তনে। কোন, ক'ত আছা—মোক বচোৱা—বচোৱা। মই আত্মাহুতা নকৰোঁ। মোৰ নাম ভৱিষ্যতৰ ইতিহাসত জিলিকি থাকিব নালাগে। মোৰ জীৱনৰ প্ৰতি মায়া আছে।—মোৰ দেশৰ প্ৰতি কোনো মৰম নাই।—এই স্বদেশ প্ৰেম এটা ভূৱা মাত্ৰ।—এটা নাম অৰ্জন কৰা পদ্মা মাত্ৰ। মোক ৰক্ষা কৰা—মোক ৰক্ষা কৰা—

(মন্ত্ৰী বেকা হৈ 'ফ্ৰিজ' হ'ব। ভূবন্ধন যেন বেকা হৈ গ'ল।)

— — —

অজস্র ইলোবা

(পুরুষ চৰিত্ৰ বৰ্জিত একাংকিকা)

ଚବିତ୍ର ଲିପି :

- ୧ । ହିଲୋବା ।
- ୨ । ଅଜନ୍ତା ।
- ୩ । ଶକ୍ତିବା ।
- ୪ । ଅପ୍ସବା ।
- ୫ । ନୟନା ।
- ୬ । ବନ୍ଧା ।

(পৰিবেশ : এখন অৰণ্য।)

অজন্তাই থিয় হৈ থাকে।

ইলোবাই মাক অজন্তাৰ গাৰ নিয়াংশত ধৰি আঠু কাটি বহি থাকে। দুয়ো মুখা-মুখিকৈ থাকিব। ইলোবাই অজন্তাৰ সমুখৰ ফালে বহি, মাকৰ পিঠিৰ ফালে ককালৰ তলত ধৰে। দুয়োৰে শৰীৰ নিবিড়ভাবে স্পৰ্শ হৈ থাকে। মাকে মূৰ তললৈ কৰি জীয়েকৰ মুখলৈ চাই থাকে। জীয়েকেও ওপৰলৈ মূৰ কৰি মাকৰ মুখলৈ চাই থাকে। সিহঁতৰ কৰুণ আৰু কাতৰ চাৰনীয়ে যেন ভাষা কয়।

অজন্তাৰ বয়স প্ৰায় ৩০/৩৫ মান হ'ব। অজন্তা আৰু হৰিদ্ৰতাৰ বাবে অজন্তাৰ প্ৰকৃত বয়সতকৈ অনেক গুণে বেছি বয়সীয়াল যেন লগা হৈছে। প্ৰায় বুঢ়ী মাহুহৰ ৰূপ লৈছে।

ইলোবাৰ বয়স প্ৰায় ১৬/১৭ মান হ'ব। তাই ৰূপবতী গাভৰু। অজন্তা আৰু হৰিদ্ৰতাই তাইৰ ৰূপৰ জেউতিত আঘাত কৰিব পৰা নাই।

ওচৰতে চাৰিটা মৰা শ পৰি আছে। শকেইটা সিঁচৰতি হৈ পৰি থাকে। প্ৰতিটো শ কাপোৰেৰে ঢকা থাকে।)

ইলোবা : (অতি কাতৰতাৰে) মা, মোৰ বৰ ভোক লাগিছে।

(অজন্তাই ভাবত বিতৰ্ক হৈ থকাৰপৰা হঠাৎ ইলোবাৰ মাত শুনাৰ দৰে।)

অজন্তা : হৌ? ও! (হুনিয়াহ কাঢ়ে।)

ইলোবা : মা, তুমি কি চাইছা?

অজন্তা : হৌ? অ'-ভোক চাইছে'।

ইলোবা : মোক? (থিয় হৈ মাকৰ গাৰ পৰা হাত আঁতৰাই কিছু আঁতৰি যায়) কিয় মোক ইমান চাবলগীয়া হ'ল?

অজন্তা : চাইছে'। তোৰ বৰ ধুনীয়া লাগিছে। খাই থিৰলৈ মন গৈছে।

ইলোবা : ইচ্, মা, তুমি যে কি কথাবোৰ কোৱা?

অজন্তা : এবা, তোৰ খুব ধুনীয়া দেখাইছে। চোবাই খাব পৰাকৈ ধুনীয়া হৈছে।

ইলোবা : মা, তুমি আকৌ মা-তা কথাবোৰ ক'বলৈ ধৰিছা।

অজন্তা : তোৰ দেখি, আজি মোৰ ওঠৰ বছৰৰ আগৰ কথা মনত পৰিছে।

—মোৰ মনত পৰিছে, মই গাভৰু হৈ থকা সময়ৰ কথা।—তোৰ জেউজীয়ে মোক কৈছিল—মই বৰ ধুনীয়া হৈছে'। বুলি। চোবাই

ধাৰ পৰাকৈ ধুনীয়া হোৱা বুলি।—এজন পুৰুষে এজনী নাৰীক কৈছিল ধুনীয়া হোৱা বুলি।—তেতিয়া, মোৰ যে কিমান আনন্দ লাগিছিল। মই আনন্দত আত্মহাৰা হৈ গৈছিলোঁ।—(কথাৰ স্বৰ পৰিবৰ্তন কৰি) কিন্তু, তই আজি এই ধুনীয়া হোৱা কথাৰ কোনো পুৰুষৰ মুখৰপৰা শুনিবলৈ নাপালি। মোৰ মুখৰপৰাহে শুনিছা মাবৰ মুখৰপৰা। এজনী নাৰীৰ মুখৰপৰা—হেঃ হেঃ হেঃ(হাঁহে)

ইলোৰা : মা, এইবোৰ কথা বাদ দিয়া। এইবোৰ কথা পাহৰি যোৱা।

অজন্তা : পাহৰিম! পাহৰি যাম! সকলো পাহৰি যাম। তই জান, তোৰ শৈশৱৰ পাছৰেপৰা; তোৰ কিশোৰী, তোৰ যৌৱন—এই অৱণ্যৰ মাজতে পাব হ'ল। এই অৱণ্যৰ আত্মাৰ মাজত তই গাভৰু হ'লি। আৰু গাভৰু হোৱাৰ পাছত আজি তোক মই প্ৰথম ধুনীয়া দেখিছোঁ।

ইলোৰা : এৰা, মই গাভৰু হ'লোঁ! মই ধুনীয়া হৈছোঁ! নহয় মা? মই গাভৰু হোৱাৰ কথা, মই ধুনীয়া হোৱাৰ কথা মাহুহৰ কোনেও গম নাপায় নহয় মা?

অজন্তা : ঐ, কোনেও নাপায়।

ইলোৰা : কিন্তু কিয় মা? কিয় গম নাপায়? কিয় আমি এই দৰে সমাজৰ পৰা, মাহুহৰপৰা আঁতৰি অজ্ঞাতবাস খাতিবলগা হৈছে?

অজন্তা : (প্ৰায় খঙত) সমাজ! মাহুহ! নালাগে সেইবোৰ। (কথাৰ স্বৰ পৰিবৰ্তন কৰি।) এই বৃক্ষই চাওক, এই প্ৰকৃতিয়ে চাওক, এই চৰাই-চিৰিকতিয়ে চাওক, বস্ত্ৰ জন্তুৱে চাওক; সিহঁতে গম পাব পাওক—তই গাভৰু হোৱাৰ কথা। তই ধুনীয়া হোৱাৰ কথা। (আকৌ কথাৰ স্বৰ পৰিবৰ্তন কৰে।) কিন্তু, সমাজে নালাগে, মাহুহে নালাগে।

ইলোৰা : সচা মা, যিখন সমাজৰ মাহুহৰপৰা আমি পলাই ফুৰিবলগা হৈছে, সেইখন সমাজৰ মাহুহে মই গাভৰু হোৱাৰ কথা, ধুনীয়া হোৱাৰ কথা গম পাব নালাগে। মোক চাব নালাগে। (কথাৰ স্বৰ পৰিবৰ্তন কৰি।) চোৱা প্ৰকৃতি, চোৱা! চোৱা বৃক্ষ, চোৱা! চোৱা সেউজীয়া পাত, চোৱা বিভিন্ন ধৰণৰ ফুল! চোৱা ভালৰ চৰাই-চিৰিকতি, চোৱা বনৰ জন্তু! চোৱা! (আত্মহাৰা হৈ) মই গাভৰু হ'লোঁ। মই ধুনীয়া হ'লোঁ।—চোৱা চোৱা হেঁপাহ পলুৱাই চোৱা। (আকৌ কথাৰ স্বৰ পৰিবৰ্তন কৰি) মই গাভৰু হোৱাৰ বাবে—হে, ধুনীয়া ধুনীয়া বিভিন্ন বস্ত্ৰ ফুল!—বিভিন্ন স্বৰভাৱে সৌৰভ বিলোৱা। হে সেউজীয়া গছপাত!—

তোমালোকে হালি জালি ফুলৰ সুবতীৰ গোন্ধ গোটেইখনতে
বিয়পাই দিয়া। হে বন্য জন্ত! তোমালোক আনন্দত আত্মহাৰা
হোৱা। হে চৰাই-চিৰিকতি! তোমালোকে চিঞৰি চিঞৰি গগন
বিয়পা গীত গোৱা। (কথাত আনন্দ আৰু চঞ্চলতা প্ৰকাশ পায়)।
উকলী দিয়া। আনন্দ কৰা।—মই গাভৰু হৈছোঁ, মই ধুনীয়া হৈছোঁ
—হেঃ হেঃ হেঃ...

(হাঁহি হাঁহি ক্ৰমান্বয়ে কান্দি দিয়ে। কথাখিনি কৈ ভাগবি
পৰে। কান্দি কান্দি কয়—)

মই—মই গাভৰু হলেী—

অজন্তা : কান্দ, কান্দ হেপাহ পলুৱাই কান্দ।

ইলোবা : (কান্দি) মা—মা—

অজন্তা : কি হ'ল মোৰ সোন? মোৰ বাছা!

ইলোবা : (কৰুণ স্বৰত) মোৰ ভোক লাগিছে মা।

অজন্তা : মোৰো ভোক লাগিছে সোনজনী।

ইলোবা : তোমাৰো ভোক লাগিছে?

অজন্তা : ঐ'।

ইলোবা : তোমাৰো ভোক লাগিছে, মোৰো ভোক লাগিছে—কি যে
আচৰিত! হেঃ হেঃ হেঃ

অজন্তা : ভোক লাগি লাগি, এদিন ভোকতে আমি মৰি যাম। মৰি গ'লেই
ভাল হ'ব। খুব ভাল হ'ব—হেঃ হেঃ হেঃ—

(দুয়ো পাগলীৰ দৰে হাঁহে।)

ইলোবা : জানা মা, এদিন আমাৰ ঘৰৰ কাষৰ মাহুহ ঘৰৰ সেই যে পেটুৱা
মাহুহটো—

অজন্তা : অ' সেই পেটুৱা, ভাঙৰ মোচ থকা.....

ইলোবা : ঐ-ঐ মা সেইটো... ..

ইলোবা } (একে লগে) পেটুৱা—ভাঙৰ মোচ থকা। টুপি পিছা।
অজন্তা } : খুঙি-পাজাৰী পিছা—খনকয়াল। ভোক নালগিলেও এগাল
এগাল খায়। ঠুতাব খোৱা—দেখিলে হাঁহি উঠি যায়—
হেঃ হেঃ হেঃ

(দুয়ো একেলগে আগৰ দৰে হাঁহে। হাঁহি হাঁহি একোবাবন্ত
কান্দি দিয়ে।)

ইলোবা : (কান্দি, কান্দি) আমি খুজিবলৈ গ'লে, বেয়া বেয়া গালি পাৰি;
খেবাই দিয়ে।

অজন্তা : (কান্দি, কান্দি) ভাল হৈছে ! মজা হৈছে ! লোকৰ খোজা দেখিব নোৱাৰ। লোকৰ ভাগৰ বন্ধ খুজিবলৈ যাব কিয় ?

ইলোৰা : ভোক লাগে বাবে মা ।

অজন্তা : ভোক লাগে ? কিন্তু এতিয়া কি খাইছ ?

ইলোৰা : এতিয়াও ভোগ লাগিছে মা ।

অজন্তা : এতিয়া যাচোন, তই ধনদয়ালক ; খাবলৈ খোজগৈ—

ইলোৰা : নাই নাযাও মই। সেইটোক দেখিবলৈ মন নাযায়। কেনেকৈ মন নাযায়। কেনেকৈ বেয়া বেয়া গালি পাৰে।

অজন্তা : এতিয়া সি গালি নাপাৰে। সি এতিয়া তোক যি লাগে তাকে দিব।

ইলোৰা : কিয় মা ?

অজন্তা : এতিয়া তই গাভৰু হ'লি।—তেতিয়া তই সৰু ছোৱালী আছিলি বাবে, সি তোক গালি পাৰি খেদাই দিছিল। এতিয়া ডাঙৰ হ'লি। গাভৰু হ'লি। এতিয়া গালি নাপাৰে।

ইলোৰা : গাভৰু ছোৱালীক গালি নাপাৰে। যি খোজো তাকে দিব মা ?

অজন্তা : ঐ 'যি খোজ' তাকে দিব।

ইলোৰা : (সৰু ছোৱালীৰ দৰে চকল হৈ) মই গাভৰু ! মই ধনদয়ালক যি খোজে তাকে দিব। মই এতিয়াই যাম। মোৰ খুব ভোক লাগিছে। মই ধনদয়ালক কিবা এটা খুজি থাম।

অজন্তা : (প্ৰায় ভয়ত) নাই নাই তই যাব নোৱাৰ।

ইলোৰা : (আচৰিত হৈ) কিয় নাযাম মা ?

অজন্তা : তোৰ চাৰিজনী বায়েৰক এই ধনদয়ালহঁতে হত্যা কৰিছে।

ইলোৰা : মা !

অজন্তা : সিহঁতৰ উপাতত, সিহঁতৰ অত্যাচাৰত মোৰ চাৰিজনী ছোৱালীয়ে আত্মহত্যা কৰিলে।

ইলোৰা : তুমি এইবোৰ কি কৈছা মা !

অজন্তা : সিহঁতক মই বচাব নোৱাৰিলোঁ।। তোক মই আজি ইমান দিনে হাবিৰ মাজে মাজে লৈ ফুৰাইছোঁ, ধনদয়ালহঁতৰপৰা বন্ধা কৰিবৰ বাবে। নহ'লে সিহঁতে তোকো হত্যা কৰিব। তোকো শেষ কৰিব ?

ইলোৰা : মোৰ চাৰিজনী বাইদেউক ধনদয়ালহঁতে হত্যা কৰিলে, কিন্তু সমাজে তাৰ বিচাৰ নকৰিলে কিয় ?

অজন্তা : ধনদয়ালহঁতে ধনেৰে সমাজখনক কিনি ধৈছে। সিহঁতে ধনেৰে সমাজখনক অন্ধ কৰি ধৈছে। মোৰ চাৰিজনী ছোৱালী—(কৰা শ.

কেইটাৰ, এটাৰ ওচৰলৈ যায়) এয়া মন্দিৰ। পুত্ৰ ধনদয়ালইতে তাইৰ কুমাৰীৰ ওপৰত অত্যাচাৰ কৰিলে। তাই উপায়ান্তৰ হৈ ভিত্তিত চিপজবী ললে।

ইলোবা : ভিত্তিত চিপজবী ললে ! কিন্তু তুমি ক'ত আছিলি ?

অজন্ম : মই ? মই, হাঁহি হাঁহি চাই আছিলোঁ। মই জৰি যোগাৰ কৰি দিছিলোঁ। (আন এটা মৰা শৰ ওচৰলৈ যায়।) এইজনী অজন্ম। তাই সেই বাক্স পণ্ডইতৰ কুদৃষ্টিত পুৰি ভস্মীভূত হৈ গ'ল। তাই সিহঁতৰ অত্যাচাৰ সহ কৰিব নোৱাৰি গাত তেল ঢালি, জুই লগাই আত্মহত্যা কৰিলে।

ইলোবা : তুমি, তুমি কি কৰিছিলি মা ?

অজন্ম : মই—মই কেবাচিন তেল যোগাৰ কৰি দিছিলোঁ।

(আন এটা মৰা শৰ কাষলৈ যায়।)

এয়া নয়না। তাই বিহ খাই আত্মহত্যা কৰিলে।

(আকৌ আনটো মৰা শৰ কাষলৈ গৈ দেখুৱায়।)

আক এয়া স্বপ্না, ভেগাবেৰে নিজৰ বুকুত আঘাত কৰি আত্মহত্যা কৰিলে।

ইলোবা : তুমি কিদৰে সিহঁতৰ এই কৰণ স্বত্ব চাই আছিলি ?

অজন্ম : তাৰ বাহিৰেতো মোৰ উপায় নাছিল।

ইলোবা : কিয়, মাতৃ হিচাপে সিহঁতৰ প্ৰতি জানো তোমাৰ কৰ্তব্য নাছিল ?

অজন্ম : আছিল। মোৰ কৰ্তব্য মই পালন কৰিছিলোঁ।

ইলোবা : কেনেকৈ ?

অজন্ম : সিহঁতে আত্মহত্যা কৰিবলৈ, মই সিহঁতক জৰী যোগাৰ কৰি দিছিলোঁ। কেবাচিন আৰু ভেগাৰ দিছিলোঁ। বিহ আদি দিছিলোঁ।

ইলোবা : কিয়, কিয় মা ? তুমি কিয় এনে কৰিলা মা ?

কিয়—তুমি এনে কৰিলা ?

অজন্ম : মই মাতৃ হৈ সিহঁতৰ লাক্ষিত অবস্থা কি দৰে চাই থাকিম ! সিহঁতৰ সেই অৱস্থা অসহ্য লাগি মই সিহঁতক আত্মহত্যা কৰিবলৈ উৎসাহ দিছিলোঁ।

ইলোবা : তুমি কি আচৰিত মা ! কোনস্বতে তুমি চাৰিজনীক ছোৱালী এইদৰে ভিল ভিল কৈ ৰবিলে এৰি দিলা ? কোন সতে তুমি সেই স্বত্ব বিজ্ঞপ্তা চাই থাকিব পাৰিলা ?

অজন্ম : পাৰিলোঁ। পাৰিলোঁ। সিহঁতে ভাঙবলৈ লজ্জা নিৰাধৰণ বাবে এছিতা কাপোৰ আৰু খাবৰ বাবে এগুটি অন্ন বিচাৰি যেতিয়া ধনদয়ালইতৰ ওচৰলৈ যায়, যেতিয়া সিহঁতে এগুটি অন্ন আৰু এচিটা

এলাছৰ—৫

কাপোৰৰ বিনিময়ত সিহঁতৰ কুমাৰীক সেই ধনদয়ালহঁতৰ হাতত এৰি দিছিল, তেতিয়া মই মাতৃ হিচাপে ধনদয়ালহঁতৰ হাতৰপৰা বচাবৰ বাবে, সিহঁতক মই মৃত্যুৰ বাবে উচতাই দিছিলোঁ। সিহঁতেও সেই অত্যাচাৰৰপৰা বাচিবলৈ মৃত্যুকে আকোৱালি লৈছিল।

ইলোৰা : মা, এই ধনদয়ালহঁতক জানো শেষ কৰি দিব নোৱাৰি ?

অজন্তা : নোৱাৰি। সিহঁতক শেষ কৰি দিব নোৱাৰি। এই সমাজখনত বহুত ধনদয়ালেৰে ভৰি আছে।

ইলোৰা : আৰু এই ধনদয়ালহঁতৰ ঙ্গপাতত আমাৰ নিচিনা দুখীয়-ককিৰ-বোৰে তিষ্ঠিব নোৱাৰা হৈছে।

অজন্তা : এৰা, সিহঁতৰ ঙ্গপাতত আমাৰ দুখীয়া ছোৱালীবোৰ জীৱন্ত অৱস্থাত থাকিব নোৱাৰা হৈছে। মৃত হৈ থাকিবলগা হৈছে। ভোকাটুৰ হৈ থাকিবলগা হৈছে। নশ্ব হৈ থাকিবলগা হৈছে।

ইলোৰা : মা, আমি এইবোৰক শেষ কৰি দিম। বাইদেউহঁতক মৰাৰ দৰে, এই সমাজত যিমান ধনদয়াল আছে ; সকলোকে ভিঙিত চিপ জবী দি মাৰিম। ডেগাৰেৰে বুকু ভেদ কৰি মাৰিম। গাত তেল ঢালি জুই লগাই মাৰিম। বিহ খোৱাই মাৰিম।

অজন্তা : এৰা, এৰা ঠিক। ঠিক। কহু। সেইদৰেই সিহঁতক হত্যা কৰিব লাগিব।

ইলোৰা : মা, বাইদেউহঁতৰ এই মৰা শকেহটা কিয় লৈ ফুৰিছা। বৰ গোছাইছে।

অজন্তা : চুপ। কোনোবাই গম পাব। সিহঁতকতো জীৱিত অৱস্থাত লৈ ফুৰাব নোৱাৰি।

ইলোৰা : কিয় মা ?

অজন্তা : জীৱিতভাবে থাকিলে সিহঁতৰ ওপৰত ধনদয়ালহঁতৰ আকোঁ চকু পৰিব। সেই বাবেই সিহঁত মৰা অৱস্থাত আছে। আৰু সিহঁত জীৱিত অৱস্থাত থাকিলে তোৰ-মোৰ দৰে ভোক লাগিব। আমি ছটা প্ৰাণীয়ে খাবলৈ পোৱা নাই। ছটা প্ৰাণীয়ে আকোঁ কি দৰে খায় ?

ইলোৰা : ঠিক মা, ঠিক। ছটা প্ৰাণীয়ে খাবলৈ পোৱা নাই। ছটা প্ৰাণীয়ে কি দৰে খায়—হেঃ হেঃ হেঃ

অজন্তা : হাঁহ, আৰু হাঁহ।

ইলোৰা : হেঃ হেঃ হেঃ—

অজন্তা : চুপ, সিহঁতে সাৰ পাব। সিহঁত বুঢ়ৰ খাতিৰে জী আছে। আকাশ কৰিছে। জী নাহাঁহিবি।

ইলোবা : নাহাঁহো । বাইদেউ শোৱা দেই । মই নজগাওঁ । শান্তিবে শোৱা । আবামত শোৱা—(কান্দে ।)—শোৱা, শোৱা—শান্তিবে-আবামেৰে (হাঁহি) হেঃ হেঃ হেঃ—

অজন্তা : হাঁহ । খুব হাঁহ । (নিজেও হাঁহে) হেঃ হেঃ হেঃ...মন্দিৰা, অপসৰা, নয়না, স্বপ্না উঠ । চা-চা-তইতৰ তিনিয়েৰে কি দৰে হাঁহিছে ? পাগলীৰ দৰে হাঁহিছে—হেঃ হেঃ হেঃ—

ইলোবা : হেঃ হেঃ হেঃ—

(দুয়ো পাগলীৰ দৰে হাঁহে । হাঁহি, হাঁহি এটা সময়ত কান্দি দিয়ে । মন্দিৰা, অপসৰা, নয়না আৰু স্বপ্নাৰ মৰা ৭ কেইটা উঠি আছে ।)

মন্দিৰা : মা, মোক কিয় জগালা ? মই বৰ শান্তিৰে শুই আছিলোঁ ।

(মন্দিৰা প্ৰায় ২০।২১ বছৰীয়া ছোৱালী । অজন্তা ইলোবাৰ দৰেই ধুনীয়া । দ্বিবিজ্ঞতাই জুকলা কৰাব আভাস স্পষ্ট । তাই ডিঙিত ঘূৰণীয়া আকৃতিৰে স্পষ্ট ক'লা দাগ । শিঙনত ফটা-চিটা-জ্বৰাজীৰ্ণ সাজ । সেইদৰে অপসৰাৰ হ'ব প্ৰায় ১২।২০ বছৰ । তাই গাত সম্পূৰ্ণ ক'লা কাশাৰৰ সাজ । ডিঙিত এডাল জৰী বন্ধা থাকে । ক'লা সাজেৰে অপসৰাক অধিক ধুনীয়া দেখাইছে । কিন্তু তথাপিহে দ্বিবিজ্ঞতাৰ ছাপ তাইৰ মুখত স্পষ্ট ।)

অপসৰা : তোমালোকৰ হাঁহি—তামাচাত একমুহূৰ শান্তিৰে শুব নোৱাৰি ।

(নয়না, এজনী ১৮।১৯ বছৰীয়া গাভৰু । ইলোবাইতৰ দৰেই ধুনীয়া । নয়নাবো মুখত দ্বিবিজ্ঞতাৰ ছাপ দেখা যায় । তাইৰ সাজ-সজ্জা অতি সাধাৰণ । তাইৰ কণ্ঠৰপৰা বুকুৰ ওপৰেদি গৈ পেটলৈকে এডাল অকোৱা-পকোৱা নীলা আঁক । পেটত সেই নীলাবোৰ ডোঙা বান্ধি থকা দৰে গোটেই পেটেই নীলাবোৰ বেছিকৈ, ডাঙৰকৈ দেখা যায় । যেন কিবা এটা খাওঁতে কণ্ঠনলীয়ে দি সোমাই গৈ পেটত ধোৱা বস্ত্ৰখিনি জমা হৈছে । নয়নাই কথা ক'বলৈ আৰম্ভ কৰে । তাইৰ গোটেই গাটোত ক'লা ক'লা আঁক আছে ।)

নয়না : মা, তুমি যেইমান অশান্তি দিয়া । কিয় জগাই দিলা মোক ?

(আগৰ কেইজনীৰ দৰেই স্বপ্নাও ধুনীয়া । সাধাৰণ । দ্বিবিজ্ঞ গাভৰু । বয়স ১৭।১৮ মান হ'ব । তাইৰ বুকুত বন্ধা দাগ এটা । দাগটুকুৰা ডাঙৰ ।)

স্বপ্না : ইমান ধুনীয়াটক স্বপ্নাবিতোৰ হৈ তই আছিলো, কিয় ইমান ধৰ-
খেদাকৈ জগাই দিলা মা ?

অজন্তা : চা, আমি কি দৰে হ'ছিছো !

ইলোবা : জানা বাইদেউ, আমি ভোকতে হ'ছিছো ।

অজন্তা : মন্দিৰা, তহঁতৰ ভোক লগা নাই ?

মন্দিৰা : আমাৰ ভোক ! আমাৰ ভোক কাহানিৰাই শেষ হৈ গৈছে মা ।

অপ্সৰা : আৰু যেনিবা ভোক লাগিলেই, তুমি জানো আমাক খাবলৈ
দিব পাৰিবা ?

নয়না : আজি কেইবাসাজো লঘোণে ধকা ইলোবাক খাবলৈ জানো তুমি
কিবা এটা যোগাৰ কৰি দিব পাৰিছা ?

স্বপ্না : আমাৰ ভোক লাগিলে, আমি খাবলৈ বিচাৰিলে, ধনদয়ালহঁতৰ
ওচৰত হাত পাতিব লাগিব ।

মন্দিৰা : আৰু সিহঁতে আমাক অন্নীল কটাক্কেৰে, অন্নীল ভন্ধিমাৰে
কিছুমান অন্নীল কথা ক'ব ।

অপ্সৰা : ধনদয়ালহঁতৰ চাতোক্ৰিত ভুল গৈ আমি হেলাবঙে
এমুঠি অন্ন আৰু এটিটা কাপোৰৰ বাবে নিজস্ব হেৰুৱাই পেলাব
লাগিব ।

নয়না : এমুঠি অন্ন আৰু এটিটা কাপোৰ দিয়াৰ বিনিময়ত আমি দিব লাগিব
সত্যি ।

স্বপ্না : তাৰ বাহিৰেতো আন উপাই নাই । তুমিতো আমাক খাবলৈ দিব
নোৱাৰা মা । আমিতো ধনদয়ালহঁতৰ ওচৰত হাত পাতিবই
লাগিব ।

অজন্তা : নাই, নাই নোৱাৰ ; নোৱাৰ । তহঁতে ধনদয়ালহঁতৰ ওচৰত
হাত পাতিব নোৱাৰ । জীৱিত অৱস্থাততো সিহঁতে তহঁতৰ
ওপৰত অত্যাচাৰ চলালেই, মৰাৰ পিছতো তহঁতৰ ওপৰত, তহঁতৰ
মৰাৰ কেইটাৰ ওপৰত অত্যাচাৰ চলায় বুলিয়েই ; তহঁতক যি
সিহঁতৰ চকুৰ আগৰপৰা এই অৰণ্যলৈ পলুৱাই আনিছে ।

ইলোবা : হয়, মায়ে তোমালোকক ধনদয়ালহঁতৰ কবলৰপৰা আঁতৰাই
ৰাখিবৰ বাবে, তোমালোকৰ মৰাৰ কেইটা অৰণ্যৰ এই এন্ধাৰত লৈ
হুৰিছে ।

অজন্তা : তহঁতক যি কেতিয়াও ধনদয়ালহঁতৰ ওচৰলৈ যাবলৈ নিদিওঁ ।

(মন্দিৰা, অপ্সৰা, নয়না আৰু স্বপ্নাই হাঁহে ।)

মন্দিৰা : নোৱাৰিবা মা, আমাক লুফুৱাই ৰাখিব নোৱাৰিবা ।

অজন্তা : পাৰিব । যি পাৰিব ।

অপ্সৰা : মিহা কথা ! তুমি আমাক আগতেও বহুত নোৱাৰিলা, এতিয়াও নোৱাৰা।

ইলোবা : সেয়া তোমালোকৰ ভুল ধাৰণা। মানে তোমালোকক বহুত পাবিব। মোক যিদৰে ধনদয়ালহঁতৰ চকুৰপৰা বহুত বাখিছে।

নয়না : এইদৰে বহুত বাখি লাভ কি ? তই জানো খাবলৈ এমুঠি অন্ন পাইছ ?

ইলোবা : নাই পোৱা।

বপ্ৰা : তই পিছিবলৈ এছিটা কাপোৰ জানো পাইছ ?

ইলোবা : নাই পোৱা।

মন্দিৰা : তেতিয়াহ'লে, নাওঁঠ হৈ শৰীৰত একুৰা জুই জলাই, তোকাতুৰ হৈ পেটত একুৰা জুই জলাই কিমান দিন থাকিব ?

অপ্সৰা : এই দৰে জীয়াই জীয়াই মৰি যজ্ঞপা ভোগ কৰাতকৈ ধনদয়ালহঁতৰ হাতত নিজকে ধৰা দিয়াই ভাল।

নয়না : তই ডাঙৰ হ'লি, গাভৰু হ'লি, ধুনীয়া হ'লি এই অৰণ্যৰ একোখন মাজত। তোৰ এই ডাঙৰ হোৱাৰ কথা, বনৰ বৰ্ত্ত জন্তুৰ বাহিৰে বহিঃগতেতো গম নাপায়।

বপ্ৰা : এই দৰে জীয়া যৌৱনক হাবিয়ে হাবিয়ে লুকুৱাই লৈ ফুৰি অশান্তি ভোগাতকৈ ধনদয়ালহঁতৰ ওচৰত নিজকে ধৰা দিয়াই ভাল।

ইলোবা : (কিবা এটা ভাবি) এৰা ! বাইদেউহঁতে ঠিকেই কৈছে।

অজন্ম : (ভয় আৰু উত্তেজনাত) : নোৱাৰা ! নোৱাৰা ! ইলোবা, তই ধনদয়ালহঁতৰ হাতত নিজকে ধৰা দিব নোৱাৰা।

(মন্দিৰা, অপ্সৰা, নয়না আৰু বপ্ৰা হাঁহে।)

ইলোবা : (কঠোৰভাবে) তুমি মোক খাবলৈ দিব পাৰিবা না ? তুমি মোক পিছিবলৈ দিব পাৰিবা ?

অজন্ম : (খং আৰু উত্তেজনাত) ইলোবা !

ইলোবা : মাজুহ হৈ মাজুহৰ মাজত কিয় আমি বাস কৰিব পৰা নাই। না তুমি মোক মাজুহৰ মাজলৈ দাবলৈ দিব পাৰিবা ?

অজন্ম : নোৱাৰোঁ।

(মন্দিৰা, অপ্সৰা, নয়না আৰু বপ্ৰাই আকৌ আগবঢ়বে হাঁহে।)

ইলোবা : তুমি ৰোৱাৰ নোৱাৰা, পিছাব নোৱাৰা, মাজুহৰ মাজত ; মাজুহ ছিঙাপে থাকিবলৈ দিব নোৱাৰা, তেনেহে'লে তোৱাৰ কি অধিকাৰ : মোক এইদৰে অৰণ্যৰ একোখন মাজে মাজে লৈ ফুৰাবলৈ ? যই মাজুহ ! যই মাজুহৰ মাজত থাকিব কিতাবিহেঁ।

চিনি পোৱা নাই। ধনদয়ালহঁতৰ ধনেৰে কিনি লোৱা এই সমাজৰ
মানুহে, মানুহ নহয় একো একোটা পশু। সিহঁতৰ প্ৰত্যেকৰে
হৃদয়নকৈ মুখা আছে। সিহঁতৰ মাজলৈ গ'লে তই কেতিয়াও সাৰিব
নোৱাৰ। তয়ো মৰিবি।

মন্দিৰা : কিন্তু, তুমিতো তাইক বচাব নোৱাৰা।

অজন্তা : মই পাৰিম।

অপ্সৰা : তুমি নোৱাৰা।

অজন্তা : মই পাৰিম।

নয়না : তুমি নোৱাৰা।

অজন্তা : পাৰিম।

বদ্বা : নোৱাৰা।

অজন্তা : পা-ৰি-ম।

মন্দিৰা

অপ্সৰা

নয়না

বদ্বা

অজন্তা

মন্দিৰা

অপ্সৰা

নয়না

বদ্বা

অজন্তা

মন্দিৰা

অপ্সৰা

নয়না

বদ্বা

অজন্তা

মন্দিৰা

অপ্সৰা

নয়না

বদ্বা

অজন্তা

মন্দিৰা

অপ্সৰা

নয়না

বদ্বা

অজন্তা

: (একে লগে) নোৱাৰা—

অজন্তা : (প্ৰায় চিঞৰি) পাৰিম।

(অজন্তাই চিঞৰি প্ৰায় ভাগৰি পৰাৰ দৰে কান্দি দিয়ে।

মন্দিৰা, অপ্সৰা, নয়না আৰু বদ্বাই হাঁহে।)

মন্দিৰা : (কঠোৰভাৱে) তুমি দেউতাক বেয়াবৰপৰা বচাব নোৱাৰিলা—

অপ্সৰা : (কঠোৰভাৱে) তুমি দেউতাৰ সম্পত্তি ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰিলা।

নয়না : (কঠোৰভাৱে) ধনদয়ালহঁতৰ লোলুপ দৃষ্টিৰপৰা আমাক উদ্ধাৰ
কৰিব নোৱাৰিলা।

বদ্বা : (কঠোৰভাৱে) ধনদয়ালহঁতৰ কবলৰপৰা আমাক মুক্তি কৰি,
আমাৰ সত্য ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰিলা।

মন্দিৰা

অপ্সৰা

নয়না

বদ্বা

অজন্তা

মন্দিৰা

অপ্সৰা

নয়না

বদ্বা

অজন্তা

: (একে লগে ইংগিতসূচক হাঁহি মাৰি কয়) আকৌ তুমি

এইক (ইলোবাক উদ্দেশ্য কৰি) বচোৱা।। (হাঁহে)

অজন্তা : (প্ৰায় কাণ্ডৰভাৱে) তইতে ভুল বুজিছ! মন্দিৰা, অপ্সৰা,
নয়না, বদ্বা, তইতে বোক ভুল বুজিছ।

ইলোবা : নাই, বাইদেউইতে ঠিকেই কৈছে। তুমি আমাৰ বাবে একো কবিব নোৱাৰিলা।

অজ্ঞতা : মই এজনী মাইকী মাহুৰ হিচাপে যিখিনি পাৰে তাকেই কৰিছোঁ।

ইলোবা : কি কৰিলা ? দেউতাৰ ধন-সম্পত্তিবোৰ ধনদয়ালৰ হাতত গতাই দিলা ?

অজ্ঞতা : সেয়া মোক মাইকী মাহুৰ পাই, অন্যায় কৰি-মোক ঠগাই, তইতৰ দেউতাৰব সকলো সম্পত্তি ধনদয়ালে আত্মসাৎ কৰিলে। শ্বেষত সিহঁতৰ ওচৰত এ মুঠি অন্ন আৰু এছিটা কাপোৰ খুজিবলৈ গৈ, মোৰ চাৰিজনী ছোৱালীয়ে আত্মহত্যা কৰিবলগীয়া হ'ল।

মন্দিৰা (হঠাৎ কাতৰভাবে) মা, মোৰ ডিঙিটো বৰকৈ বিষাইছে।

অজ্ঞতা : (অতি ব্যস্তভাবে) চাওঁ সোনজনী—

মন্দিৰা : এয়া এই জোখৰতে (নিজৰ ডিঙিটো দেখুৱাই) য'ত চিপজৰীজাল গাঁঠি দিছিলোঁ।

অজ্ঞতা : আ-ই-ঐ মোৰ সোনজনী, তই বৰ দুখ পাইছ নহয় ?

ইলোবা : বাইদেউ, তুমি বৰ অশান্তি অহুন্তৰ কৰিছা নহয় ?

মন্দিৰা : মোৰ মনৰ কথাবোৰ বাহিৰলৈ ওলাই নাহে মা। জৰিভালেৰে ভিঙিত দিয়া গাঁটিটোৰ আঘাতে বাধা দি ৰাখিছে।

ইলোবা : বাইদেউ, তুমি কিয় চিপজৰী লগাই মৰিলা ?

মন্দিৰা : ভাববাহিৰে, উপায় নাছিল। ধনদয়াইঁতৰ অত্যাচাৰ আৰু কিমান সৰু কৰিম ?

ইলোবা : তোমালোকে কিয় প্ৰতিবাদ নকৰিলা ?

মন্দিৰা : প্ৰতিবাদ। প্ৰতিবাদ কবিব নোৱাৰিলোঁ। আগতে দুখীয়াৰ দৰে অন্নগ্ৰহণ কৰিলোঁ; বাবে প্ৰতিবাদ কৰিব নোৱাৰিলোঁ। আৰু এতিয়াও নোৱাৰোঁ। এই জৰীজালৰ গাঁঠিটোৱে টান কৰি ধৰাত প্ৰতিবাদবোৰ পেটৰ ভিতৰৰপৰা মুখলৈ নাহে।

ইলোবা : মা, মা—বাইদেৱে এতিয়া ডিঙিৰ কাঁচটোৰপৰা একো প্ৰতিবাদ কবিব নোৱাৰে আৰু আগতে দুখীয়া হোৱাৰ বাবে প্ৰতিবাদ কৰিব পৰা নাছিল।

অপ্সৰা : (হঠাৎ অতি ককণভাবে) মা, মোৰ গাটো বৰকৈ পুৰিছে। চোৱাচোন গোটেই গাটো কিদৰে জলি ছাই হৈ গ'ল।

অজ্ঞতা : (ব্যতিব্যস্ত হৈ) অপ্সৰা, মোৰ সোনজনী! বৰ কষ্ট পালি নহয় ?

ইলোবা : বাইদেউ, তুমি গাৰ পোৰণিত থাকিব নোৱাৰা হৈছা নহয় ?

অপ্সৰা : উহঃ কিদৰে মোৰ গোটেই গাটোত ধন্দপটক জুইকুৰা জলি উঠিছিল।

অজ্ঞাতা : আৰু মই তোৰ গাত জলি থকা জুই দেখি আনন্দত আত্মহাৰা হৈ থুউব হাঁহিছিলো—হিঃ হিঃ হিঃ—(হাঁহে, হাঁহি হাঁহি পিছলৈ হাঁহিত কৰণ ভাব ফুটি উঠে।) মই খুব হাঁহিছিলোঁ।

ইলোৰা : বাইদেউ, কিয় তুমি গাত তেল ঢালি জুই লগাই মৰিলা ?

অপ্সৰা : শৰীৰত যৌৱনৰ জুইকুৰা, ভোকত পেটত জঙ্গা জুই কুৰা জুয়োৱাৰ বাবে আন একুৰা জুইৰ খুব প্ৰয়োজন হৈ পৰিছিল। জুইয়েহে জুইক শীত কৰিব পাৰে। সেইবাবেই গাত জুই লগাই সেই দেহৰ জুই, পেটৰ জুই শেষ কৰিলোঁ।

ইলোৰা : কিয় ? তাৰ বাহিৰে জানো অলপ উপায় নাছিল ?

অপ্সৰা : নাই ভণ্টী, কোনো উপায় নাছিল। মোৰ শৰীৰে, মোৰ যৌৱনে ধনদয়ালহঁতক শাস্তিৰে গুৰলৈ দিয়া নাছিল। সিহঁতৰ লালসাৰ অটল গহমৰত মই নিঃশেষ হৈ গৈছিলোঁ। সেটো এন্ধাৰ গহমৰ পোহৰাই তুলিবৰ বাবে মই মোৰ গাত জুই লগাইছিলোঁ। নহ'লে ফেৰিহঁতে মোৰ শৰীৰৰ ওপৰত আৰু অত্যাচাৰ চলালেহেঁতেন।

ইলোৰা : তুমি কিয় বোবা, পক্ষৰ দৰে সকলো অত্যাচাৰ সহ্য কৰি গ'লা ? তুমি মাত নামাভিলা কিয় ?

অপ্সৰা : নামাভিলোঁ। আমাৰ দৰিদ্ৰতাই তেতিয়া মোক বোবা, পক্ষ কৰি ৰাখিলে। এতিয়া মাত মাতিব নোৱাৰোঁ, ক্লেশ, এতিয়া মই ছাঁই হৈ গ'লোঁ। মোৰ গাৰ পোৰণিয়ে কোনো কথা ভিতৰৰ পৰা বাহিৰলৈ ওলাই আহিবলৈ নিদিয়।

নয়না : (লগে লগে হঠাৎ কাতৰভাবে) মা, মা-মোৰ পেটটো খুব কামুৰিছে।

অজ্ঞাতা : (নয়নাৰ ওচৰলৈ গৈ, খুব ব্যস্তভাবে) নয়না, মোৰ মাজনী—চাও মোৰ সোনজনী—

নয়না : এয়া চোৱা মোৰ পেটত বিহবাবে খুব আক্ৰমণ কৰিছে। সিহঁতৰ আক্ৰমণত মই বৈৰৱ বান্ধ হেৰুৱাই পেলাইছোঁ।

ইলোৰা : বাইদেউ, তোমাৰ পেটটো বৰকৈ কামুৰিছে নহয় ?

নয়না : এয়া ভণ্টী, মই পেটৰ কামোৰত থাকিব নোৱাৰা হৈছোঁ।

অজ্ঞাতা : কিবা অকনমান থাকি ?

ইলোৰা : তুমি কি খাবলৈ দিব পাৰিবা ?

নয়না : নাই, নাই মই আৰু সেই বিহলোপা খাব নোৱাৰোঁ। তাকলৈকৈ মই লক্ষ্যেণে থাকিম।

ইলোবা : বাইদেউ, তুমি এই ঘৰে মৰি জানো কিবা শাস্তি পামা ?

নয়না : শাস্তি ! ক'ত শাস্তি পাম ! বিহ খাই মৰিছিলোঁ। কিন্তু, এই মৰাজৰ হাছহে মোৰ মৰা খটোও শাস্তিৰে থাকিবলৈ নিদিলে। বিহ খোৱাৰ পাছত প'ষ্টমৰটেমৰ নামত, মোৰ গোটেই শৰীৰটো ক্ষত-বিক্ষত কৰি কাটি পেলালে ! এয়া চোৱাচোন মা, চোৱাচোন ভৰ্তী, কি ঘৰে মোৰ শৰীৰটো টুকুৰা টুকুৰ কৰি কাটিলে।

ইলোবা : তুমি যে ইমান যত্ন গা ভোগ কৰিছা !

নয়না : তাৰ বাহিৰেতো উপায় নাই। . ধনদয়ালহঁতক কিবা খাবলৈ খুজিলে, সিহঁতক দিব লাগে নিজৰ সতীত্ব। কিন্তু, বিহ খালেতো কাকো একো দিব নালাগে। সেই বাবে কিবা পোৱাৰ বিনিময়ত, খোৱাৰ বিনিময়ত কাকো একো নিদিওঁ বুলি বিহ খাই আত্মহত্যা কৰিলোঁ। কিন্তু আত্মহত্যা কৰিও শাস্তিৰে থাকিব পৰা নাই।

ইলোবা : কিয় বাইদেউ ? কিয় ?

নয়না : আগতে দৰিদ্ৰতাৰ খাতিৰত নিজকে আনৰ হাতত ডিল্‌ডিললৈক নিঃশেষ কৰি দিবলগা হৈছিল। বহুত দাবী, বহুত প্ৰতিবাদ থকা স্বৰ্গেও দৰিদ্ৰতাই মোক পক্ষ কৰি ৰাখিছিল। এতিয়া শৰীৰৰ ক্ষত-বিক্ষত অংশৰ বিষত আক পেটৰ ক্ষিতৰত বিহখিনিয়ে কৰা আক্ৰমণত একো ক'ব নোৱাৰা হৈ, পক্ষ-বোৰা হৈ আছে। (স্বপ্নাক উদ্দেশ্য কৰি) সোৱা চাচোন ভৰ্তী, স্বপ্নাই কিম্বে বুকুৰ বিষত কেঁকাইছে ?

(লগে লগে অজ্ঞাত স্বপ্নাৰ ওচৰলৈ যায়। নয়নাও যায়।)

অজ্ঞাত : (স্বপ্নাক) মোৰ সোনজনী ! স্বপ্না ! চাও ক'ত বিয়াইছে ?

স্বপ্না : (নিজৰ বুকুখন দেখুৱাই) এয়া মা, মোৰ বুকুত ইমান বিয়াইছে। চোৱাচোন, ইমান ভেজ ওলাইছে।

ইলোবা : বাইদেউ, বাইদেউ ! তোমাৰ বুকুখন বিয়াইছে ? তুমি অশাস্তি পাইছা ?

স্বপ্না : এয়া ভৰ্তী ! যব অশাস্তি পাইছে। কিন্তু, কেতিয়াবা জানো শাস্তিও থাকিবলৈ পাইছিলোঁ।

ইলোবা : মানে বাইদেউ !

স্বপ্না : সকতে খাবলৈ নাপাই অশাস্তিত আহিলোঁ। কাৰণ আৰি হুৰীয়া আহিলোঁ। ভাঙৰ হোৱাত আক বেছিকৈ অশাস্তি ভোগ কৰিলোঁ। কাৰণ মোৰ সৌন্দৰ্য। মোৰ বৌৱন। ধনদয়ালহঁতে মোৰ ওপৰত অত্যাচাৰ চলালে। তাৰপৰা প্ৰতিকাৰ পাবৰ বাবে এখন ভেলাৰেবে নিজৰ বুকু ভেদ কৰি দিছিলোঁ।

ইলোৰা : বাইদেউ, তুমি কিয় বাক এনে কাম কৰিলা ?

স্বপ্না : আগতে ভাবিছিলোঁ, জীৱিত অৱস্থাত আমি দুখীয়া অছিলোঁ বাবে কাকো একো ক'ব নোৱাৰিছিলোঁ। তেতিয়া ভাবিছিলো, মৰাৰ পাছত আত্মাৰে হ'লেও আমাৰ ক'ব লগাখিনি ক'ব। সেই বাবেই নিজেই মৰিছিলোঁ। কিন্তু, এতিয়া দেখিছোঁ, বুকুৰ ভই ডেগাৰৰ খোঁচত হোৱা আঘাতে ক'ব লগাখিনি উজাই আহিবলৈ দিয়া নাই। তথাপিতো ভাবোঁ, মই শাস্তিত আছে। সেই পশুহঁতৰ অত্যাচাৰ, আক্ৰমণৰপৰা সাৰি আছে।
(হঠাৎ অজস্তাই হাঁহে ।)

অজস্তা : হিঃ হিঃ হিঃ তহঁতে শাস্তিৰে আছ ? (স্বপ্নাহঁতক উদ্দেশ্য কৰি ।) হিঃ হিঃ হিঃ তহঁতে পশুহঁতৰ আক্ৰমণৰপৰা হাত সাৰি আছ ? হিঃ হিঃ হিঃ...

(অজস্তাই হাঁহি ধকা দেখি ইলোৰাই হাঁহিবলৈ ধৰে ।)

মন্দিৰা : (কঠোৰভাৱে) এইদৰে হাঁহিলে নহ'ব মা ।

অপ্সৰা : (কঠোৰভাৱে) এইদৰে হাঁহিলে নহ'ব ভটি—

নয়না : (কঠোৰভাৱে) এইদৰে হাঁহিলে নহ'ব—

স্বপ্না : (কঠোৰভাৱে) হাঁহিলে নহ'ব --

অজস্তা }
ইলোৰা } : (একেলগে হাঁহি) হাঁহিম, হাঁহিম আমি খুব হাঁহিম হিঃ হিঃ
হিঃ...

অজস্তা : ধনদয়ালহঁতৰ কাণ্ড দেখি হাঁহিম—

ইলোৰা : বাইদেউ, তোমালোকৰ অৱস্থা দেখি হাঁহিম—

অজস্তা : মন্দিৰা, অপ্সৰা, নয়না, স্বপ্না, আমাৰতো হাঁহাৰ বাহিৰে আক একো কৰিবলগা নাই। আমি হাঁহিম, হিঃ হিঃ হিঃ...

মন্দিৰা : হাঁহিব নালাগে। তোমালোকেও আত্মহত্যা কৰা—

ইলোৰা : কিয় আমি আত্মহত্যা কৰিম ?

অপ্সৰা : এইদৰে নাখাই নটৈ অজ্ঞাতে বাস কৰাতকৈ আত্মহত্যা কৰা।

স্বপ্না : মা, তুমি ইলোৰাক ধাবলৈ দিব নোৱাৰা, তুমি নিজেও ধাবলৈ নোপোৱা, এনেকৈ ধকাতকৈ আত্মহত্যা কৰা।

অজস্তা }
ইলোৰা } : (একে লগে, প্ৰায় চিঞৰি) নাই, নাই আমি আত্মহত্যা
নকৰোঁ।

মন্দিৰা }
অপ্সৰা } : (একে লগে, হাঁহি) তোমালোকে আত্মহত্যা নকৰা। হিঃ
নয়না }
স্বপ্না } হিঃ হিঃ...

মন্দিৰা : মা, আজি তোমালোকৰ নিচিনা বহুতো অজ্ঞতা ইলোবাই থাকৈ নাপাই, সমাজৰ ধনদয়ালহঁতৰ উৎপাতত পাৰাণ হৈ জীয়াই আছে।

অপ্সৰা : সমাজৰ ধনদয়ালহঁতৰ উৎপাতত আজি বহুতো মন্দিৰা, অপ্সৰা, নয়না, স্বপ্নাৰ মৃত আত্মাই হাহাকাৰ কৰি অজ্ঞতা, ইলোবাৰ পাৰাণী মৃত্যুৰ কাষে কাষে ঘূৰি-ফুৰিছে।

নয়না : সমাজৰ ধনদয়ালহঁতৰ ধনৰ জুইত বহুতো দুখীয়া মন্দিৰা, অপ্সৰা, নয়না, স্বপ্নাৰ সতীত্ব, কুমাৰীত্ব চৰ্গাৰ দৰে জাহ গৈছে।

স্বপ্না : এই ধনদয়ালহঁতৰ ধনৰ কবলবপৰা কোনেও মন্দিৰা, অপ্সৰা, নয়না, স্বপ্নাক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ নোৱাৰিলে আৰু নোৱাৰে। তেনে সাহসী মাহুহৰ খুব অভাব মা—

মন্দিৰা : মা, কোনেও আমাক উদ্ধাৰ কৰিব নোৱাৰে—

অপ্সৰা : আমাক উদ্ধাৰ কৰিব নোৱাৰে—

নয়না : উদ্ধাৰ কৰিব নোৱাৰে—

স্বপ্না : উদ্ধাৰ কৰিব নোৱাৰে—

অজ্ঞতা : তেন্তে উপায় ?

ইলোবা : ইয়াৰ উপায় কি ?

মন্দিৰা : (ইলোবাক উদ্দেশ্য কৰি) তহঁতে—তহঁতেও হাতে হাতে একুৰাকৈ জুই লৈ ধনদয়ালহঁতৰ গোটেই গোষ্ঠী পুৰি শেষ কৰি দে—

অপ্সৰা : (অজ্ঞতাক উদ্দেশ্য কৰি) ধনদয়ালহঁতৰ শুদামৰ চাউল, চিকুৰ টকাবোৰ জলাই ছাৰখাৰ কৰি দিয়া।

নয়না : নহ'লে মা, ইলোবা—সিহঁতৰপৰা বন্ধা নোপোৱা। বন্ধা নোপোৱা।

স্বপ্না : নিজৰ গ্ৰাপ্য নিজেই বিচাৰিব লাগিব। নিজেই নিজক বন্ধা নকৰিলে কোনেও বন্ধা নকৰে। কোনেও বন্ধা নকৰে—

মন্দিৰা }
অপ্সৰা } : (একে লগে) কোনেও বন্ধা নকৰে।
নয়না }
স্বপ্না }

(চাৰিওজনীয়ে দুবাৰ মান ওপৰৰ সংলাপখিনি কৈ কৈ হাঁহে।)

ইলোবা : (প্ৰায় চিঞৰি) বাইদেউ !

(মন্দিৰাইহঁতে হাঁহি বহু কৰে। কিছু সময় পৰিবেশ নিৰৱ নিঃশব্দ।)

অজ্ঞতা : অ' ঠিক কৈছ। কোনেও বন্ধা কৰিবলৈ নাহে। ইলোবা, তই এইদৰে একুৰা জুই হেন কললৈ নাখাই-নটে কিয় ভোকত আছ ?

তয়ো মৰি যা—মোৰো ভোক লাগিছে। প্ৰথমে ভোক খাই ভোক গুচাই লওঁ।—তোক সমাজৰ ধনদয়াল হঁতৰপৰা বহাই বহাই এতিয়া মই ভাগৰি পৰিছোঁ। নাখাই-নবৈ এইদৰে নিজৰ কুমাৰীত বহাই তই ভাগৰি পৰিছ।—তোক মই খাই পেলাওঁ।—এই অলপ শান্তি পা। তই বৰ ধুনীয়া হৈছ। খাই দিবলৈ মন ঘোড়াকৈ ধুনীয়া—

ইলোৰা : (আচৰিত হৈ) মা, তোমাৰ কি হৈছে ।

অজন্তা : অ' তোক খাই লৈ প্ৰথমে মোৰ ভোক গুচাই লওঁ। তাৰপাছত হাতত একুৰা জুই লৈ সমাজৰ গোটেই ধনদয়ালহঁতৰ গোষ্ঠী জলাই শেষ কৰি দিম। নহ'লে মোৰ মন্দিৰা, অপ্সৰা, নয়না, স্বপ্নাই যুগে যুগে লাক্ষিত হ'ব। আমাৰ নিচিনা দুখীয়া অজন্তা-ইলোৰাবোৰে যুগে যুগে এই সমাজৰ ধনদয়ালহঁতৰ ক্ষমত'ৰ আগত, শক্তিৰ সন্মুখত অন্নীল, লোলুপ দৃষ্টিৰ সন্মুখত পাৰাণ হৈ থাকিব লাগিব।

(অজন্তাই ইলোৰাক খেদি যায়। ইলোৰাৰ শাৰীখনক আচল এটা ধৰি অজন্তাই টানে। ইলোৰাই তৰ খাই আঁতৰি যাবলৈ ধৰে। কিন্তু অজন্তাৰ হাতৰ পৰা এবাৰ নোৱাৰে। লাচে লাচে ইলোৰা বহি দিয়ে। মাকৰ মুখলৈ চায়। অজন্তায়ে জীয়েকৰ মুখলৈ চায়।)

ইলোৰা : (কাতৰভাবে) মা ময়ো তোমাৰ সতে ওলাম। ময়ো হাতত একুৰা জুই ল'ম।

(মন্দিৰা, অপ্সৰা, নয়না আৰু স্বপ্নাই অজন্তা আৰু ইলোৰাৰ ফালে চাই হাঁহে। সিহঁতৰ মুখৰ হাঁহিত যেন এক বিজয়ৰ আশ্বাস। অজন্তা আৰু ইলোৰা আগৰ ভাগেই থাকে। সিহঁতৰ চকু আৰু মুখত এক পবিত্ৰ ভাব ফুটি উঠে। সকলো শিলৰ মূৰ্তিৰ দৰে বৈ যায়।)

— — —

গৌতম, কস্তুর আৰু (শ্ৰী চৰিত্ৰ বৰ্ণিত নাটক)

চৰিত্ৰ লিপি :

- ১। অম্বিকা।
- ২। ধনীৰাম।
- ৩। গাওঁবুঢ়া।
- ৪। তিফাৰী।
- ৫। চিত্ৰগুপ্ত।
- ৬। ধনদয়াল।
- ৭। বচিদ।
- ৮। সূত্ৰধাৰ।

(মঞ্চত অম্বিকা, ধনীৰাম আৰু গাওঁবুঢ়া থাকে। অম্বিকাই
দৰ্শকৰ উদ্দেশ্য কৰি কয়)

অম্বিকা : বাইজ ! আপোনালোক এই নিশা কিয় মাতি আনিছে, সেইয়া
বোধহয় গম পাইছে। আমাৰ এই সত্তাৰ নেতৃত্ব কৰিছে গাঁৱৰেই
বয়োজ্যেষ্ঠ হলিৰাম গাওঁবুঢ়াই। আচলতে এইখন সত্তা মূলি এখন
আলোচনা চকু বুলিব পাৰি। আজি আমাৰ গাঁৱৰ পৰা যি টাঁক
ধান গাঁৱৰ বাহিৰলৈ নিবলগা আছে, তাৰ বিষয়ে আলোচনা
হ'ব লাগে---

ধনীৰাম : আলোচনা নহয়। আলোচনাৰ কথা উঠিবই নোৱাৰে।

গাওঁবুঢ়া : এৰা, ঠিকেই আলোচনা নহয় সিদ্ধান্ত লব লাগে।

ধনীৰাম : আমি ধানখিনি বাহিৰলৈ যাব নিদিওঁ।

অম্বিকা : সেই কথাটোকেই বাইজক বুজাব লাগে।

ধনীৰাম : বুজাবলৈ নাই, বাইজে সকলো বুজি পাইছে।

গাওঁবুঢ়া : এৰা, আলোচনা-বিলোচনা কৰি থাকিলে সিকালে ধান টাঁক
সৰকাই নিবই।

অম্বিকা : টাঁকখন ইতিমধ্যে এদল ল'ৰাৰ হতোৱাই জন কৰোৱা হৈছে।

গাওঁবুঢ়া : ভাল কথা, তেতিয়াহ'লে হেতা-গুপৰা নকৰি এতিয়া আমাৰ সত্তাত
কি প্ৰস্তাৱ লোৱা হ'ল তাকেই বহলাই কোৱা।

ধনীৰাম : গাওঁবুঢ়াই ঠিকেই কৈছে।

গাওঁবুঢ়া : (ধনীৰামক) কোৱা তেন্তে, তুমিয়েই কোৱা।

ধনীৰাম : (দৰ্শকক উদ্দেশ্য কৰি) বাইজ ! এতিয়া চাবে এঘাৰটা বজাত
এই প্ৰেক্ষাগৃহৰ ভিতৰত আপোনালোকক আমি ক'ব বিচাৰিছোঁ যে
আমাৰ আগৰ মিটিঙৰ প্ৰস্তাৱ মতে ধান টাঁক আমাৰ গাঁৱৰ বাহিৰলৈ
নিব নিদিওঁ। সেয়েহে আপোনালোকৰ মত লবৰ বাবে আমি গুপতে
এই প্ৰেক্ষাগৃহত গোট পাইছোঁ হক---

গাওঁবুঢ়া : গুপতে কিয় ? আমি বাজহৰাত্তাৰে সকলো কথা ক'ব।

অম্বিকা : অ' আমিহো ক'বো ধান চোৰ কৰিবলৈ যোৱা নাই। আমাৰ
নিজৰ ধানৰ কথা নিজে পাতিছোঁ।

গাওঁবুঢ়া : এৰা, আমাৰ বস্তৰ গুপৰত আমাৰ অম্বিকাৰ থাকিব লাগিব।

অম্বিকা : এইদৰে টাঁকে, টাঁকে ধান বাহিৰলৈ লৈ গ'লে শিহত আমি ভিকাৰ
জোলাঙা কান্ধত লৈ বাস্তাই খুৱিব লাগিব।

(কান্ধত এটা ভিকাৰ জোলাঙা ওলোমাই লৈ এজন ভিকাৰী
সোমাই আহে।)

ভিক্ষাৰী : ভিক্ষাৰ জোলোঙা লৈ মই আপোনালোকৰ ওচৰলৈ আহিছোঁ।

গাওঁবুঢ়া : নিশাখন ভিক্ষা কৰিবলৈ আহিছা।

ভিক্ষাৰী : দিনত ভিক্ষা কৰিবলৈ লাজ পাওঁ।

ধনীৰাম : ভিক্ষা বৃত্তি লৈছা, আকৌ দিনত ভিক্ষা কৰিবলৈ লাজ পোৱা ?

ভিক্ষাৰী : লাজ পাওঁ এই বাবেই যে মোৰ সাত পুৰুষত কোনোও ভিক্ষাবৃত্তি গ্ৰহণ কৰা নাছিল।

অম্বিকা : কিন্তু তোমাৰ পূৰ্বে কিয় ভিক্ষাৰ পাজ ল'ব লগা হ'ল ?

ধনীৰাম : মেহনতী কৰা—

অম্বিকা : মজুৰী কৰা

ধনীৰাম : আমাৰ দৰে খেতি কৰি খোৱা—

অম্বিকা : আমাৰ দৰে মিজি কৰি খোৱা—

গাওঁবুঢ়া : কিবা এটা কৰি খোৱা—

অম্বিকা : আমাৰ মাজৰে এজন বনোৱা হোৱা

ভিক্ষাৰী : মই যে এজন বোগী।

অম্বিকা : এইদৰে বোগী বুলিলেতো নহ'ব।

ভিক্ষাৰী : হ'ব বুলিও মই কোনো দিনে ভবা নাই।

গাওঁবুঢ়া : তেতিয়াহ'লে ?

ভিক্ষাৰী : আজি মই জীৱনত প্ৰথম ভিক্ষাৰ জোলোঙা কাষত আৰু ভিক্ষাৰ পাজ হাতত লৈছোঁ আৰু নিশাৰ আন্ধাৰৰ আঁৰ লৈ এই বঙ্গমঞ্চলৈ আহিছোঁ। সকলো লাজ-মান কাটি কৰি ভিক্ষা কৰিবলৈ। (দৰ্শকক) মোক নিৰাশ নকৰিব বাইজ। যি পাবে দুই-এপইচা দিয়ক-দিয়ক বাইজ। নহ'লে অকণমান ধি'উৰ অভাৱত সংকাৰ কৰিব নোৱাৰা মোৰ মাহুতজনীৰ দুৰ্গন্ধময় মৰাশটো শিয়াল শব্দে খাই শেষ কৰিব। দিয়ক বাইজ-দিয়ক। —আপোনালোকে নামাচে কিয় ? নামাচে। —মোৰ মুখলৈ ধৰ হৈ চাই আছে। আপোনালোকতো ইয়ালৈ নিবৰ দৰ্শক হ'বলৈ অহা নাই ? এখন সত্যত বাৰ দিবলৈ আহিছে। মইতো ভাববীয়া নহওঁ। মই ইয়াত ভাও দিবলৈ অহা নাই। মই এজন সচা ভিক্ষাৰী।

গাওঁবুঢ়া : ব'বা, ব'বা—সত্যটো আহোঁতে কোনেওতো ভিক্ষা দিয় বুলি সঁচতিত পইচা লৈ সাজো হৈ অহা নাই।

অম্বিকা : তাতে এই নিশা—

ধনীৰাম : সভালৈ তুমি ভিক্ষা বিচাৰি অহাটোৱেই তুল হৈছে।

ভিক্ষাৰী : তেতিয়াহ'লে মোক ভিক্ষা নালাগে। মোৰ একমাত্র সঞ্চল,

অনাহাৰী ছোৱালীজনীকে আপোনালোকক বিক্ৰী কৰিম। তাৰ
বিনিময়ত মোক কিবা এটা দিয়ক।

গাঁওবুঢ়া : ছোৱালী বিক্ৰী কৰিবা ?

অম্বিকা : তুমি কথাবোৰ ঠিকেই কৈছাতো ?

ধনীৰাম : তোমাৰ মূৰৰ বিকৃতি নাই হোৱাতো ?

ভিক্কাৰী : মূৰৰ বিকৃতি নোহোৱা হ'লে জানো নিজৰ ছোৱালী বিক্ৰি
কৰিবলৈ আহোঁ ?

গাঁওবুঢ়া : নিজৰ ছোৱালী বিক্ৰী কৰিবা ? তুমি মানুহ ছোৱানে নোহোৱা ?
তোমাৰ এখন অস্তৰ আছেনে নাই ?

ভিক্কাৰী : অস্তৰখনতো কাহানিবাই বিক্ৰী কৰিছোঁ আৰু আমাৰ নিচিনাবোৰ
কোনোকালেই মানুহৰ শাৰীত নপৰে।

অম্বিকা : কিন্তু নিজৰ ছোৱালী এজনী—

ভিক্কাৰী : মোৰ ঘৰত থাকিলে মাকৰ দৰে তাইও লছোনে ভোকে মৰিব
লাগিব। আপোনালোকক বিক্ৰী কৰিলে অস্তৰঃ এমুঠি ভালদৰে
খাবলৈ পাব।

ধনীৰাম : এনে এটা চূড়ান্ত অৱস্থা হ'বলৈ পালে কিদৰে ?

অম্বিকা : তুমিয়েইবা এনে এটা মুহূৰ্তৰ বাবে বৈ আছিল। কিয় ?

ভিক্কাৰী : দুখীয়াৰ ঘৰত অচিন বেমাৰে বাহ ললে, ঘৰৰ খেতিৰ ধানকেইটা
গাঁৱৰ মহাজনক সত্তাতে বেচি দেৱাই কিনিিলে। ঘৰৰ পৰা লক্ষী
আঁতৰিল। কিন্তু বেমাৰ নাভৰিল। শেষত মহাজনৰ হাতত
মাটিও বন্ধক দিবলগা হ'ল।

অম্বিকা : বাচ, হ'ব। আৰু ক'ব নালাগে। পাছত কি হ'ল সকলো বুজিছোঁ।

ধনীৰাম : এইদৰে আমাৰ প্ৰতিজন মানুহৰ পৰা মহাজনে দৰিদ্ৰতাৰ সুবিধা
লৈ মাটি-বাৰি, ধন-ধান সকলো আত্মসাৎ কৰি আমাক বাটৰ
ভিক্কা কৰিছে।

অম্বিকা : এতিয়াতো মহাজনে তাকে কৰিব বিচাৰিছে। আমাৰ খেতিয়ক,
মিস্ত্ৰী, বনোৱা সকলোৰে দৰিদ্ৰতাৰ সুবিধা লৈ ধানবোৰ সত্তা দৰত
কিনি আমাৰ ইন্ধাৰ পৰা বাহিবলৈ টাকে টাকে পঠাব বিচাৰিছে।

গাঁওবুঢ়া : বাইজ! আপোনালোকে তাৰি চাওক। মহাজনৰ চতুৰালীত
আমি কিদৰে দিনে, দিনে ভিক্কাৰী হ'ব ধৰিছোঁ। উদ্ধাহৰণ স্বৰূপে
এওঁকেই (ভিক্কাৰীক) আপোনালোকৰ আগত থিয় কৰাইছোঁ।
সকলো থাকিও আজি এওঁ পথৰ ভিক্কা। নিজৰ তেজ মাংসক
বেচিবলৈ আহিছে।

ধনীৰাম : আমি নিজেই উৎপন্ন কৰা ধান আমি আকৌ নিজেই কিনি খাব

লগা হয় : আমাৰ পৰা মহাজনে চলে বলে কোশলে, ধানবোৰ আত্ম-সাৎ কৰে। পাছত আকৌ আমাকে দুগুণ দামত বিক্ৰী কৰে। এইদৰে আমিঃসৰ্বহাৰা হ'বলৈ ধৰিছোঁ।

অধিকা : দেশত খাওৰ অভাৱ। বহুতে তুবেলা তুমুটি খাবলৈ পোৱা নাই। কিন্তু আমাৰ ইয়াত প্ৰচুৰ ধান আছে, সেইবোৰ মহাজনে চোৰাং-ভাৱে দুগুণত চাৰিগুণ, চাৰি গুণত আঠগুণ চৰা দামত বেচিবলৈ ঠাক ভৰ্তি কৰি আন ঠাইলৈ চালান দিছে।

ভিক্কাৰী : বাইজ। মোৰ ছোৱালীজনী আপোনালোকে কিনক। মই দুটামান পইচা পাওঁ। মোৰ মাহুহজনীৰ সংকাৰ কৰিব লাগে। মাহুহজনীৰ গেলি যোৱা শ'টো মই আক চাই থাকিব নোৱাৰোঁ।

গণ্ডাবুঢ়া : এইদৰে আক কাৰ ঘৰত কিমান মাহুহ মৰিছে, গেলিছে, কোনে কাৰ ছোৱালী বিক্ৰী কৰিছে তাৰতো কোনো হিচাব নাই।

অধিকা : সেই হিচাবতো আমি নাজানো !

ধনীৰাম : আক কোনেও সেই হিচাব সঠিককৈ দিব নোৱাৰে।

(চিত্ৰগুপ্ত সোমাই আহে।)

চিত্ৰগুপ্ত : হিচাপ সকলো চিত্ৰগুপ্তৰ ওচৰত। এই চিত্ৰগুপ্তই কোনোকালে, কোনো ধৰণৰ হিচাব গণগোল নকৰে। (দৰ্শকলৈ চায়) হেঁ ! বহুত বাইজ ?

অধিকা : চিত্ৰগুপ্তক যম বজাৰ বাজকক্ষৰ পৰা এই সভাঘৰলৈ প্ৰৱেশ কৰিবলৈ কোনে অধিকাৰ দিলে ?

চিত্ৰগুপ্ত : হেঁ ! কি কোৱাহে ? যম বজাৰ বাজকক্ষৰ পৰা নহয়, ধনদয়াল মহাজনৰ ঘৰৰ পৰা আহিছোঁ।

ধনীৰাম : কিন্তু এই নিশা তুমি ইয়াত কিয় ?

চিত্ৰগুপ্ত : নিশা যদি গুপ্ততে সভা বহিব পাৰে, তেতিয়াহলে মই আহিলে কি মহাভাৰতখন অন্তত্ব হ'বহে ? (দৰ্শকক) আপোনালোকে কি কয় ?

গণ্ডাবুঢ়া : ইয়াত সভা হৈছে বুলি...

চিত্ৰগুপ্ত : আ-হা ! হিচাব হে হিচাব, মোৰ হিচাব তুল নহয়।

অধিকা : আপোনাৰ হিচাব তুল নহয় বুলি আমি জানো।

চিত্ৰগুপ্ত : সেইয়া, শাস্ত্ৰত আছে এটা হিচাব এবাৰ তুল কৰিলে ; তাক শুহ কৰিবৰ বাবে আক বহুত তুল কৰিবলগা হয়।

ধনীৰাম : আপোনাৰ এই উদ্ধৃতিবোৰ কোন শাস্ত্ৰৰ তাক আপুনি নিজে জানেনে ?

চিত্ৰগুপ্ত : হেঁ ! কিয় নাজানি। জানো। কিন্তু শাস্ত্ৰত আছে, গছৰ গুটি খাৰা নাম নকৰা।

ভিক্ষাৰী : (চিত্ৰগুপ্তক) বাবু ভিক্ষা বিচাৰিছোঁ—

চিত্ৰগুপ্ত : হেঁ ? ভিক্ষা ? ছিঃ ছিঃ ছিঃ বেশখন আৰু বেশ হৈ থকা নাই ।
এই নিশা কিহৰ ভিক্ষা ?

অধিকা : আপোনালোকৰ নিচিনা মাহুহ থাকিলে বেশ বেশহে থাকিবনে ?

ধনীৰাম : ভিক্ষা নকৰিবলৈ আপোনালোকে বাধিছে কি ?

ভিক্ষাৰী : বাবু, আপোনালোক ধনবান লোক ! দুপইচামান দিয়ক । মূৰৰ
চুলি চিঙি আশীৰ্বাদ কৰিম ।

চিত্ৰগুপ্ত : হেঁ ! আশীৰ্বাদ ! ছিঃ ছিঃ ছিঃ চিত্ৰগুপ্তই আকৌ ভিক্ষাৰীৰ
ভিক্ষা কৰিব ?

ভিক্ষাৰী : নাই বাবু, ভিক্ষা কৰিব নালাগে, আমি নিজে হিম । অলপ দান
কৰক ।

চিত্ৰগুপ্ত : হেঁ ! শাস্ত্ৰত আছে—বেশ, কাল, পাত্ৰ ভেদে দান-দক্ষিণা কৰিবা ।
হেঁ ? (দৰ্শকক) আপোনালোকে কি কয় ? এই বেশৰ মাহুহহে
ভিক্ষা ! ছিঃ ছিঃ ছিঃ তাতে এই নিশা ! ছিঃ ছিঃ ছিঃ ইমানবোৰ
বাইজৰ আগত ছিঃ ছিঃ ছিঃ—

ভিক্ষাৰী : বাবু, আপুনি যদি ভিক্ষা দিবলৈ টান পাইছে, তেন্তে মোৰ
হোৱালীজনী আপোনাৰ ওচৰত বেচিম । তাৰ বিনিময়ত টকা
কেইটামান দিয়ক ।

চিত্ৰগুপ্ত : হেঁ ? হোৱালী ? ছিঃ ছিঃ ছিঃ চিত্ৰগুপ্তই হোৱালী কিনিব ?
শাস্ত্ৰত আছে—

ধনীৰাম : আপোনাৰ শাস্ত্ৰ ইয়াত ৰেলিৰ নালাগে চিত্ৰগুপ্ত ।

চিত্ৰগুপ্ত : নাই, নাই, নাপায়, নাপায়, শাস্ত্ৰক অৱজ্ঞা কৰিব নাপায় । অলপ
চৰ্চা কৰি চোৱা তেতিয়হে জানিবা শাস্ত্ৰৰ মূল ।

গাওঁবুঢ়া : আপোনালোকে শাস্ত্ৰ চৰ্চা কৰি বিজ্ঞ হৈ কি কৰিছে সেয়া এই
চকুৰেই দেখি আহিছোঁ নহয় ।

চিত্ৰগুপ্ত : হেঁ ! গাওঁবুঢ়া, আপুনিতো শাস্ত্ৰৰ মৰ্ম এই ভেকাসকলক বুজাই
দিব পাৰে । আপুনিৱেই ইয়াত বয়োজ্যেষ্ঠ, তাতে গাৱৰ মুখাৱাল
মাহুহ । হেঁ ! কি কয় ?

গাওঁবুঢ়া : চিত্ৰগুপ্ত, আপুনি ইয়াৰ পৰা যাব পাৰে ।

অধিকা : অহমতি নোলোৱাকৈ আপুনি ইয়াত সোমোৱাটো ভাল হোৱা
নাই ।

চিত্ৰগুপ্ত : ইমানবোৰ বাইজৰ প্ৰত্যেকেই নিশ্চয় অহমতি লৈ ইয়াতলৈ অহা
নাই ?

গাওঁবুঢ়া : সেইয়া, ইমান বাইজ যেতিয়া ইয়াত সোমাব পাৰে, আনকি

ভিক্কাৰীও ইয়াত সোমাব পাৰে, তেতিয়াহ'লে মই সোমোৱাত্ত
বাধা কিহৰ ?

ধনীৰাম : আপোনাৰ প্ৰতিটো কথাৰ কৈক্ষিয়ৎ দিবলৈ আমি বাঞ্ছা নহয়।

চিত্ৰগুপ্ত : নালাগে, নালাগে কোনো কৈক্ষিয়ৎ নালাগে।

গাঁওবুঢ়া : চিত্ৰগুপ্ত, আপুনি সন্মান বচাই ইয়াৰ পৰা যোৱাই ভাল।

চিত্ৰগুপ্ত : হেঁ ? সন্মান ? ছিঃ ছিঃ ছিঃ শাস্তত এয়াৰ কথা আছে...

অম্বিকা : (খঙত) চিত্ৰগুপ্ত।

চিত্ৰগুপ্ত : হেঁ।

অম্বিকা : আপুনি ইয়াৰ পৰা যাব নে নাযায় ?

চিত্ৰগুপ্ত : নিশ্চয়, নিশ্চয় যাম, এশবাৰ যাম, হাজাৰ বাৰ যাম—

গাঁওবুঢ়া : তেন্তে যাওক।

চিত্ৰগুপ্ত : তেন্তে যাবই লাগিব। আতঁচা যোৱাৰ আগতে অহাৰ কথাটো
নোকোৱাকৈ গলে ভাল হ'ব ? হেঁ ? হেঁ ? কি কয় ?

ধনীৰাম : আপোনাৰ আক কি কথা থাকিব পাৰে ?

চিত্ৰগুপ্ত : নিশ্চয় কিবা এটা থাকিব লাগিব। নহ'লে জানো মই এনেয়ে
আহোঁ ? চিত্ৰগুপ্তই কেতিয়াও এনেয়ে সময় নষ্ট নকৰে। শাস্তত
উল্লেখ আছে

ধনীৰাম : আপোনাৰ শাস্ত বন্ধ কৰি কিয় আহিল তাক কওক আৰু ইয়াৰ
পৰা যাওক।

চিত্ৰগুপ্ত : হেঁ ! এ^১-ধনদয়াল মহাজনে মোক পঠাইছিল।

গাঁওবুঢ়া : সেই ফেৰা-০৬'নেও বুজিছোঁ।

চিত্ৰগুপ্ত : মহাজনৰ ঠাকত বোজাই কৰি থোৱা ধানখিন আপোনালোকৰ
ল'বাই জম কৰি ৰাখিছে।

অম্বিকা : জানো। আৰু কিবা আছে ?

চিত্ৰগুপ্ত : এইবিলাক কাম, সেইটোৱে আচল কথা।

অম্বিকা : আমি ৰাখিছোঁ।

চিত্ৰগুপ্ত : কিয় বা ৰাখিছে ?

ধনীৰাম : আমাৰ ধান, আমাৰ ৰাখিছে ?

চিত্ৰগুপ্ত : হেঁ ? আপোনালোকৰ ধান ! ধেমাল কিয় কৰে হে ?

গাঁওবুঢ়া : ধেমালি নহয়।

চিত্ৰগুপ্ত : কিন্তু এইবোৰতো মানিকে কিনি লোৱা ধান।

অম্বিকা : অজ্ঞায় কৰি কিনিছে।

চিত্ৰগুপ্ত : জ্ঞায়, অজ্ঞায় সেইয়া টকা দিওঁতে আৰু ধান লওঁতে। এতিয়া
ইয়াত নহয়।

ধনীৰাম : আমাৰ তেতিয়ক সকলৰ দ্বিহৃত্যৰ হুৰিধা লৈ আপোনালোকে ধানবিলাক সত্তা দামত কিনি মজুত কৰি ৰাখিছে।

গাঁওবুঢ়া : আৰু সেইবিলাকেই আমাৰ টানৰ দিনত আমাক নিদি ইাকে, ইাকে বাহিৰলৈ পঠাইছে।

অম্বিকা : আমি বিচাৰিলে নাই বলি কব আৰু চৰা দামত উলিয়াই দিব। আমাৰ দুখীয়া বাইজৰ যেতিয়া সেই ধান লবলৈ টকা নাথাকে তেতিয়া মাটি-বাৰিবিবন্ধকত লৈ ধান দিয়ে।

ধনীৰাম : আৰু এদিন গৈ যুতে-মূলে আমাৰ মাটি-বাৰিবোৰ আপোনাৰ মালিকে আত্মসাৎ কৰে।

গাঁওবুঢ়া : হেঁ ! তুমি ! তোমাক ?

ভিক্কাৰী : হয় মনুচিজী, মোৰ সকলো সা-সম্পত্তি আপোনালোকৰ গুৰিতে বাকীত পোত গ'ল।

চিত্ৰগুপ্ত : ধান খাট দিব নোৱাৰিলে আমি কি কৰিম ?

ভিক্কাৰী : সেইবাবেই মোৰ বাকী শেষ সম্বল ছোৱালীজনীকে আপোনা-লোকক বেচিৰ ওলাইছোঁ।

চিত্ৰগুপ্ত : নাই, নাই সেইবোৰ মই একো নাজানে।

অম্বিকা : তেন্তে আপুনি কি জানে ?

চিত্ৰগুপ্ত : চিত্ৰগুপ্তৰ খাতা মেনটেইন। বাকী লেনদেন মানিকৰ।

ধনীৰাম : তেতিয়াহ'লে আপুনি বাওঁক, নিশা হ'ল খাতাখন বুকুত লৈ ভই মন্ত্ৰ জপকগৈ।

চিত্ৰগুপ্ত : কিন্তু এইদৰে টাকখন জৰ কৰি ৰখাটো ভাল হোৱা নাই।

গাঁওবুঢ়া : ভালবেয়া আপুনি আমাক শিকাব নালাগে চিত্ৰগুপ্ত ভাঙবীয়া।

চিত্ৰগুপ্ত : আত্মা দেখা যাব কোনে কাক কি শিকায়।

(চিত্ৰগুপ্ত তাৰ পৰা যায় গৈ)

ভিক্কাৰী : নিশাও ভালমান হ'ল !

অম্বিকা : ইয়াততো ভিক্কা পোৱা নাযায়।

ধনীৰাম : দেখিলাই নহয় যি সকলে দ্বিৰ পাৰে, সেইসকলৰ মহিমা।

গাঁওবুঢ়া : আমাৰ ইয়াৰ সকলোৱেই তোমাৰ দৰেই অসহায়।

ভিক্কাৰী : নিশাটো কিবা এটা কৰি কটাই দিওঁ। পুৱাতো হ'বই।

অম্বিকা : নিশাৰ পাছত পুৱা হ'বই।

গাঁওবুঢ়া : কিন্তু গোটেই নিশা আমি কিদৰে কটায় ?

ধনীৰাম : নিশাটো বৰ কৰ্মৰূপে অসহনীয়।

অম্বিকা : আমি এতিয়াই কিবা এটা কৰিব লাগিব।

ধনীৰাম : কৰিবলৈ নাই। ধান ইাক আমি নিবলৈ নিদিওঁ।

অম্বিকা : এইদৰে মহাজনৰ অস্তায় নিৰবে চাই থাকিব নোৱাৰি।

ভিক্ষাৰী : মহাজনক আপোনালোকে একো কৰিব নোৱাৰে।

গাঁওবুঢ়া : মানে তুমি কি ক'ব বিচাৰিছা ?

ভিক্ষাৰী : মহাজনে ধান আগবেই পৰা এইদৰে পঠায়, এতিয়াও পঠাই আছে।

ধনীৰাম : এতিয়া আক নিবলৈ দিয়া নহয়।

ভিক্ষাৰী : নাই, আশা নাই। মহাজনৰ হাতৰ পৰা ধান বাধিব পৰাৰ আশা নাই।

(ভিক্ষাৰী তাৰ পৰা যায়।)

গাঁওবুঢ়া : মাছুহজন বৰ নিৰাশ হৈ পৰিছে।

সকলোৱে : এৰা।

অম্বিকা : নাই, এইবোৰ কথা ভাবি থাকিলে নহ'ব।

সকলোৱে : এৰা।

ধনীৰাম : এইবোৰ আমাৰ তেজৰ বিনিময়ত উৎপন্ন কৰা ধান।

অম্বিকা : আমি অৰুজনৰ দৰে আছিলো বাবে সিহঁতে ছলে-বলে-কৌশলে আমাৰ তেজ পান কৰি গা বঢ়াইছে।

ধনীৰাম : আমাৰ অম্বতাৰ বাবেই আমাৰ বস্তু আমাৰ পৰা কাঢ়ি লৈ অন্তপালি কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰি দিছে।

গাঁওবুঢ়া : বাইজ ! তেতিয়াহ'লে আমি এইটোকে ঠিক কৰিলো যে ধানবোৰ আমাৰ। আমাৰ তেজ। ইয়াক আনক দিয়া নহয়। আমি জানিও নজনাৰ ভাও নধৰোঁ। দেখিও অন্ধ নহওঁ। শুনিও কাপত আঙুলি দি বম্বিব নহওঁ।

অম্বিকা : আমি গৈ ট্ৰাকৰ পৰা সকলো ধান নমাই দিয়।

ধনীৰাম : ব'লা, এইবোৰ কাম যিমান পৰা যায় সিমান সোনকালে কৰাই ভাল।

গাঁওবুঢ়া : তেতিয়াহ'লে বাইজৰ অহুমতি পালে আমি আজিৰ সন্ধ্যা ভক্ত বুলি ঘোষণা কৰি, আমাৰ কামত আগুৱাব পাৰোঁ।

(এনেতে ধনদয়াল, বচিন আৰু চিত্তগুপ্ত সোমাই আহে।

বচিনৰ হাতত গাড়ীৰ হেণ্ডেল। ধনদয়ালে চাৰিওফালে চায়। দৰ্শকলৈ চাই হাঁহি মাৰে।)

ধনদয়াল : বহুত বাইজ ! নমস্কাৰ ! নমস্কাৰ ! শত, শত নমস্কাৰ ! চিত্তগুপ্ত।

চিত্তগুপ্ত : বাবু !

ধনদয়াল : কথা কি ?

চিত্তগুপ্ত : বাইজ ! সত্য ! প্রত্যাহ।

ধনদয়াল : হয়নে ? বাক সময়মতে আমাৰ মকত প্ৰৱেশ ।

চিত্ৰগুপ্ত : বাবু, চিত্ৰগুপ্তৰ হিচাব । চিত্ৰগুপ্তৰ হিচাব কেতিয়াও ভুল নহয় ।
বাবু, কথাতো কয় সময়ৰ গুটি সময়ত নিশি-ঠিলে কচল পোৱাৰ আশা
কৰা মিছা ।

ধনদয়াল : আৰু তোমাৰ শাস্ত্ৰই বা কি কয় ?

চিত্ৰগুপ্ত : বাবু, শাস্ত্ৰইতো বহুত কথাই কয় ।

ধনদয়াল : চিত্ৰগুপ্ত, পিছে সকলো দেখোন তললৈ মূৰ কৰি আছে ।

চিত্ৰগুপ্ত : সেইটোৱেইটো আচল কথা । বাবু, শাস্ত্ৰত আছে সংজনক দেখিলে
সমিৰণ কৰিব ।

ধনদয়াল : তোমাৰ শাস্ত্ৰত বৰ ভাল ভাল কথা আছে হে চিত্ৰগুপ্ত । (হৰ্ষকক
উদ্দেশ্য কৰি) আপোনালোক নিবৰ হৈ ব'ল যে ?—অ, অ,
আপোনালোকৰ সন্তাৰ কাম কৰি যাওঁক । আমিও অলপ শুনো,
কি কোৱা হৈছে চিত্ৰগুপ্ত ?

চিত্ৰগুপ্ত : আপোনাৰ কথা বেদৰ বাইক ।

ধনদয়াল : এইয়া দেখোন আমাৰ অধিকা আৰু ধনীৰাম ।

চিত্ৰগুপ্ত : আৰু এইয়া আমাৰ গাঁওবুঢ়াও আছে ।

ধনদয়াল : হয়নে ? মই মনেই কৰা নাই । গাঁওবুঢ়া ডাঙৰীয়া, আপুনিয়েই
হ'ব পায় আজিৰ সন্তাৰ সন্তাপতি ? হওঁক, হওঁক, উপযুক্ত
মাহুহক উপযুক্ত দায়িত্ব দিব লাগে । চিত্ৰগুপ্ত, তোমাৰ শাস্ত্ৰই
চাৰ্গৈ তাকে কয় নহয়নে ?

চিত্ৰগুপ্ত : হয় বাবু, একেবাৰে আখৰে আখৰে—

ধনদয়াল : চিত্ৰগুপ্ত ।

চিত্ৰগুপ্ত : বাবু—

ধনদয়াল : মই, তুমি আৰু বচিৰ দ্ৰাষ্টাৰ ইয়ালৈ অহাৰ বাবে কাৰো
কোনো অসুবিধা হোৱা নাইতো ?

চিত্ৰগুপ্ত : বাবু, কথাটো মইও তলকিৰ পৰা নাই । অৱশ্যে বচিৰ দ্ৰাষ্টাৰ
আমাৰ ইয়াত বচিৰ গুণা বুলিহে জনাজাত । তাতে সি আকৌ
হাতত তাৰ টীকখনৰ ছেন্দেলডাল লৈ আহিছে ।

ধনদয়াল : সেইডাল মাহুহৰ মূৰত লাগিলে ভেজ ওলায় নহয় নে ?

চিত্ৰগুপ্ত : মাজে, মাজে সেইডালে মাহুহৰ মুখো চিৰজীৱনৰ কাৰণে বন্ধ কৰি
দিয়ৈ ।

ধনদয়াল : গাঁওবুঢ়া, আমি অসুস্থতা বিনে প্ৰৱেশ কৰাৰ বাবে দায়দোষ
নথৰোতা ?

গাঁওবুঢ়া : আপুনি জানো কেতিয়াবা কাৰোৰাৰ অক্লমতি সাপেক্ষে কাৰ কৰিছে ?

ধনদয়াল : হয়নে ! তেতিয়াহ'লে আপুনি মাত মাতিব পাৰে । মই আকৌ ভাবিছিলো আপুনি আজি মৌন ব্ৰতেই ধৰিলে নেকি ?

চিত্ৰগুপ্ত : বাবু, মাত মাতিলেহে সভাপতি হ'ব পাৰে ।

অম্বিকা : ইমান দিনেতো মাত নমতাকৈ আছে' ।

ধনদয়াল : আজি হঠাৎ মাত মাতিবলগা হ'ল কিয় ?

ধনীৰাম : নমতাকৈ থাকিব নোৱাৰা হৈছে ।

অম্বিকা : সন্ধ্যা কৰাৰো এটা সীমা আছে ।

ধনীৰাম : আমাৰ আৰু মুখ বন্ধ নহয় ।

ধনদয়াল : মুখ মেলা । চিঞৰা । তোমালোকক কোনে মানা কৰিছে ?

অম্বিকা

ধনীৰাম } : (একেলগে খঙত ডাঙৰকৈ কয়) অ' চিঞৰিম !

(ধনীৰাম আৰু অম্বিকাই চিঞৰাৰ লগে লগেই বচিদে দিহঁতৰ ওচৰলৈ আগবাঢ়ি যায় ।)

ধনদয়াল : তোমালোকে তেতিয়াহ'লে চিঞৰিবও পাৰা ?

চিত্ৰগুপ্ত : বাপৰে বাপ ! চিঞৰত মোৰ কানৰ পদা ফাটি যাওঁ, যাওঁ আৰু বাবু, চিঞৰি শুনি ভয়ত মোৰ জীৱটো তালুৰেদি যাওঁ হৈছিল ।

ধনদয়াল : বচিদ, পিছলৈ আহা । লোহাৰ হেন্ডেলৰ ব্যৱহাৰৰ সময় এতিয়াও হোৱা নাই ।

(বচিদ আগৰ ঠাইলৈ যায় ।)

গাঁওবুঢ়া : মহাজন, তুমি আমাৰ ধান বাহিবলৈ নিব নোৱাৰা ।

ধনদয়াল : নিশ্চয়, নিশ্চয় আপোনালোকৰ ধান আমি কিয় বাহিবলৈ নিয় !

অম্বিকা : তেতিয়াহ'লে কিয় আমাৰ ধানখিনি বাহিবলৈ পঠাবলৈ বিচাৰিছে ?

ধনদয়াল : ক'তা, মইতো তোমালোকৰ ধান নিবলৈ ধৰা নাই ।

ধনীৰাম : ঠিকত বোজাই কৰা ধানখিনি তেতিয়াহ'লে কি কৰিব ?

ধনদয়াল : ঠিকত বোজাই কৰা ধান ! তোমালোকৰ ধান ! যানে ?—

চিত্ৰগুপ্ত !

চিত্ৰগুপ্ত : বাবু !

ধনদয়াল : ক'খাটো কি ?

চিত্ৰগুপ্ত : বাবু, ক'খাটো এইখিনিতে পৰয়াল ।

ধনদয়াল : তোমালোকৰ ধানভো মই টুকত বোজাই কৰা নাই।

গাঁওবুঢ়া : টুকত বোজাই কৰা ধানখিনি তেতিয়াহ'লে কাৰ ?

ধনদয়াল : সেইয়া মোৰ ধান।

অধিকা :

ধনীৰাম } : (একে লগে খঙত চিঞৰি) সেইয়া আমাৰ ধান।

(বচিদ আকৌ সিহঁতৰ ওচৰলৈ তৎক্ষণাৎ আগবাঢ়ি যায়।)

ধনদয়াল : বচিদ !

(ধনদয়ালে বচিদক আগৰ ঠাইলৈ যাবলৈ ইজিত দিয়ে। বচিদ আগৰ ঠাইলৈ যায়।)

চিত্ৰগুপ্ত : অতিমাত্ৰা সকলোতেই বেয়া।

ধনদয়াল : সেইবোৰ মোৰ মাটিৰ ধান। মই টকা দি কিনা ধান, ইয়াত তোমালোকৰ হকা-বধা কিয় ?

অধিকা : হ'লেও এই অভাৱৰ দিনত সেইখিনি ধান বাহিৰলৈ পঠালে ইয়াত কি হ'ব ?

ধনদয়াল : মোৰ ধান, মোৰ যি ইচ্ছা তাকেই কৰিম।

ধনীৰাম : আমি কষ্ট কৰি খেতি কৰা ধানত, আমাৰ মাত মতাৰ অধিকাৰ নাই ?

ধনদয়াল : অধিকাৰ ! কথা দেখিছো বহুত গুপৰত উঠিল।

গাঁওবুঢ়া : আমি সিদ্ধান্ত লৈছো এই ধান আমি বাহিৰলৈ নিবলৈ নিদিওঁ।

ধনদয়াল : গাঁওবুঢ়া, আপোনাৰ সিদ্ধান্ত মতেই জানো ধনদয়ালে সকলো কাম কৰে ?

গাঁওবুঢ়া : এইয়া অকল মোৰ কথাই নয়ই।

ধনদয়াল : চিত্ৰগুপ্ত !

চিত্ৰগুপ্ত : বাবু।

ধনদয়াল : গাঁওবুঢ়াৰ ল'ৰা এটাই কলেজত পঢ়ে নহয় ?

চিত্ৰগুপ্ত : হয় বাবু।

ধনদয়াল : কলেজত পঢ়া থবছ গাঁওবুঢ়াই ক'বপৰা বহন কৰে ?

চিত্ৰগুপ্ত : টকা ধাৰে লৈ ল'ৰা পঢ়াইছে।

ধনদয়াল : টকা নিশ্চয় মোৰ পৰাই ধাৰে লৈছে নহয় ?

চিত্ৰগুপ্ত : হয় বাবু।

ধনদয়াল : তাৰ বাবে গাঁওবুঢ়াৰ মাটি-বাৰি মোৰ ওচৰত বন্ধকত আছে নহয়নে ?

চিত্ৰগুপ্ত : থকা ভেটিব বাদে সকলোবোৰ।

ধনদয়াল : স্বয়ং কি ?

চিত্তগুপ্ত : ছমাহৰ নটিছৰ ভিতৰত যদি সকলো ধাৰ পৰিশোধ কৰিব নোহাবে তেতিয়াহ'লে সকলো সম্পত্তি আপোনাৰ।

ধনদয়াল : ডাঙৰীয়া, ছমাহৰ ভিতৰত মোৰ ধাৰ পৰিশোধ কৰিব পাৰিবনে ?

গাঁওবুঢ়া : আপনি বাধ্য কৰাই সেই স্বত্বত বাজি কৰাইছিল। আপুনি মোৰ অসহায়তাৰ স্তুবিধা লৈছিল।

ধনদয়াল : ওঁ—সচা কথা। এই বাইজৰ আগত আপুনি দেখিছো সচা কথা এটাই ক'লে। তেতিয়াহ'লে মইও সচা কথাই কব লাগিব। শুনক ডাঙৰীয়া, মই হুছা কৰিলে আপোনাক পথৰ ভিকছ কৰিব পাৰে'।

ধনীৰাম : এইয়া অকল গাঁওবুঢ়াৰ সিদ্ধান্ত নহয়। এইয়া আমাৰ বাইজৰ সিদ্ধান্ত।

ধনদয়াল : বাইজ ! এইয়া বাইজ নিৰব দৰ্শক হৈ বহি আছে। বাইজৰ মুখত মাত নাই। বাইজে তোমালোকৰ ভাও চাইছে।

চিত্তগুপ্ত : বাবু, ধনীৰামে আপোনাৰ মাটিতে আঁধ খেতি কৰে।

ধনদয়াল : জানো। ধনীৰাম, মোৰ মাটিত যদি তোমাক আধি কৰিবলৈ নিদিওঁ তেতিয়া তোমাৰ বুঢ়া মাৰ-বাপেৰাই ছুবেলা ছুয়ুটি নোখোৱাকৈ স্বৰ্গলৈ যাব লাগিব নহয় ?

ধনীৰাম : মোৰ মাটিকে আপুনি অস্তায় কৰি আত্মসাৎ কৰিলে।

ধনদয়াল : হ'ব, হ'ব। জায়, অস্তায়। চিত্তগুপ্ত তোমাৰ লিষ্টত কিমানজন জায়ত চলা যুষ্টিৰ আছে চোৱাচোন ! আৰু তাৰ ভিতৰত আমাৰ ধনীৰামৰ নামটো আছেনে নাই তাকো চোৱা।

চিত্তগুপ্ত : বাবু, লিষ্ট চো'ৱাৰ দৰকাৰ নাই। মোৰ সকলো কঠম্ব আছে। ধনীৰাম বাবু লিষ্টৰ এক নম্বৰ যুষ্টিৰ।

ধনদয়াল : আকৌ এখন মহাভাৰতৰ কাৰবাৰ।

চিত্তগুপ্ত : আৰু বাবু, মহাভাৰতৰ যেতিয়া যুষ্টিৰ ভাও লওতা ওলালেই, তেতিয়াহ'লে আপুনি...

ধনদয়াল : মই দুৰ্য্যোধনৰ ভাও লব লাগিব নহয়।

চিত্তগুপ্ত : হয় বাবু।

ধনদয়াল : তেতিয়াহ'লে তোমাৰ ভাগত কি ভাও পৰিব ?

চিত্তগুপ্ত : কোৰম্বৰ মন্ত্ৰদাতা হামা শকুনি।

ধনদয়াল : তেতিয়াহ'লে তুমি এতিয়া কিবা মন্ত্ৰ বিবা ?

চিত্তগুপ্ত : বিনামুখে বেজিৰ আগত উঠা মাটিও দিয়া নহয়।

ধনদয়াল : হেঁ, উত্তম ! শুনিছাতো ধনীৰাম, বিনাযুদ্ধে বেজিৰ আগত
উঠা মাটিও দিয়া নহয় ।

চিত্ৰগুপ্ত : আৰু বাবু, যুদ্ধৰ বাবে আমাৰ সেনাপতি বচিদ গুণ্ডা আছেই ।

ধনদয়াল : অম্বিকা, তুমি বোধকৰো কিবা কৰা ।

অম্বিকা : মোৰ নতুনকৈ ক'ব লগা একো নাই ।

ধনদয়াল : নতুনকৈ ক'ব নালাগে । পুৰণিটোকেই কোৱা । তোমাৰ যুদ্ধৰ
পৰাও কিবা এটা শুনিব বিচাৰিছোঁ ।

অম্বিকা : ধনীৰাম, গাঁওবুঢ়াকাইহঁতে যি কথা কৈছে সেয়াই মোৰ কথা ।^৮

ধনদয়াল : তুমি মোৰ বাইচমিলত মিস্ত্ৰি কাম কৰা । লোহা-লংকৰৰ লগত
কাম কৰি তোমাৰ হাতখন বেচ টান হৈ পৰিছে ।

চিত্ৰগুপ্ত : যুদ্ধৰ বাবে সিপক্ষৰ সেনাপতি অম্বিকাই হ'ব পাৰিব ।

ধনদয়াল : এবাৰ চেষ্টা এটা চালাই চোৱাচোন অম্বিকা । আমাৰ বচিদ
জাইতাৰ সাজো আছে ।

অম্বিকা : মই ইয়াত যুদ্ধ কৰিবলৈ অহা নাই ।

ধনদয়াল : ভয় নকৰিবা । তুমি যুদ্ধত নিহত হ'লে তোমাৰ ভনীয়েকৰ
বিয়াৰ সময়ত মোৰ পৰা লোৱা ধাৰখিনি পৰিশোধৰ বাবে মই
তোমাৰ কবৰত তাগাদা নিদিওঁগৈ জানাইতো—মইতো কাবুলি
নহয় ।

চিত্ৰগুপ্ত : লাগা, লাগা । আমি কৌৰৱহে, পাণ্ডৱৰ জয় নিশিত ।

ধনদয়াল : অম্বিকা, তোমাৰ অবিহনেও মোৰ মিল চলিব ।

অম্বিকা : আপুনি আমাক ভয় দেখুৱাইছে ?

ধনদয়াল : যদি কওঁ সেয়ে ।

গাঁওবুঢ়া : লাভ নহ'ব ।

ধনদয়াল : তোমালোকৰ পৰা মই লাভ-লোকচান বিচাৰি অহা নাই ।

ধনীৰাম : সেই ধান নিবলৈ দিয়া নহ'ব ।

ধনদয়াল : কোনে বাধা দিয়ে দেখা যাব । বচিদ, তুমি তোমাৰ ষ্টীক লৈ
যোৱা । যদি কোনোবাই বাধা দিয়ে, তেতিয়া তোমাৰ গাঙীৰ
হেল্মেল ব্যৱহাৰ কৰিবা আৰু যদি কোনোবাই গাঙীৰ আগতেটি ধৰে,
তেতিয়া সিহঁতৰ পাৰ ওপৰেদি ঢকা চলাই দিবা । বাকী পাছত মই
আছোঁ । গাঁওবুঢ়া, মই ইচ্ছা কৰিলে আপোনাৰ যুদ্ধৰ পাগ খুলি ;
আপোনাৰ নিজৰ ভৰিৰে পকোই আকৌ যুদ্ধত দিয়াৰ পাৰে । কিন্তু
নকৰোঁ । ধনীৰাম আৰু অম্বিকা, তোমালোকৰ সকলো লংহানৰ

পথ মই বন্ধ কৰি দিব পাৰোঁ। কিন্তু মই তইতৰ ওপৰত দয়া কৰিছোঁ।

(এনেতে ভিক্ষাৰীজন সোমাই আহে ।)

ভিক্ষাৰী : (ধনদয়ালক) বাবু, মোক দয়া কৰক।

ধনদয়াল : কোন তই ?

চিত্তগুপ্ত : ছিঃ ছিঃ ছিঃ ই আকৌ ওলাল !

ভিক্ষাৰী : বাবু, মই সকলো হেৰুৱালোঁ। ভিক্ষাৰী। মোক ভিক্ষা অলপ দিয়ক।

ধনদয়াল : তই সকলো হেৰুৱাই মোৰ ওচৰলৈ মোৰ ওচৰলৈ আহিছ ? মই ভিক্ষা দিব লাগে ?

ভিক্ষাৰী : বাবু, আপুনিযেই মোৰ এই সৰ্বনাশ কৰিলে।

ধনদয়াল : কি ? (ভিক্ষাৰীক ভালদৰে চায়)-অ' তই !

ভিক্ষাৰী : বাবু, ইয়াত থকা প্ৰতিজনৰ ওচৰত ভিক্ষাৰ পাত্ৰ আগবঢ়ালোঁ। নাই, কোনেও ভিক্ষা নিদিলে। আপুনি ধনী মাহুত বাবু, এগাল নালাগে যি পাৰে তাকে দিয়ক।

চিত্তগুপ্ত : হেঁ ! ধনী মাহুত হ'ল বুলিয়েই ভিক্ষা দিব লাগে বুলি কোন শাস্ত্ৰত আছে হে ?

ভিক্ষাৰী : এনেয়ে দিব নালাগে বাবু, মোৰ ছোৱালীজনী বেচিম।

ধনদয়াল : ছোৱালী !

চিত্তগুপ্ত : ছিঃ ছিঃ ছিঃ আকৌ ছোৱালী বিক্ৰীৰ কথা।

ধনদয়াল : অ' তেতিয়াহ'লে তুমি ছোৱালী বিক্ৰী কৰিবা ? কিমান দাম ?

ভিক্ষাৰী : বাবু, যি দিয়ে।

ধনদয়াল : এহেজাৰ—

ভিক্ষাৰী : বাবু !

ধনদয়াল : পাঁচশ—

ভিক্ষাৰী : বাবু !

ধনদয়াল : এশ, পঞ্চাশ, দহ, পাঁচ, এটকা—

ভিক্ষাৰী : বাবু, আপুনি যি দিয়ে।

ধনদয়াল : বচিদ, ইয়াক টকা লাগে।

(বচিদে ভিক্ষাৰীৰ ওচৰলৈ গৈ মাৰে ।)

ভিক্ষাৰী : বাবু, মোক নামাৰিব বাবু। মোক একো নালাগে। মোক একো নালাগে।

(ভিক্ষাৰী গৈ ধনদয়ালৰ ভৰিত ধৰে ।)

ধনদয়াল : একো নালাগে ! গাঁওবুঢ়া, আপোনালোককো যদি কিবা লাগে

ক'ব। ধনীৰাম, অম্বিকা, তোমালোকেও নিশ্চয় সকলো গম পাইছা। চিত্ৰগুপ্ত, বচিদ বলা যাওঁ।

(ধনদয়াল কোবেৰে যায়গৈ।)

চিত্ৰগুপ্ত : ছিঃ ছিঃ ছিঃ মিছাই মাব খালে ! ছোৱালী বেচি টকা ঘটে। ইমান লোভ কৰিব নাপায়। শাস্ত্ৰত আছে লোভেই পাপ, পাপেই মৃত্যু। বচিদ ব'লা যাওঁ।

(চিত্ৰগুপ্ত যায়। বচিদ মাবলৈ ধৰোঁতেই সূত্ৰধাৰ সোমাই আহে।)

সূত্ৰধাৰ : ব'বা বচিদ ! (বচিদ বয়) আমাৰ নাটক এতিয়া শেষ হোৱা নাই। আচল নাটক এইখিনিৰ পৰাই আৰম্ভ হ'ব।

ভিক্ষাবী : কোন তুমি ?

সূত্ৰধাৰ : মই তোমালোকৰ মাজৰ এজন। মই, তুমি, এওঁ, বাম, শ্যাম, যদু, মধু আৰু বহুতৰে এজন।

অম্বিকা : তোমাক কি লাগে ?

সূত্ৰধাৰ : তোমালোকৰ, বাইজৰ যিটো প্ৰয়োজন সেইটা যোৰো প্ৰয়োজন।

ধনীৰাম : তুমি ক'বপৰা আহিছা ?

সূত্ৰধাৰ : প্ৰেক্ষাগৃহৰ পৰা। মৌ পিছত দৰ্শক হৈ সকলো চাই আহিলে। সৰু কৰিব নোৱাৰি দৰ্শকৰ এজন হৈ মই মৰুলৈ উঠি আহিছোঁ।

গাঁওবুঢ়া : বহুত দেবি হৈ গ'ল।

সূত্ৰধাৰ : নাই হোৱা। এতিয়াও বহুত সময় আছে। (দৰ্শক) দৰ্শক-সকল ! আপোনালোকে এইয়া নাটকৰ শীৰ্ষক বুলি ভাবিছে। আচলতে, প্ৰকৃত নাটকখন এতিয়াও আৰম্ভ হোৱা নাই। আপোনালোক, আমি সকলোৱে স্তম্ভৰ ভাও কৰি আছোঁ। এতিয়া আৰু ভাও এবিধ হ'ল। এবাৰ দৰ্শকৰ ভাও এৰি বাস্তৱ মাহুছজন হওক। বাম, শ্যাম, যদু, মধুৰ এজন হওক। বচিদ, তুমিও ভাবি চোৱা ধনদয়াল তোমাৰ অহুগ্ৰহত ওপৰত জী আছে, সেই ধনদয়ালৰ অহুগ্ৰহ তুমি বিচাৰিছ কিয় ? এবাৰ মাত মাতা বচিদ। ধনীৰাম, অম্বিকা, গাঁওবুঢ়া, আমি সকলো আছে। মাত্ৰ তুমি আমাৰ মাজলৈ আহ। তুমি অন্ধ, বধিৰ নহবা। সচাক এবাৰ ভালদৰে চোৱা। তুমি—বাম, শ্যাম, যদু, মধুৰ দৰে এজন সচা মাহুছ হ'বলৈ চেষ্টা কৰা !

বচিদ : নাই। বচিদে নিমখ খাই নিমখ-হাৰামি কৰিব নাজানে।

সূত্ৰধাৰ : সেইয়া, তুমি মাতিছা !

বচিদ : মই বেইমানি নকৰোঁ। মই গৰীৰ হ'ব পাৰো, কিন্তু বেইমান নহয়।

সূত্ৰধাৰ : তুমিতো বেইমান হ'ব নালাগে।

বচিদ : মালিকৰ হুকুম বান্ধাই সদায়ে হুকু ইনচাফত তামিলকৰি আহিছে^১।

শূভ্ৰধাৰ : তুমিতো সদায় হনুচাফত চলিছা, কিন্তু মালিকে তোমালোকক কি হনুচাফ কৰিছে ? ধনীৰাম, অম্বিকা তোমাৰ ভাই-ককাইৰে এজন নহয় জানো ?

বচিদ : হয়।

শূভ্ৰধাৰ : এওঁ (ভিক্ষাবীক), গাঁওবুঢ়া তোমাৰ বাবাবাৰ দৰে জানো এজন নহয় ?

বচিদ : হয়।

শূভ্ৰধাৰ : তেতিয়াহ'লে এওঁলোকক বেইমানি কৰা মানে তোমাক বেইমানি কৰা জানো নহয় ?

বচিদ : মোক আৰু একো নকৰা।

শূভ্ৰধাৰ : ক'ম, তোমাক বহুত কথা ক'ব লগা আছে।

বচিদ : মই শুনিব নিবিচাৰে^২।

শূভ্ৰধাৰ : শুনিব লাগিব।

ভিক্ষাবী : লাভ নহ'ব ডেকা, লাভ নহ'ব।

গাঁওবুঢ়া : আমি সিহঁতক একো কৰিব নোৱাৰিলে^৩।

শূভ্ৰধাৰ : পৰিষদ।

অম্বিকা : কি দৰে ?

শূভ্ৰধাৰ : (অম্বিকাক) তুমি এজন মিস্ত্ৰি ?

অম্বিকা : হয়।

শূভ্ৰধাৰ : (ধনীৰামক) তুমি এজন খেতিয়ক ?

ধনীৰাম : হয়।

শূভ্ৰধাৰ : (বচিদক) তুমি এজন জাহাৰ ?

বচিদ : অ'।

শূভ্ৰধাৰ : (অম্বিকাক) মিস্ত্ৰি, তুমি লোহাৰ দৰে মন টান কৰা। দেখিবা তোমালোকে নোৱাৰা কামবোৰ কৰিব পাৰিছা।

ধনীৰাম : আমি যে অকলশৰীয়া।

শূভ্ৰধাৰ : নহয়। আমি সকলো এক। (ধনীৰামক) তোমাৰ হাতৰ ধান কটা কাঁচিলৈ ধনদয়ালে ভয় কৰে। (অম্বিকাক) তোমাৰ হাতৰ লোহাৰ হাতুৰিকো সিহঁতে ভয় কৰে, কিন্তু তোমালোকে ভয় কৰা তাৰ টকাক ; তাক নহয়। (বচিদক) তুমি এই হেন্ডেল হাতত লৈ সদায় তোমাৰ মালিকৰ বখিয়া হৈ আহিছা। যি হেন্ডেলৰ আশ্ৰয়ত ধনদয়াল আছে, সেইদৰে যদি ধৰিত্ৰ বাইজৰ আশ্ৰয়ৰ বাবে খটোৱা হয়, তেতিয়া ধনদয়ালহঁত আতঙ্কত চিঞৰি উঠিব।

বচিদ : এইবোৰ সকলো অজ্ঞায় ।

শূক্ৰধাৰ : ! (ধনীৰামক উদ্দেশ্য কৰি) এওঁ, এওঁৰ বন্ধকী মাটিতে তোমাৰ মালিকৰ নামত আশি থাই আছে। তাকো পৰিশ্ৰমৰ উপযুক্ত পাৰিশ্ৰমিক দিয়া নাই। এইয়া জানো অজ্ঞায় নহয় ? (অধিকাৰ উদ্দেশ্য কৰি) এওঁ তোমাৰ মালিকৰ মিলত কাম কৰে। মালিক হিচাপে এজন বনোৱাৰ স্তনীয়কৰ বিয়াত কিছু টকা-পইচা দি সহায় কৰাটো মালিকৰ দায়িত্ব। কিন্তু তাকে নকৰি ধাৰত টকা দি সেই টকাৰ ওপৰত সূতলৈ আৰু তাকে এওঁক ভয় দেখোৱাই ভবিষ্য আদায় কৰিছে। এইয়া জানো অজ্ঞায় নহয় ? (ভিক্ষাৰীক উদ্দেশ্য কৰি) এইজনৰ সকলো আশ্বাসাৎ কৰি তোমাৰ মালিকে এওঁক পথৰ ভিকলু কৰিলে। গাঁওবুঢ়াও আজি নহয় কালিলৈ পথলৈ ওলাই যাব কান্ধত ভিক্ষাৰ জোলোঙালৈ—এইবোৰ জানো অজ্ঞায় নহয় ?

বচিদ : কিন্তু মালিকে মোক কোনো অজ্ঞায় কৰা নাই।

শূক্ৰধাৰ : ৰিখিনি ধান ইয়াৰ পৰা নিবলৈ বিচাৰিছে সেইয়া জানো তোমাৰ ভাই-ককাইৰ মাটিৰ ধান নহয় ?

বচিদ : হয়।

শূক্ৰধাৰ : আজি অভাৱৰ দিনত সেইবোৰ ধান তোমাৰ ভাই-ককাই সকলক খাবলৈ নিদি বাহিৰলৈ পঠাবলৈ ধৰিছে, সেইয়া জানো অজ্ঞায় নহয় ?

বচিদ : হয়।

শূক্ৰধাৰ : ঠাঁক চলাবলৈ বাইজে বাধা দিলে, তোমাক তোমাৰ মালিকে কি কৰিবলৈ আদেশ দিছে ?

বচিদ : হেন্দেল ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ।

শূক্ৰধাৰ : মানে সেই সকলক তুমি জখম কৰিবা। এই নিৰীহ মানুহক হেন্দেলেবে মাৰিলে তোমাৰ জানো পাপ নহ'ব ?

বচিদ : হ'ব।

শূক্ৰধাৰ : পাপৰ ভাগ জানো তোমাৰ মালিকে ল'ব ?

বচিদ : ক'ব নোৱাৰোঁ।

শূক্ৰধাৰ : নলয়। গাড়ী আগছি ধৰা মানুহৰ ওপৰেদি গাড়ীৰ চকা চলাবলৈ আদেশ দিছে। মানে তুমি মানুহক হত্যা কৰিব লাগিব। তুমি এজন হত্যাকাৰী।

বচিদ : নাই, নহয়। মই হত্যাকাৰী নহয়।

শূক্ৰধাৰ : অ' য়োক বাধ্য কৰাইছে।

সুত্ৰধাৰ : কিছ কয় ? তুমি গাড়ী চলাইছা, শ্ৰম কৰিছা। তাৰ বিনিময়ত তুমি প্ৰাপ্য বিচাৰিছা। আন কাম কৰিবলৈ যাব লাগে কিয় ? এইয়া জানো তোমাৰ মালিকৰ অত্যাৰ নহয় ?

বচিদ : অত্যাৰ !

সুত্ৰধাৰ : অ'ৰ'চা, ধনীৰাম আৰু তোমাক পৰিশ্ৰমৰ বিনিময়ত উপযুক্ত পাবশ্ৰামক দিব কি ; তোমালোকৰ দৰিদ্ৰতাৰ সুবিধা লৈ তোমালোকক সিহঁতৰ হাতিয়াৰ হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিছে। সেইয়া সিহঁতৰ কি ?

বচিদ : অত্যাৰ !

সুত্ৰধাৰ : এওঁৰ (ভিক্ষাবীক উদ্দেশ্যে কৰা) আৰু গাঁওবুঢ়াৰ (গাঁওবুঢ়াক উদ্দেশ্যে কৰা) দৰিদ্ৰতাৰ সুবিধা লৈ তেখেতসকলৰ সম্পত্তি আত্মসাৎ কৰাতো জানো অত্যাৰ নহয় ?

বচিদ : হয়, অত্যাৰ !

সুত্ৰধাৰ : সিহঁতে হাজাৰটা অত্যাৰ কৰিব পাৰে, অথচ আমি বিবেকেৰে আয় বুলিও আনিও, সিহঁতৰ টকালৈ ভয় কৰি অত্যাৰ বুলি পিছ হোহোকিছোঁ।

গাঁওবুঢ়া : আমি এতিয়া কি কৰিম ?

সুত্ৰধাৰ : যুঁজিব লাগিব।

গাঁওবুঢ়া : আমাৰ যি শক্তি নাই।

সুত্ৰধাৰ : আমাৰ শক্তি, আমাৰ একতা। অলপ আগতে ধনহয়ালে এজনক গাঁও পাবলৈ বাকী কেইজননে তললৈ মূৰকাৰ থাকিলে। এইজনক (ভিক্ষাবীক) গতমাৰি পেলালে আৰু বচিদক আদেশদিলে, তামিল কৰিলে এটা ভিত্তাৰ দৰে ; এটা কুকুৰৰ দৰে, এটা দুৰ্বলী মাহুতক মাৰি।

বচিদ : বন্ধ কৰক !

সুত্ৰধাৰ : এইটোত লাজ পাই লাভ নাই বচিদ ! লাজ পাবলগা আৰু বহুত কথা আছে। তুমি এওঁক (ভিক্ষাবীক দেখুৱায়) মাৰিলা আৰু তোমালোকে (বাকীবোৰক কয়) তললৈ মূৰ কৰি থাকিল।

আধিকা : বচিদৰ লগত আমি যুঁজিব নোৱাৰোঁ।

সুত্ৰধাৰ : তোমালোক সকলো একেলগে হোৱাহলে এজন বচিদে কি কৰিব পাবিলেহেঁতেন ? এতিয়াও সময় আছে। তুমি (ধনীৰামক), যিখন হাতেৰে ; যিখন কাঁচিৰে ধান কাটি নিজক বচাইছা, সেইখন হাতেৰে, সেইখন কাঁচিৰে তোমাৰ গাঁৱৰ মাহুতক বচোৱা, গাঁৱক-

বচোৱা ; দেশক বচোৱা। তোমাৰ কাঁচিৰ আঁহি এটা নতুন ৰাখ
উঠিছে। তুমি (অধিকাৰ), হাতুৰিৰ কোবত লোহা চেপেতা কৰি
জীৱন সংগ্ৰাম কৰিছা। এইবাৰ শত্ৰু বিনাশ কৰি তোমাৰ গাঁওখন
বন্ধা কৰিবলৈ, গাঁওৰ মানুহক বন্ধা কৰিবলৈ, দেশখন বন্ধা
কৰিবলৈ সংগ্ৰাম কৰা। তোমাৰ হাতুৰিয়ে নতুন শক্তি পাইছে।
গাঁওবুঢ়াকহি আপোনাৰ আদেশ, পৰামৰ্শ মানুহৰ দেশৰ হিত সাধনত
ব্যৱহাৰ কৰক। আপোনাৰ মূৰৰ পাগৰ সন্মান আছে। যি পাগ
ধনহয়ালে অপমান কৰিলে, সেই পাগকে ধনহয়ালহঁতৰ তিচ্ছ
ওলমাই সিহঁতক বিনাশ কৰক। এইটো মনত ৰাখিব, অলপ আগতে
আপোনালোকেই কৈছিল ; এই ৰান, আমাৰ ৰান। এইবোৰ
আমাৰ তেজ। ইয়াক আনক দিয়া নহয়। আমি জানি নজনাব
জাওঁ নৰাৰোঁ। দেখিও অস্ত নহওঁ। শুনি, কাণত আঙুলি দি
বধিব নহওঁ।

ধনীৰাম : ঠিকেই, আমি বধিব নহওঁ। আমি অস্ত নহওঁ।

অধিকা : আমি আৰু নজাব তাও নৰাৰোঁ।

গাঁওবুঢ়া : আমি আমাৰ প্ৰাপ্য আদায় কৰি ল'ব লাগিব।

ভিক্ষাৰী : নহলে আমাৰ নিষ্ঠাৰ নাই। সকলো সৰ্বহাৰা হ'ব লাগিব।
সকলো পথৰ ভিকৰ হ'ব লাগিব।

শত্ৰুধাৰ : বাইজ। আপোনালোক নিৰৱ দৰ্শক হলে নহ'ব। এই জনতাৰ
মাজত জনতাৰ আদালত পাতক আৰু দেশৰ শত্ৰু ধনহয়ালহঁতক
শাস্তি দিয়ক। এইদৰে সত্তা পাতি বিপ্লৱ, বিপ্লৱ বুলি চিঞৰিলেই
নহয়। বৌদ্ধিক চিন্তাৰে লিখা এটা বিপ্লৱী কবিতা বা গল্প পঢ়িলেই
অথবা এখন বিপ্লৱী নাটকৰ অভিনয় চালেই দেশত বিপ্লৱ নাহে।
আমাৰ সৃষ্টি, আমাৰ কৰ্তব্য, আমাৰ কৰ্ম জনতামুখী হ'ব লাগিব।
হাতত কাঁচিৰে ধনীৰাম খেতিয়ক ওলাই আহিছে। হাতত
হাতুৰিৰে অধিকা বিন্ধি আহিছে দেশখনক বন্ধা কৰিবলৈ। ৰান,
ভায়, বন্ধু, মধু আৰু বহুতো ওলাই আহিব লাগিব। আমাৰ দেশ-
খনক শত্ৰুৰ হাতৰ পৰা বন্ধা কৰিব লাগিব। এজন ধনীৰাম, বা
অধিকাই অকলে একো কৰিব নোৱাৰে। এজন সাহিত্যিক, এজন
ৰাজনীতিজ্ঞ, এজন শিল্পীয়ে এককভাবে একো কৰিব নোৱাৰে।
বাইজৰ সহযোগিতাৰ অধিকনে সকলো পুণ্ড্ৰম। আমাৰ পৰিৱৰ্তনৰ
বাবে, নতুনৰ সৃষ্টিৰ বাবে আপোনালোক ওলাই আহক। খেতিয়ক,
শিল্পী, বনোৱা, সাহিত্যিক-শিল্পী, ধনীৰাম, অধিকা, গৌতম,
কত্তম আৰু...

(এনেতে তিচ্ছওলমাই আহে।)

চিত্তগুপ্ত : হেঁ ? বচিদ, তুমি এতিয়াও বৈ আছে ? (সূত্রধাবক) হেঁ ! এওঁ আকৌ কোন ?

সূত্রধাব : মাহুহ ।

চিত্তগুপ্ত : হেঁ ! মাহুহ !

গাঁওবুঢ়া : (চিত্তগুপ্তক) তুমি আকৌ ইয়ালৈ কিয় আহিছা ?

চিত্তগুপ্ত : মই বচিদক মাতিব আহিছোঁ ।

অম্বিকা : বচিদ ইয়াৰ পৰা নাযায় ।

চিত্তগুপ্ত : হেঁ ? কি কোৱা হে ? বচিদক আমাক লাগে ।

ধনীৰাম : বচিদ আমাৰ মাহুহ ।

চিত্তগুপ্ত : হেঁ ! মালিক কিন্তু এতিয়া আকৌ আহিব ।

ভিক্ষাৰী : লাভ নহ'ব মুনচিঙ্গী ।

চিত্তগুপ্ত : হেঁ ! হেঁ ! (সূত্রধাবক) হেৰা মাহুহ, এইবোৰ কি কথাহে ?

সূত্রধাব : বচিদ আমাৰ মাহুহ, আমাৰ লগত থাকিব ।

চিত্তগুপ্ত : হেঁ ! কিহে বচিদ, এই সকলে কোৱা কথাবোৰ সচানেকি ?

বচিদ : সঁচা ।

চিত্তগুপ্ত : হেঁ ! কিন্তু মনত ৰাখিবা কথা ভাল নহ'ব । মালিকৰ নিমথ খাই, নিমথ হাৰামী কৰিলে...

বচিদ : (খঙত) চুপ ।

চিত্তগুপ্ত : হেঁ ! মোক ধমক দিলে কি হ'ব ? শাস্তত আছে--

বচিদ : (খঙত) তোমাৰ শাস্ত বন্ধ কৰা !

চিত্তগুপ্ত : বন্ধ ! বন্ধ কৰিছোঁ, ভগৱান পৰিত্ৰাণ কৰা ।

(এনেতে ধনদয়াল আহে ।)

চিত্তগুপ্ত : হেঁ ! মালিক ! মালিক এইয়া বচিদ ।

ধনদয়াল : কি হ'ল ? (সকলোকে চায় ।) হেঁ কথা দেখিছোঁ ইফাল সিফাল হৈছে । চিত্তগুপ্ত !

চিত্তগুপ্ত : বাবু, একেবাৰে ইফাল সিফাল ।

ধনদয়াল : মোৰ ওচৰত সকলোৱে তলমূৰ !

চিত্তগুপ্ত : এতিয়া বঙা চহু !

ধনদয়াল : দেখা যাব । (বচিদক) বলা বচিদ তোমাৰ বহুত কাম আছে । (বচিদে তলমূৰ কৰে ।) কি হ'ল ? তললৈ মূৰ কৰিছা কিয় ? অ' তুমি মোক ইমান দিনে চিনে নাপালা । (ধনদয়ালে এবাৰ চাৰিওফালে সকলোকে চায় । খঙত বচিদৰ ওচৰলৈ যায় ।) বলা বচিদ ! বলা ! বচিদ ! (ধনদয়ালে খঙত বচিদক চৰ এটা মাৰে ।)

বচিৎ : (খঙত) মালিক !

(বচিৎ ঘেঁবে ধনদয়ালক গড়া মাৰি দিয়ে। ধনদয়াল
মাটিত পৰি যায়।)

চিত্ৰগুপ্ত : (ভয়ত) বাপৰে বাপ ! মালিকক একেবাৰে চিং খোৱাই
পেলালে।

(চিত্ৰগুপ্তই ভয়তে পেনুৱা লাগে।)

শুভ্ৰধাৰ : এয়াই উপযুক্ত শাস্তি নহয়।

(শুভ্ৰধাৰে ধনদয়ালক দাঙি লৈ চব মাৰে। ধনদয়াল
অধিকাৰ ভৰিত পৰে।)

অধিকা : মোৰ হাত হাতুৰি মাৰি মাৰি লোহাৰ দৰে মজবুত হৈছে।
কুকৰ্কেদৰ যুদ্ধ আৰম্ভ কৰোঁ।

(অধিকাইও ধনদয়ালক দাঙি ধৰি চব মাৰে। ধনীৰায়ৰ ভৰি
ওচৰত পৰে।)

ধনীৰায় : আমাৰ প্ৰাপ্য কিমান দিন আত্মসাৎ কৰিবা ?

(ধনীৰামে ধনদয়ালক মাৰিবলৈ আগবাঢ়ে। ধনদয়াল
ভয়তে গাঁওবুঢ়াৰ ওচৰলৈ যায়।)

ধনদয়াল : গাঁওবুঢ়া, মোক বন্ধা কৰা !

গাঁওবুঢ়া : মোৰ মূৰৰ পাগ ভৰিৰে গছকিছলৈ নোৱাৰি, মোৰ ভৰিত
পৰিছা ? (খঙত) তইতক কমা কৰা পাগ !

(গাঁওবুঢ়াই খঙত ধনদয়ালৰ ওচৰলৈ যায়। ধনদয়াল ভয়ত
ভিক্কাৰী ওচৰলৈ যায়।)

ভিক্কাৰী : বাবু, একেবাৰে যন্ত্ৰৰ দৰে সিহঁতে আপোনাক মাৰি, মাৰি মোৰ
ভৰিত পেলালে ! অলপ আগতে আগুনিও মোক মাৰি-
ছিল, মৰোৱাইছিল। এতিয়া গম পাইছেনে মাৰ খালে কিমান
কষ্ট হয় ?

ধনদয়াল : (ভয়ত) তুমি মোক নামাৰিবা ! (ভিক্কাৰীজনৰ ভিক্কাৰ
পাত্ৰটো হাতক লয়।) এইয়া তোমাৰ ওচৰত কৰা ভিক্কা
বিচাৰিছোঁ।

ভিক্কাৰী : ভিক্কাৰীৰ ওচৰত আকৌ ভিক্কা ?

ধনদয়াল : (ভয়ত) তোমালোকে মোক মাৰি নেশেলাবা ! মোক একো
নালাগে, মোৰ সকলোবোৰ তোমালোকে লোৱা। হয়, হয় মই
অস্তায় কৰিছিলোঁ। মই স্বীকাৰ কৰিছোঁ। মোক নামাৰিবা,
তোমালোকে মোক হাত্ৰ জীৱন ভিক্কা দিবা।

শুভ্ৰধাৰ : অপূৰ্ব অভিনয় কৰিছা ধনদয়াল !

ধনদয়াল : মই অভিনয় কৰা নাই।

সকলোৱে : মোক মাত্ৰ জীৱন ভিক্ষা দিয়া। এইয়া মই ভিক্ষাৰ পাত্ৰ হাতত লৈছে। তোমালোকৰ ওচৰত, মোৰ জীৱনৰ ভিক্ষা বিচাৰিছে।

(ভয়ে ভয়ে সকলোৰে ওচৰত ধনদয়ালে ভিক্ষা বিচাৰে।)

শূদ্ৰধাৰ : বাইজ ! কোনে জানে আকৌ কি নাটক আৰম্ভ হয় ? ধনদয়ালে এইয়া বা কি অভিনয় কৰিছে ? আপোনালোকে অভিনয় চাই সকলো পাছৰি থাকোতে সি আমাৰ মাজৰপৰা পলাই যাব পাৰে। আজি আমি এক হোৱাৰ বাবে এজন ধনদয়ালে হাব মানি হাতত ভিক্ষাৰপাত্ৰ লৈছে। কিন্তু মনত বাখিব, আমাৰ মাজত আৰু বহুত ধনদয়াল আছে। ইয়াত, তাত আমাৰ সকলোৰে কাষে, কাষে ধনদয়াল লুকাই আছে। সিহঁতক বিচাৰি উলিয়াই শান্তি দিব লাগিব। সিহঁতে বুদ্ধক, মানুহ অকল সিহঁতেই নহয়, আৰু মানুহ আছে। মানুহ আমি। আপুনি, আপুনি, এওঁ, এওঁ, মই, বাম, বহিম, গোঁতম, কস্তম আৰু বহুত। ধনদয়ালহঁতৰ বিচাৰ কৰিম আমি। আমাৰ জনতাৰ আদালতত। সিহঁতক আমি কঠোৰ শান্তি দিম।

(ইতিমধ্যে টকানেও কবনোৱাৰাকৈ ধনদয়ালে পলাবলৈ চেষ্টা কৰে।)

সকলোৱে : ধব, ধব, পলাল—

(সকলোৱে ধনদয়ালক আগুৰি ধৰে।)

— — — —

ଉପାକ୍ରମ

চবিত্ত লিপি :

- ১। মিজি—(ডেকা ল'ৰা)।
- ২। বাবা—(বুঢ়া মাহুহ)।
- ৩। প্ৰথম প্ৰতিনিধি— (ডেকা ল'ৰা)।
- ৪। দ্বিতীয় প্ৰতিনিধি— (" ")।
- ৫। তৃতীয় প্ৰতিনিধি— (" ")।
- ৬। চতুৰ্থ প্ৰতিনিধি— (" ")।
- ৭। বিভাজীল— (আদহীয়া লোক)।
- ৮। নাচনী— (যুৱতী)।

(মৰুৰ পক্ষাৱশটৰ ওচৰত থাকিব চাবিজন ডেকা ল'ৰা।
মৰুৰ সমুখ ভাগত থাকিব 'কফিন' বাকচ বনোৱা এজন ডেকা
মিস্ত্ৰি আৰু এজন বুঢ়ালোক।

আৱশ্যকীয় সামগ্ৰী :

ডেকা কেইজনৰ হাতত থাকিব এডাল জখলা, মিস্ত্ৰিৰ হাতত
থাকিব হাতুৰি, বটালি আদি আৰু ওচৰত এটা আধা বনোৱা
কফিন বাকচ, বুঢ়াৰ হাতত লাথুটি।

মল কৰিবলগীয়া :

নাটকত—ডেকাকেইজনৰ নাম হ'ব ক্ৰমে প্ৰথম, দ্বিতীয়, তৃতীয়
আৰু চতুৰ্থ। ডেকা মিস্ত্ৰিজনৰ নাম হ'ব 'মিস্ত্ৰি' আৰু বুঢ়াৰ
নাম হ'ব 'বাবা'।

প্ৰতিনিধি কেইজন মৰুৰ বাও ফালে, মিস্ত্ৰি আৰু বাবা মৰুৰ
মোঁ ফালে থাকিব। প্ৰতিনিধি কেইজনে জখলাত বগোন্ধাৰ
পৰিকলপনা কৰিছে। মিস্ত্ৰিজনে বিশেষ এটা কফিন বাকচ
বনোৱাত ব্যস্ত, মিস্ত্ৰিৰ কাষত ল'ৰা থাকিব।

মিস্ত্ৰি আৰু বাবাৰ সংলাপ চলি থকাৰ সময়ত প্ৰতিনিধি
চাৰিজন শিলৰ মূৰ্ত্তিৰ দৰে স্থিৰ হৈ থাকিব।)

বাবা : বাপ, এবাৰ ভালদৰে চিন্তা কৰি চা।

মিস্ত্ৰি : (নিমাত, নিজৰ কাষত ব্যস্ত।)

বাবা : মোৰ দোহাই, মোৰ কথাত কান দে।

মিস্ত্ৰি : (আগবঢ়বেই নিজৰ কাষত ব্যস্ত।)

বাবা : মূল্যৰ কথা তই ভাবিব নালাগে, যিমান লাগে সিমান মূল্য তই
পাবি।

মিস্ত্ৰি : (প্ৰায় ঞ্জত) বাবা, কি মূল্যৰ কথা কৈছে ?

বাবা : এই কফিন বাকচটোৰ মূল্যৰ কথা কৈছোঁ।

মিস্ত্ৰি : এইটোৰ মূল্য।

বাবা : বহুত টকা পাবি। বহুত টকা...

মিস্ত্ৰি : টকা, টকা, কেৱল টকা! টকাৰ সপোন দেখি আপোনালোকে
বিত্তোৰ হৈ আছে।

বাবা : ডেঙে আকঁ কি লাগে ?

মিজি : মোক একো নালাগে।

বাবা : কিছ...

মিজি : এইটো মই কোনো পধ্যেই বিজী কৰিব নোৱাৰোঁ।

(লগে লগে প্ৰতিনিধি কেইজনে কোচাল কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। প্ৰতিনিধিসকলৰ সংলাপ আৰু অগ্নী-ভগ্নী আৰম্ভ হোৱাৰ লগে লগে মিজি আৰু বাবা শিলৰ মূৰ্ত্তিৰ দৰে স্থিৰ হৈ থাকিব।)

প্ৰথম : অ' অলপ বগাই যা...

দ্বিতীয় : চিন্তা নকৰিবি...

তৃতীয় : আমি আছেঁ।...

চতুৰ্থ : অ' অ' মই বগাইছেঁ, তহঁতে খালি ভালকৈ ধৰিবি।

প্ৰথম : ভয় নাই...

দ্বিতীয় : বগাই থাক...

তৃতীয় : আমি আছেঁ।

চতুৰ্থ : অ' ঠিক আছে।

প্ৰথম : আৰু অলপ...

দ্বিতীয় : সাৱধানে বগাবি...

তৃতীয় : কিবা খোপনি পাইছনে?

চতুৰ্থ : ক'তা? খোপনি দেখুন মোৰ চকুত পৰাই নাই।

প্ৰথম } (একেলগে) : পাৰি, পাৰি অলপ বগাই গ'লেই পাৰি।
দ্বিতীয় }
তৃতীয় }

চতুৰ্থ : নাই, মই আৰু নোৱাৰোঁ।

প্ৰথম : নোৱাৰিলে কেনেকৈ হ'ব?

চতুৰ্থ : কেনেকৈ হ'ব, মই কি জানো।

দ্বিতীয় : হেৰ' বগাবই যে লাগিব।

চতুৰ্থ : সেইটো যয়ো জানো।

তৃতীয় : তেতিয়াহ'লে?

প্ৰথম : অলপ বগা ভাই, অলপ বগা।

দ্বিতীয় : পাৰি, খোপনি পাৰি।

তৃতীয় : চিন্তা নকৰিবি, আমি পিছতেই গৈছেঁ।

চতুৰ্থ : নাই, নাই মই আৰু নোৱাৰোঁ।

প্ৰথম : (তৃতীয় আৰু দ্বিতীয়ৰ কালে চায়) এই, কিব কব? মি নোৱাৰোঁ
বুলিছে নহয়?

দ্বিতীয় : নোৱাৰোঁ বুলিলে হ'ব জানো! (চতুৰ্থক) এই...

চতুর্থ : চুপ্ । মই আক কোনো কথাই বুজনে ।

তৃতীয় : ইয়াত নোহাবো বুলিছে যেতিয়া আন ঠাইলৈ যাওঁ ব'ল ।

প্রথম : বগাব লাগিবই যেতিয়া, এইকালে নহ'লে অকালে বগাব ।

দ্বিতীয় : ব'ল তেতিয়াহ'লে অকালে বগাওঁগৈ ।

তৃতীয় : (চতুর্থক) এই নামি আহ । অকালে যাওঁ ।

চতুর্থ : অ' অ' ঠিক আছে । (নামে)

প্রথম : কিমান বগাবি ?

দ্বিতীয় : খোপনি দেখুন নাপাওৱেই ।

তৃতীয় : তথাপিভো আমি বগাব ।

চতুর্থ : (নামি) অ' । জখলা নমা ।

প্রথম : নমা (জখলাখন নমাই ।)

দ্বিতীয় : জখলা ধব, আনকালে যাওঁ ।

তৃতীয় : ধব, ধব—

(আটাইকেইজন প্রতিনিধিয়ে—'ব'ল, ব'ল আজুৱাই ব'ল । '

'বৈ থকাৰ থকাৰ সন্ধান নাই'—বুলি আকৌ হলহুল কৰি কিছু

দূৰ যায় । এনেতে যিহি আৰু বাৰাৰ সংলাপ আৰম্ভ হ'ব ।

লগে লগে প্রতিনিধিসকল দ্বিৰ হৈ ধব ।)

বাবা : কৈছে' নহয় এইবোৰৰ পৰা শাস্তি নাই ।

যিহি : শাস্তি আপুনি ক'তো নাপাই আক কোনেও কাকো শাস্তি দিব নোৱাৰে ।

বাবা : ইহঁত কববাৰ !

যিহি : কববাৰ মানে । ইহঁত কোন আপুনি জানে ?

বাবা : নাজানো ।

যিহি : তেন্তে এবাৰ অন্ততঃ সোধক ইহঁত কোন ?

(বাবা, প্রতিনিধিকেইজনৰ ওচৰলৈ যায় ।)

বাবা : ভোয়ালোক কোন ?

চাৰিওজনে : (দুৰি চায়) আমি ?

বাবা : অ' ভোয়ালোক ।

প্রথম : আমি প্রতিনিধি ।

বাবা : প্রতিনিধি !

চাৰিওজনে : অ' প্রতিনিধি ।

(জখলাখন থৈ চাৰিওজনে মকৰ সন্মুখলৈ কিছু আজুৱাই আহে ।)

বাবা : ভোয়ালোকৰ কাৰ ?

প্রথম : যাজা ।

বাবা : ক'লৈ যাজা কৰিবা ?

দ্বিতীয় : ক'ব নোৱাৰোঁ।

তৃতীয় : আমাৰ গতি আছে, গন্তব্য স্থান নাই।

চতুৰ্থ : আমি কেৱল যাত্ৰা কৰিছোঁ।

বাবা : এই জখলা ?

প্রথম : বগাবলৈ।

দ্বিতীয় : কেৱল ওপৰলৈ আৰু ওপৰলৈ।

বাবা : কিয় ?

তৃতীয় : খোপনি বিচাৰি।

চতুৰ্থ : আমি বগাইছোঁ, কিন্তু খোপনি পোৱা নাই।

প্রথম : আমি কেৱল বগাইছোঁ।

চাৰিওজনে : নাজানো।

বাবা : তোমালোকৰ লক্ষ্য ?

চাৰিওজনে : নাজানো।

দ্বিতীয় : আমি যি পৰ্যন্ত খোপনি নাপাওঁ, সেই পৰ্যন্ত বগাই থাকিম।

তৃতীয় : আমি কেৱল বগাইছোঁ, ওপৰলৈ আৰু ওপৰলৈ।

চতুৰ্থ : আমি যি পৰ্যন্ত লক্ষ্য নাপাওঁ, সেই পৰ্যন্ত আমাৰ যাত্ৰাৰ বিৰাম নাই।

প্রথম : আমি কেৱল যাত্ৰা কৰিছোঁ, আগলৈ আৰু আগলৈ।

(চাৰিওজনে আগৰ ঠাইলৈ গৈ আকৌ জখলা হাতত লৈ আগবঢ়ে—‘ব’ল, ব’ল আগুৱাই ব’ল।’ ‘বৈ থকাৰ লক্ষ্য নাই।’ বুলি চিঞৰ-বাখৰ কৰি প্ৰস্থান কৰে।

বাবা : মিছা-মিছি কিছুমান হলধুল।

মিস্ত্ৰি : (নিজৰ কামত লাগে।) কামটো আৰু অলপ বাকী থাকিল।

বাবা : এই, এই বাকচটো...

মিস্ত্ৰি : বাবা, মই আপোনাক বাৰম্বাৰ দোহাবিছোঁ, এই কন্ডিন বাকচটো বিজী কৰিব নোৱাৰোঁ।

বাবা : কিয় ?

মিস্ত্ৰি : এইটো বিশেষ এজনৰ বাবে বনাইছোঁ।

বাবা : কোন ডেওঁ ?

মিস্ত্ৰি : সেইবোৰ হুৰি য়োক অশান্তি নিদিব।

বাবা : তোক মই অশান্তি দিছোঁ নে, তই য়োক অশান্তি দিছ ?

মিস্ত্ৰি : আপোনাৰ নিজৰ অশান্তি নিজেই চপাইছে।

বাবা : এইয়ে মোৰ অশান্তিৰ মূল।

মিস্ত্রি : কেভিয়াও নহয়।

বাবা : কেঁলে নহয়? সেই বিত্তলীল লোকজনক বুবাই পঠোৱাৰ কি আৱশ্যক আছিল?

মিস্ত্রি : আৱশ্যক নিশ্চয় আছিল।

বাবা : কিটো আৱশ্যক আছিল? তই এই ককিন বাকচটো সেই মাহুহজনক বিজী কবাহ'লে বহুত টকা পালিহেঁতেন।

মিস্ত্রি : সেই বিত্তলীল মাহুহবোৰে আপোনালোকক টকাৰ লোভ দেখুৱাই মগজুৰ স্থিৰতা নাইকীয়া কৰি পেলাইছে।

বাবা : নিজৰ মগজুৰ স্থিৰতা ঠিক ৰাখ।

মিস্ত্রি : ঠিক আছে বাবেই আপোনালোকৰ দৰে সেই ধনীবোৰৰ লগত আপোচ কৰিবলৈ যোৱা নাই।

বাবা : মানে তই মোৰ কথা নাস্থান?

মিস্ত্রি : পৰাহ'লে আপোনাৰ অবাধ্য নহলোহেঁতেন।

বাবা : আজি মোৰ গাত শক্তি থকা হ'লে, ডেকাকালৰ তেজ থকা হ'লে...

মিস্ত্রি : বাবা লাখুটিত ভৰ দি তললৈ খুঁব কৰি মিছাই আগলৈ চাবলৈ চেষ্টা কৰাৰ ভাও ধৰে কিয়?

বাবা : (প্ৰায় খঙত) তই, তই—(হঠাৎ বাহিৰলৈ চকু যায়।) অ' তেখেত আকৌ আহিছে। মই ঘাওঁ, তোৰ লগত থাকিলে তেখেতৰ আগত অপদস্থ হ'ব লাগিব। পুনৰ তোক কৈ ঘাওঁ তেখেতক নিৰাশ নকৰিব।

(বাবাৰ প্ৰস্থান। কস্তেকৰ পাছত বাবা যোৱাৰ বিপৰীত ফালৰ পৰা এজন বিত্তলীললোকৰ প্ৰবেশ। নাটকত এই চৰিত্ৰৰ নাম হ'ব 'বিত্তলীল'।)

বিত্তলীল : মই আকৌ তোমাৰ ওচৰলৈ ঘূৰি আহিছোঁ।

মিস্ত্রি : (নিজৰ কাষত ব্যস্ত।)

বিত্তলীল : এই ককিন বাকচটোৰ বাবে সিমান টকাৰ প্ৰয়োজন হয়, সিমান টকা দিবলৈ মই ৰাজি আছে।

মিস্ত্রি : আপোনালোক ধনী মাহুহবোৰে সকলো বস্তু কেন্দ্ৰল টকাৰে জুখিব বিচাৰে, কিন্তু জানি থব; সকলো মাহুহে আপোনালোকৰ টকাৰ পাছে পাছে হোঁৰি লুহুৰে।

বিত্তলীল : মানে তুমি কি ক'ব বিচাৰিছা?

মিস্ত্রি : আইনাৰ দৰে পৰিভাব।

বিস্তাৰীল : অ' বুজিছোঁ। (স্বৰ সলাই) কিছু মোৰ প্ৰস্তাৱত বাজি ছোজাটো
মই কামনা কৰোঁ।।

(মিস্তি নিজৰ কামত ব্যস্ত হয়। বিস্তাৰীলৰ কথা যেন শুনাই
নাই।)

মিস্তি : কামটো সম্পূৰ্ণ নহ'ল আৰু অলপ আছে।

বিস্তাৰীল : যিমান দৰকাৰ তাতোতকৈ দুগুণ টকা বেছি দিম।

মিস্তি : (নিজৰ কামত মন দি) আজি বহুত দিনৰ পৰাই এইটো বনাই
আছে।। কিছু অস্ত কৰিব পৰা নাই।

বিস্তাৰীল : দৰকাৰ হ'লে চাৰিগুণ, পাঁচগুণ যিমান লাগে সিমান টকা দিম।

মিস্তি : (আগবঢ়বে কামত মন দি) ইয়াৰ আগতে আনবোৰ ককিন বাকচ
তৈয়াৰ হৈ প'ল, এইটোহে ইটো-সিটো কৰোঁতে শেষ কৰিব পৰা
নাই।

বিস্তাৰীল : তুমি মোৰ কথা শুনিছানে নাই ?

মিস্তি : আনৰ কথা শুনাততো কান দুখনে আজিলৈকে বেইমানী
কৰা নাই।

বিস্তাৰীল : কিছু মোৰ কথা...

মিস্তি : একেই কান, একেইবোৰ কথা।

বিস্তাৰীল : তেতিয়াহ'লে বম্বিৰৰ দৰে মোৰ কথাৰ উত্তৰ নিদি আছে-বাজে
কথা কিছুমান কৈ আছা কিয় ?

মিস্তি : একেবোৰ কথা শুনি শুনি যিদৰে কানদুখন গধুৰ হৈ গৈছে,
সেইদৰে একেখন মুখেও ; একেবোৰ উত্তৰ দি দি এতিয়া উত্তৰ
দিবলৈ লাজ পোৱা হৈছে।

বিস্তাৰীল : মানে ?

মিস্তি : এই বাকচটো দিব নোহাবিম।

বিস্তাৰীল : তোমাৰ এই বাকচটো দিয়াত কি আপত্তি আছে ?

মিস্তি : এইটো বিশেষ একজনলৈ বনাইছোঁ, আপোনাক ককিন বাকচ লাগে
সেইবোৰ বহুত আছে ; তাৰে এটা লৈ ঘাওঁক।

বিস্তাৰীল : মোক সেই বহুতৰ মাজৰ এটা নালাগে, এই বিশেষ ককিন
বাকচটোহে লাগে।

মিস্তি : হয়তো এইটো আপোনাৰ মৃত্যুৰ আগতে নহ'বও পাৰে।

বিস্তাৰীল : সেইটো পাছৰ কথা।

মিস্তি : আপোনালোক ধনী মাজুহ। মৃত্যুৰ আগতে আপোনাৰ ল'ৰা
ছোজালীক কৈ থৈ যাব, আপোনাৰ শ নিবৰ বাবে ইয়াতকৈ ভাল
ককিন বাকচ তৈয়াৰ কৰি দিম।

বিস্তাৰীল : মোৰ মৃত্যুৰ পাছত, মোৰ ৭ নিবৰ বাবে কি কৰিব লাগে সেইয়া
মই জানো। এতিয়া মাত্ৰ শুনা, মোৰ স্বামী দিহিব বাবে এটা ককিন
বাকচৰ দৰকাৰ আৰু যদি মই কওঁ সেই প্ৰয়োজনীয় ককিন বাকচটো
এইটোৱেই হ'ব লাগিব।

মিজি : এইটো হ'ব নোহোৱে। এইটো ঘিমনৰ বাবে তৈয়াৰ কৰিছে, তেওঁ
কেতিয়া আহে তাৰ ঠিক নাই।

বিস্তাৰীল : কোন তেওঁ ?

মিজি : সেই কথা মই ক'ব নোৱাৰিম।

বিস্তাৰীল : কিন্তু জানি থবা মই ইচ্ছা কৰিলে এইটো বাকচেই নহয়, তুমি
তৈয়াৰ কৰা সৌবোৰ বাকচৰ উপৰিও ভোমাকো। কি নি থব
পাবো।

মিজি : জানো, জানো। আপোনালোক বিস্তাৰীললোক, টকা থকা মাহুহ।
নিয়ম-শৃঙ্খলা, সৃষ্টি-ধ্বংস এই সকলো আপোনালোকৰ ওপৰতেই
নিৰ্ভৰ কৰিছে।

বিস্তাৰীল : তুমি ইমান কথা জানিও...

মিজি : জানিলেও, মই এইটো মোৰ মৃত্যুৰ আগমুহূৰ্ত্তলৈকে কাকো নিদিওঁ।

বিস্তাৰীল : তুমি যদি এইটো আনক দিয়া—

মিজি : কেতিয়াও নিদিওঁ, মই যি উদ্দেশ্য লৈ এই ককিন বাকচটো তৈয়াৰ
কৰিছে, সেইয়া পূৰ্ণ হ'বই।

বিস্তাৰীল : যদি নহয়।

মিজি : হয়, নহয় পৰীক্ষা কৰিব বিচাৰিছে ?

বিস্তাৰীল : যদি কওঁ সেয়ে।

মিজি : সদায় আহি যিদৰে এই ককিন বাকচটোৰ বাবে দিগম্বাৰি দিয়াহি,
ঠিক সেইদৰে আহি ইয়াত বৈ পৰীক্ষা কৰিবহি কোন দিন। কেতিয়া
মোৰ আশা পূৰ্ণ হয়।

বিস্তাৰীল : পৰীক্ষা কৰাৰ সময় নিশ্চয় বহুত পাৰ। কিন্তু তাৰ আগতে
ভোমাক আকৌ এবাৰ কওঁ সোনকালে এৰি দিয়া বিধৰ মই নহওঁ।
(মিজিক কোনো কথা কবলৈ সুযোগ নিদি বিস্তাৰীলজন
প্ৰস্থান কৰে। মিজিয়ে আকৌ নিজৰ কামত ব্যস্ত হয়।
এনেতে বাবাৰ প্ৰৱেশ।)

বাবা : আকৌ মাহুহজনক দুবাই পঠালি ?

মিজি : মই বাধ্য।

বাবা : তই এটা স্বাক্ষৰ লিখা হেৰুৱাব বিচাৰিছ।

মিস্ত্রি : যিবোৰ হুবিধা অতদিনে আপোনালোকে আদায় কৰি লৈ আজি লাথুটিৰ ওপৰত শুৰ দিবলগা হৈছে, তেনে হুবিধা আমি লব নাযাওঁ।

বাবা : মানে ?

মিস্ত্রি : মানে, আমাৰ হাতত এতিয়াও হাতুৰী বতালী আছে।

বাবা : তোৰ যি ইচ্ছা তাকে কব, কিন্তু মই তোৰ বাবে বাবে ক'ম ; তই এই কফিন বাকচাটো তেখেতক বিক্ৰী কৰি দে।

মিস্ত্রি : কেতিয়াও বিক্ৰী নকৰোঁ। একমাত্ৰ সেইজনক দিম যিজনৰ বাবে এইটো তৈয়াৰ কৰিছে।

বাবা : যদি সেইজন তোৰ এই কফিন বাকচ নিবলৈ নাহে।

মিস্ত্রি : আহিব। দুৰূপ আহিব। তেওঁ নিজেই আহি এই কফিন বাকচটো লৈ যাব।

বাবা : কেতিয়া আহিব ?

মিস্ত্রি : যেতিয়া সময় হ'ব।

বাবা : যদি সময়তকৈ আগতে আহি ওলাইহি ?

মিস্ত্রি : সেইটো হ'ব নোৱাৰে। মোৰ বিশেষ কফিন বাকচটো তৈয়াৰ কৰাৰ পূৰ্ণ হ'ব আৰু তেওঁ সেই সময়তে নিজেই হাজিৰ হ'বহি।

বাবা : কিন্তু...

মিস্ত্রি : কোনো কিন্তু নাই। আপোনাৰ যদি বিশ্বাস হোৱা নাই তেন্তে সদায় ইয়াতে পহৰা দি থাকিবহি। এই কফিন বাকচটোৰ বখীয়া হ'বহি।

(লগে লগে প্ৰতিনিধি চাৰিজন পশ্চাদ পটৰ কাষেৰে প্ৰবেশ কৰে। এটাৰ হাতত এটাৰ হাতত এখন বাতৰি কাকড, পৰীক্ষাৰ ফলাফল ওলাইছে, তাকে লৈ সিহঁতে হৈ-হাল্লা কৰি আহিছে। প্ৰতিনিধিৰ প্ৰবেশ আৰু সংলাপ আৰম্ভ হোৱাৰ লগে লগে বাবা আৰু মিস্ত্রি স্থিৰ হৈ যাব।)

প্ৰথম : কিছুমান টকা-পইচাৰ অপচয়।

দ্বিতীয় : অকল টকা-পইচাই নহয়, মানসিক শক্তিবোৰো অপচয়।

তৃতীয় : এতিয়া কণালত ডিগ্ৰীৰ লেবেল মাৰি ঘূৰি-ফুৰ।

চতুৰ্থ : আজিৰ পৰা বেকাৰ লিষ্টত আমাৰ কেইটাৰ নাম বেছি হ'ব।

প্ৰথম : আৰু তাৰ পাছত ?

দ্বিতীয় : হায় চাকৰি। হায় চাকৰি।

তৃতীয় : অকিচৰ দুৱাৰে দুৱাৰে ঘূৰি-ফুৰ-ন' ভেকেলি।

চতুৰ্থ : তাৰ পাছত সংগ্ৰাম, বিপ্লৱ, ধৰ্মঘট, অনশন।

প্রথম : আমার দেশত অনশনেই বিপ্লব কৰাৰ উত্তম আৰু একমাত্ৰ মাধ্যম।

দ্বিতীয় : কিন্তু জানিবি অনশন-ধৰ্মঘট কৰি, মেল মিটিং গাই ছুটামান শ্ল'গান গালেই সকলো শেষ হৈ নাযায়।

তৃতীয় : আকৌ পঢ়িম। ইউনিভাৰচিটিৰ ডিগ্ৰী ল'ম, তাৰ পাছতে ডক্তৰেট।

চতুৰ্থ : আকৌ কিছুমান শক্তিৰ ক্ষয়।

প্রথম : কিছুমান টকা-পইচাৰ অপচয়।

দ্বিতীয় : হওক। তথাপিহো আমি পঢ়িম।

চতুৰ্থ : চৰকাৰে টকা ধাৰে দিব খেতি কৰিম।

প্রথম : চৰকাৰে টকা ধাৰে দিব ইণ্ডাষ্ট্ৰী খুলিম।

দ্বিতীয় : গ্ৰীন বিভলিউখন কৰিম ...

তৃতীয় : ইণ্ডাষ্ট্ৰিয়েল বিভলিউখন কৰিম।

চতুৰ্থ : তাৰ পাছত চব।

প্রথম : ফু—উ—।

দ্বিতীয় : চব ফুটুকাৰ ফেন।

তৃতীয় : আচলতে।

চতুৰ্থ : শ্রমৰ প্ৰকৃত মৰ্যদা দিব লাগিব।

(প্ৰতিনিধিসকলে হলস্থল কৰি আগবাঢ়ে। এনেতে বাবা আৰু মিস্ত্ৰৰ অজী-ভজী আৰু সংলাপ আৰম্ভ হ'ব। লগে লগে প্ৰতিনিধিসকল ছিৰ হৈ বব।)

বাবা : সিহঁতৰ হৈছে কি ?

মিস্ত্ৰ : সিহঁতে, সিহঁতৰ ফলাফলৰ শেষত শূন্য দেখিছে।

বাবা : সিহঁতৰ প্ৰকৃত পৰিচয় কি ?

মিস্ত্ৰ : হুৰি চাওঁক।

(বাবা প্ৰতিনিধিসকলৰ কাষলৈ যায়।)

বাবা : তোমালোক কোন ?

চাৰিওজন : (ঘূৰি চায়) আমি ?

বাবা : অ' তোমালোক।

প্রথম : আমি প্ৰতিনিধি।

বাবা : প্ৰতিনিধি !

চাৰিওজন : (আঙুঠাই আহে) অ' প্ৰতিনিধি।

বাবা : তোমালোকৰ কাম ?

প্রথম : পৰীক্ষা দিয়া।

বাবা : কি পৰীক্ষা ?

দ্বিতীয় : যাৰ ফলা-ফল লয় লাভ নাই।

তৃতীয় : জীৱনত বহু পৰীক্ষা দিলে।

চতুৰ্থ : পৰীক্ষা দিয় আৰু দি থাকিম।

বাবা : তাৰ পৰা তোমালোকৰ কি হ'ব ?

প্ৰথম : নাজানো।

দ্বিতীয় : শক্তিৰ ক্ষয় কৰিছে।

তৃতীয় : এই শক্তি বাৰিষা নদীৰ প্ৰবল সোঁতৰ দৰে।

চতুৰ্থ : পাৰ ভাঙি বানপানীৰ সৃষ্টি কৰি সকলো মইটিয়াই নিব।

প্ৰথম : ইয়াক কখিব নোৱাৰি, নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব পাৰি।

দ্বিতীয় : এই শক্তিক নিয়ন্ত্ৰণ কৰি কামত খটোৱাব পাৰি।

তৃতীয় : তেতিয়া জনসাধাৰণ নিশ্চয় লাভবান হ'ব।

চতুৰ্থ : নহ'লে পাৰত মাথাউৰীয়ে ভেটা দি বথাৰ ব্যৰ্থ চেষ্টা কৰা কেৱল টকাৰ অপচয়।

বাবা : পৰীক্ষাৰ অন্ত হ'ব কেতিয়া ?

চাৰিওজন : নাজানো।

প্ৰথম : যি পৰ্যন্ত পৰীক্ষা অন্ত নহয়, সেই পৰ্যন্ত পৰীক্ষা দি থাকিম।

দ্বিতীয় : যি পৰ্যন্ত আমাৰ নিয়ন্ত্ৰণ নহয়, সেই পৰ্যন্ত টকাৰ অপচয় হ'ব।
শক্তি ক্ষয় হ'ব।

তৃতীয় : আমি কেৱল পৰীক্ষা দিম।

('আমি কেৱল পৰীক্ষা দিম আৰু দি থাকিম।' বুলি চাৰিওজন
হলস্থল কৰি প্ৰস্থান কৰে।

বাবা : কি যে বিশৃঙ্খল।

মিস্ত্ৰি : শৃঙ্খলা লগাব কোনে ? সকলোৱেই যে নিজক লৈয়ে ব্যস্ত।

বাবা : শৃঙ্খলা ! শৃঙ্খলা লগাব কোনে ?

মিস্ত্ৰি : ব্যৱস্থাপনাৰ ভুলৰ বাবে, সিহঁতে আজি পৰুৱাই পোৱা মাহুতবদৰে
বহল পথাৰ এখনৰ একে ঠাইতে ঘূৰি ফুৰিবলগা হৈছে।

(মিস্ত্ৰিয়ে সংলাপখিনি কৈ কৈ প্ৰস্থান কৰে। বাবাই এবাৰ
কফিন বাকচটোৰ ওচৰলৈ যায় আৰু বাহিৰলৈ চায়। এবাৰ
পথ বিচাৰি নোপোৱা পৰিকল্পনাবে লাখুটিত তৰ দি বন্ধ
চাৰিওফালে পথ বিচাৰি, পথাৰ সন্ধান কৰিব নোৱাৰি ফেন
মিস্ত্ৰি ঘোৱাৰ পথেৰেই ঘাব বিচাৰিছে। কিন্তু আগুৱাই যায়।
এনেতে উষাতু খাই এজনী গাভৰু ছোৱালীয়ে প্ৰবেশ কৰে।
ছোৱালীজনী নাচনি। নাটকত ছোৱালীজনীৰ নাম 'নাচনি'
হ'ব।)

নাচনী : গুনক—

বাবা : (উচপ খাই) কোন ?

নাচনী : পৰিচয় পাছত হ'ব। আগতে যোক অকনমান আশ্রয় দিয়ক।

বাবা : আশ্রয় ?

নাচনী : যোক কিছুমান পত্ৰে খেদি আহিছে। সিহঁতে যোক হাতত
পালে শিয়াল-খঙনে মৰাশ কেনা-কেন কৰাৰ দৰে কেনা-কেন কৰিব।

বাবা : তোমাক ইয়ালৈ কোনেও বিচাৰি নাহে।

নাচনী : নাহে ?

বাবা : নাহে। ইয়ালৈ কোনোবা আহিলে ককিন বাকচহে বিচাৰি আছে।

নাচনী : জানে বাবা—

বাবা : বাবা।

নাচনী : মই যাৰ কাষলৈ অকনমান নিৰ্ভয় বিচাৰি যাওঁ, সিহঁতে যোক
প্ৰৱৰ্ত্তনা কৰে। এটা-দুটা কৰি কিছুমান পত্ৰ হাতৰ পৰা নিজকে
বন্ধা কৰে।; পিছত আকৌ অন্য কিছুমানে লালমাৰ দৃষ্টিৰে যোক
গ্ৰাস কৰিবলৈ খেদি আহে।

বাবা : তুমি ইয়াত নিৰ্ভয়ে থাকিব পৰা।

নাচনী : উস। (স্বস্তিৰ নিশ্বাস এৰে) আপুনি, আপুনি যোক বন্ধা কৰিলে।

বাবা : মই তোমাক কি বন্ধা কৰিম আই। বাক এতিয়া নিশ্চয় তোমাৰ
পৰিচয় জানিব পাবে।

নাচনী : মই এজনী, নাচনী এজনী বউজনী। নাটো আৰু আন বহুতক
নচোৱাওঁ। কিন্তু আজি... (কান্দে)

বাবা : কি হ'ল আই, তোমাৰ আকৌ কি হ'ল ? কান্দিছা কিয় ?

নাচনী : মই আজি হাবি গলো, মোৰ নাচ চোৱাৰ স্থিতি লৈ কিছুমানে
যোক—যোক... (কান্দে)

বাবা : শান্ত হ' আই, নাকান্দিবি। মই সকলো বুজিছোঁ।

নাচনী : বাবা, মই পলাতক।

বাবা : পলাতক। মইও পলাতক, নিজৰ দায়িত্বৰ পৰা, জীৱনৰ পৰা মইও
পলায়ন কৰিছোঁ। জীৱনৰ বিয়লীবেলাত মই মাত্ৰ একে
অসহায় প্ৰহৰী হৈ মূগৰ সন্ধিকণত বৈ আছো, এই বিশেষ ককিন
বাকচটোৰ বখীয়া হয়।

নাচনী : ককিন বাকচ। এই ককিন বাকচ—

বাবা : এইয়া মই তৈয়াৰ কৰা ককিন বাকচ নহয়। মই মাত্ৰ ইয়াৰ বখীয়া।
মইতো লাখুটিত ভৰ দি ফুৰা মাহুহ। ককিন বাকচ কি একোৱেই
নাই। মই গবীৰ মাহুহ। এই লাখুটিভালেই হ'ল মোৰ একমাত্ৰ

সম্পত্তি আৰু সৌ ভূপুৰীটো দেখিছা? সেইটো বোৰ নিজৰ নহয়।
মোৰ পৈতৃক সম্পত্তি আৰু এই বাকচবোৰ হ'ল মোৰ সন্ধানৰ।
মই মাথো মাৰুতে যুগন্ত হৈ আছে।

নেপথ্যতঃ

এজন : দৰিদ্ৰতা—

বহুতে : নিবাৰণ কৰক—।

(ইতিমধ্যে প্ৰতিনিধি চাৰিওজনে চিঞৰ-বাখৰ কৰি
প্ৰবেশ কৰে। লগে লগে বাবা আৰু নাচনী স্থিৰ হৈ বৰ।)

এজন : দৰিদ্ৰতা—

তিনিজন : নিবাৰণ কৰক।

এজন : আত্মক—

তিনিজন : খাত্ত লাগে।

এজন : চোৰাং কাৰবাৰিক—

তিনিজন : শাস্তি দিয়ক।

এজন : খাত্ত সামগ্ৰী ভেজাল কৰোতা—

তিনিজন : দ্বেষৰ শত্ৰু।

এজন : পুঞ্জিপতি—

তিনিজন : ধ্বংস হওক।

(স্বপ্নান দি দি চাৰিওজনে প্ৰস্থান কৰিব। প্ৰতিটো স্বপ্নান
তিনিবাৰকৈ ক'ব। প্ৰতিনিধিৰ লগে লগে নাচনী আৰু
বাবাৰ সংলাপ আৰম্ভ হ'ব।)

নাচনী : সিবিলাক কোন ?

বাবা : বোধ হয় উন্নত জনতা।

নাচনী : সিবিলাক খুব খঙত আছে।

বাবা : এৰা খঙত আছে! (স্বৰ সলায়) বাক আই, তুমি অলপ ইয়াতে
থাকা মই অকনমান ভিতৰৰ পৰা আহে।—

(বাবাই নাচনীক কৰা ক'বলৈ নিদি প্ৰস্থান কৰে।)

নাচনী : বাবা—

(নাচনীয়ে বাবাৰ পৰা কোনো উত্তৰ নাপাই চাৰিওফালে ঘূৰি
চায়। বাবাৰ প্ৰস্থান কৰাৰ ঠিক বিপৰিত্বকালে নাচনীয়ে
অস্থানস্থানী দৃষ্টিৰে আগবাঢ়ে। ঠিক এনে সময়তে মিজিৰ
প্ৰৱেশ। নাচনীয়ে ঘূৰি দিয়াৰ লগে লগে মিজিক দেখি ভয়
ধাই।)

নাচনী : কোন ? তুমি কোন ?

মিস্ত্রি : মই কোন মানে !

নাচনী : কোন তুমি কোন্না, নহ'লে...

মিস্ত্রি : চিঞবিছা কিয় ? লাহে লাহে ।

নাচনী : চিঞবিয় । খুব চিঞবিয় ।

মিস্ত্রি : ইমান মন গৈছে যেতিয়া চিঞবা, খুব চিঞবা তাব পৰা মোৰ কি হ'ব ।

নাচনী : অ' ভয় খুদাইছা ? ভয় খুদাই কিন্তু লাভ নহ'ব । যদি চিঞবিব নালাগে, তেনে কোন্না তুমি কোন ?

মিস্ত্রি : মানে তুমি—মই তোমাক—!

নাচনী : অ' বুজিছো ।

মিস্ত্রি : বুজিছা, তেন্তে ভাল কথা ।

নাচনী : মই জানো, মই যিটো ভাবিছিলো সেইটোৱেই হ'ল । নাই, নাই মোৰ আৰু ক'তো বন্ধা নাই ।

মিস্ত্রি : তুমি—তুমি—!

নাচনী : আহা, আগবাঢ়ি আহা ।

মিস্ত্রি : মানে ?

নাচনী : আহা, মোৰ ওচৰত যি আছে বিচাৰি লোৱা ।

মিস্ত্রি : তুমি !

নাচনী : অন্ধৰ ভাও ধৰিছা কিয় ? মইতো তোমাৰ ওচৰতেই আছো । মোৰ পৰা যি পোৱা তাকে লোৱা । পলাই পলাই মই ভাগবি পৰিছোঁ । মই আৰু পলাব নোৱাৰা হৈ পৰিছোঁ । লোৱা, লোৱা হেপাহ পলুৱাই সকলো আদায় কৰি লোৱা ।

(নাচনীয়ে কথাখিনি একেটা উশাহতে চিঞবি কৈ কান্দি কান্দি ফোপায় ।)

মিস্ত্রি : (খঙত) তুমি পাগল হৈছা নেকি ? কোন তুমি ?

নাচনী : (ভয়ত) মই-মই এজনী নাচনী ।

মিস্ত্রি : তোমাক কি লাগে ?

নাচনী : (ভয়ত আচৰিত হৈ) মোক একো নালাগে ।

মিস্ত্রি : তেতিয়াহ'লে তুমি ইয়াত...

নাচনী : মোক কিছুমান সুভীয়া পত্ৰৰ দলে খেদি আহিছিল । সিহঁতে মোক পালে নিঃশেষ কৰি দিব । তাৰ বাবেই মই পলাই পলাই এইখিনি পাইছোছি ।

মিস্ত্রি : অ' ।

নাচনী : কিন্তু আপুনি ?

মিস্ত্রি : ভয় নকৰিবা। মই মৰাশ কঢ়িয়াবলৈ বনোৱা কক্ষিন বাকচৰ এজন মিস্ত্রি। মোৰ হাতত থকা হাতুৰী বতালী দেখি চিনিব পৰা নাই ?
 নাচনী : মোৰ ভ্ৰান্তি হৈছিল। মই বলীয়া হৈ পৰিছোঁ। এইয়া চাওঁক-
 মই আজি বিবজ্জা প্ৰায়—

(নিজৰ কথা হঠাতে বন্ধ কৰি নাচনীয়ে নিজৰ অস্তিত্বৰ গম লয়। গাত ওৰণা কাপোৰখন নথকাত অস্বস্তি অনুভৱ কৰে।)
 শুনক—

মিস্ত্রি : হৌ—

নাচনী : যোক এখন কাপোৰ দিব ?

মিস্ত্রি : কাপোৰ।

নাচনী : গাত ওৰণা লবৰ বাবে।

মিস্ত্রি : কিন্তু ইয়াত যে কোনো কাপোৰ নাই।

নাচনী : যি কোনো কাপোৰ হ'লেই হ'ব। মাত্ৰ দুপাত্ৰৰ দৰে লব পাৰিলেই হ'ল।

মিস্ত্রি : হ'লেও, মোৰ ওচৰত এখন কক্ষন কাপোৰৰ বাহিৰে অন্য কাপোৰ নাই।

নাচনী : হ'ব, সেইখনেই দিয়ক।

মিস্ত্রি : নাই, নাই সেইখন মই দিব নোৱাৰিম।

নাচনী : কিয় ? কিয় দিব নোৱাৰে ?

মিস্ত্রি : মই এই কক্ষন বাকচটো আৰু সেই কক্ষন কাপোৰখন বিশেষ এজনৰ বাবে সঁচি বাখিছোঁ।

নাচনী : আপুনি সেইজনক অন্য কাপোৰ দিব। যোক বৰ্তমানৰ বাবে কাপোৰখন দিয়ক। মই গাত মেৰিয়াই লওঁ।

মিস্ত্রি : সেইখন তোমাক কি মই কাকোৱেই দিব নোৱাৰোঁ।

নাচনী : মই অকল কাপোৰখন বিচাৰিছোঁ আৰু তাৰ বিনিময়ত মোৰ নাকৰ, কানৰ সকলো গহনা আপোনাক ধূলি দিম।

মিস্ত্রি : কোনো দুলাৰ বিনিময়ত মই এই দুপদ বস্ত্ৰ তোমাক দিব নোৱাৰিম।

নাচনী : কিন্তু যোক—

মিস্ত্রি : নাই, নাই কাপোৰখনৰ বাবে যোক নধৰিবা। মোৰ আৰু অলপ কাম আছে। শেষ হ'লেই মই বিশেষ বাকচটো বনোৱা সম্পূৰ্ণ হ'ব।

(মিস্ত্রি বাকচ বনোৱাত লাগে।)

নাচনী : মই পুনৰ আপোনাক প্ৰতিশ্ৰুতি দিছোঁ। কক্ষন কাপোৰখনৰ বিনিময়ত যি লাগে তাকেই দিম।

মিস্ত্রি : (নাচনীৰ কথাত কান নিদিয়ে) আজি বহুত দিন হ'ল এই বাকচটো শেষ কৰিব পৰা নাই ।

নাচনী : বাৰ্জীৰ একোৰেই মূল্য । কিন্তু নিশ্চয় জানিব প্ৰতিশ্ৰুতিৰ মূল্য আছে ।

মিস্ত্রি : (কথাত কান নিদি নিজৰ কামত ব্যস্ত হয়) ইটো-সিটো কৰি থাকোতেই এইটো শেষ কৰিব পৰা নাই, অলপ মন দি কৰিলেই শেষ হৈ যাব ।

নাচনী : (প্ৰায় চিঞৰি) মোৰ কথা শুনক ।

মিস্ত্রি : হাঁ ?

নাচনী : আপুনি মোৰ কথা শুনিছেনে নাই ?

মিস্ত্রি : তোমাৰ কথা ! হাঁ, হাঁ শুনিছোঁ, শুনিছোঁ, কিয় হুতনিম ? অলবৎ শুনিছোঁ ।

নাচনী : তেতিয়াহ'লে মোৰ কথাৰ উত্তৰ নিদিয়ে কিয় ?

মিস্ত্রি : মই এবাৰ যিটো ক'লো তাৰ আক লবচৰ নহয় ।

নাচনী : কিন্তু আপুনি সেই কাপোৰখন—

মিস্ত্রি : মোক আক অসুবিধাত নেপেলাবা, সেই কাপোৰখন আক এই কক্ষিন বাকচটো যিজনৰ বাবে ৰাখিছোঁ তেওঁ আহিব আক লৈ যাব ।

নাচনী : কোন তেওঁ ?

মিস্ত্রি : সেই কথা মই ক'ব নোৱাৰিম ।

নাচনী : যদি সেইজন নাহে ।

মিস্ত্রি : আহিব । নিশ্চয় আহিব ।

নাচনী : কিন্তু আপুনি জানি থক, মই এজনী গাভৰু ছোৱালী । মই ইচ্ছা কৰিলে—

মিস্ত্রি : জানো, জানো তুমি এজনী গাভৰু ছোৱালী, তুমি ইচ্ছা কৰিলে নিয়ম-শৃঙ্খলা, সৃষ্টি-ধ্বংস সকলো এলটু-পালট কৰি দিব পাৰা ।

নাচনী : কিন্তু মোক...

মিস্ত্রি : নাই, নাই মোক আক অশান্তি নকৰিবা । উস্ ! ভাগবি পৰিছোঁ । তুমি ইচ্ছা কৰিলে খন্তেক ইয়াতে বস পাৰা, মই ভিতৰত অন্য কাম কৰোঁগৈ ।

(নাচনীক কথা ক'বলৈ সুবিধা নিদি মিস্ত্রিৰ প্ৰস্থান । পিছে, পিছে নাচনীও অলপ আগুৱাই যায় ।)

নাচনী : শুনক-শুনক...

(এনেতে বিস্তৰীলৰ প্ৰবেশ ।

বিস্তৰীল : এইবাক কিবা এটা চূড়ান্ত সীমাংলাত উপনীত হ'ব লাগিব ।

নাচনী : কাক লাগে ?

বিস্তলীল : হৌ ? তুমি কোন ?

নাচনী : বাবাক লাগে ?

বিস্তলীল : অ' তুমি তেওঁৰ ছোৱালী ?

নাচনী : ভাবি লব পাৰে ।

বিস্তলীল : বুজিছোঁ, মিজিয়ে এইবাৰ নিজেই মোৰ সন্মুখলৈ আহিব নোৱাৰি
তোমাক ধৈ গৈছে ।

নাচনী : মানে ?

বিস্তলীল : ঠিক আছে, তেওঁ উত্তম বুদ্ধিকে কৰিছে । অৱশ্যে তোমাৰ নিচিনা
এজনী গাভৰু ছোৱালী দেখিলে মই কেতিয়া কফিন বাকচ
নিবিচাৰোঁ ।

নাচনী : আপুনি, কি ক'ব বিচাৰিছে ?

বিস্তলীল : মই কোন জানা ? এজন বিস্তলীল লোক ।

নাচনী : সেইয়া আপোনাৰ ভাব-ভঙ্গীৰ পৰাই বুজিছোঁ ।

বিস্তলীল : দেখিছোঁ ছোৱালী চালাকো আছে ।

নাচনী : অকল চালাকেই নহয়, এজনী নাচনীও ।

বিস্তলীল : অতি স্তম্ভৰ নাচনী । নাচিব জানা যেতিয়া নচুৱাবও জানা ।

নাচনী : নিশ্চয় জানো ।

বিস্তলীল : কিন্তু মোক নোৱাৰিবা !

(বিস্তলীল লাহে লাহে নাচনীৰ কাষলৈ আগবাঢ়ে ।)

নাচনী : আপোনাৰ মতলব বুজা নাট ।

বিস্তলীল : মই এজন ধনী ব্যক্তি আৰু তুমি এজনী নাচনী, তাতে ধুনীয়াও ।
ইয়াত আৰু মতলব বুজিব লাগেনে ?

নাচনী : আপুনি আগ নাবাঢ়িব ।

(নাচনী ভয়ত পিছলৈ যায় ।)

বিস্তলীল : তুমি এজনী বাদীজী, তোমালোকক আমাৰ নিচিনা মানুহে
ভালদৰে চিনি পায় । তুমি এতিয়া মোৰ আগত ভাল ছোৱালীৰ
দৰে দেখুৱাই লাভ নাই ।

নাচনী : ভাল ছোৱালী মই নিশ্চয় নহয় । কিন্তু আপোনালোক ভাল
মানুহবোৰ আমাৰ সংস্পৰ্শলৈ আহি কিয় বহনামী হ'ব বিচাৰিছে ?

বিস্তলীল : আমাৰ ভাল-বেয়া, আমাৰ সদন্য-বদন্যক লৈ তোমালোকে
চিন্তা কৰিব নালাগে আৰু আমাৰ টকাই এইবিলাক চাকি ৰাখিব ।

(আগবাঢ়ে ।)

নাচনী : মই কৈছে। আপুনি আগুৱাই নাহিব।

বিস্তলীল : মিছাই হললুল নকৰিবা।

নাচনী : (কান্দি, কান্দি) মই আপোনাক কাবো কৰিছোঁ।

বিস্তলীল : তোমাৰ কাঁতৰ বিনমিয়ে মোক বিচলিত কৰিব নোৱাৰে।

নাচনী : আৰু আগুৱালে ভাল নহ'ব।

বিস্তলীল : কি কৰিবা ?

নাচনী : কি কৰিব পাৰিম চাব ?

বিস্তলীল : অলবৎ।

নাচনী : তেন্তে চাওক।

(নাচনীৰ ককালত বেন্টৰ দৰে মেৰিয়াই ধোৱা জৰি এডাল, ককালৰ পৰা খুলি নিজৰ মুখৰ আগত ডাঙি ধৰে। জৰিডালৰ এটা মূৰত ফাঁচ লোৱা গাঁটি এটা দেখা যায়। তাকে দেখি বিস্তলীলে ভয়তে পিছ হোঁহকে। নাচনীয়ে জৰিডাল বুকুত লৈ লাহে লাহে মাটিত চলি পৰে। বিস্তলীল কিংকৰ্তব্য বিমূৰ হৈ পৰে। এনেতে বাবাই প্ৰবেশ কৰি পৰিৱেশৰ বুজ লয় আৰু বিস্তলীলক স্থগাৰ চকুৰে চায়।)

বাবা : অৱস্থাই যে এদিন এনে ৰূপ লব সেই কথা মই জানো।

বিস্তলীল : মই, মই—এইক, এইক—

বাবা : (নাচনীৰ কাষলৈ গৈ) আই, মোৰ মজিয়াটো আহি তুমি অকনমান আশ্রয় বিচাৰিছিল। কিন্তু, কিন্তু মোৰ মজিয়াতে তোমাৰ আজি এনে অৱস্থা হ'ল। তথাপিতো মোৰ যে কোনো উপায় নাই আই। মই নিজেই লাখুটিভৰ দি ফুৰা এজন বৃদ্ধ। মই মাত্ৰ নিবৰ দৰ্শক। তোমাৰ অক্ষয় বাবাক পাৰিলে ক্ষমা কৰিবা আই।

বিস্তলীল : এতিয়া যিটো ঘটনা ঘটিল, তাৰ বাবে মই সম্পূৰ্ণ নিৰ্দোষী।

(এনেতে মিস্ত্ৰৰ প্ৰবেশ।)

মিস্ত্ৰ : (আহোঁতে কৈ কৈ আহে।) মাত্ৰ আৰু অলপ কাম বাকী আছে। আজি এতিয়াই এই বিশেষ কক্ষিন বাকচটো বনোৱা শেষ কৰিব পাৰিম। (বিস্তলীলক দেখি) হাঁ! আ-আপুনি ? (হঠাৎ নাচনীক পৰি থকা দেখে। মিস্ত্ৰিয়ে বিস্তলীল লৈ চায়। খঙত।) আপুনি—

বিস্তলীল : মই, মই—তুমি, তুমি (ভয় কৰে।)—তেতিয়াহ'লে, তেতিয়াহ'লে—মই আছিলোঁ।

(বিস্তলীল ভয়তে প্ৰস্থান কৰে।)

মিস্ত্ৰ : (নাচনীৰ কাষলৈ গৈ) তুমি কখন কাপোৰ বিচাৰিছিল। নহয় ?

কিন্তু সেইখন কফন কাপোৰ তোমাৰ বাবে নহয়। তথাপিহে
এতিয়া উপায় নাই। তোমাক সেইখন কফন কাপোৰেই দিব
লাগিব।

(মিজিৰ প্ৰস্থান। বাবাই নাচনীলৈ একে ধিৰে চাই থাকে।
খন্তেকৰ পাছতে আকৌ মিজিয়ে হাতত এখন কফিন কাপোৰ
লৈ প্ৰবেশ কৰে।)

মিজি : বহুত দিনৰ পৰা সঁচি ধোৱা এইখন কফন কাপোৰ তোমাক আনি
দিছোঁ। তোমাৰ লাজ নিবাৰণৰ বাবে এইখন তোমাৰ শৰীৰত
পৰি দিছোঁ।

(কফন (কাপোৰ) খনেৰে নাচনীক চাকি দিয়ে। ইতিমধ্যে
চাঙি বা কফিন বাকচত শ এটা লৈ প্ৰতিনিধি চাৰিজনৰ
পশ্চাদপটৰ কাষেৰে প্ৰবেশ।)

বাবা : (প্ৰতিনিধিসকলক উদ্দেশ্য কৰি) সোৱা কোন আহিছে ?
সোধো তেওঁলোক কোন ?

(বাবা প্ৰতিনিধিসকলৰ ওচৰলৈ গৈ।)

: তোমালোক কোন ?

(প্ৰতিনিধি চাৰিজনৰে বাবালৈ ঘূৰি চায়)

চাৰিজন : আমি ?

মিজি : অ' তোমালোক ?

প্ৰথম : আমি প্ৰতিনিধি।

বাবা : প্ৰতিনিধি।

চাৰিজন : অ' প্ৰতিনিধি।

(প্ৰতিনিধি চাৰিজনৰে কফিন বাকচটো থৈ আগুৱাই
আহে।)

বাবা : তোমালোকৰ কাম ?

দ্বিতীয় : মৃত শ কঢ়িয়াই নিয়া।

মিজি : কিমান কঢ়িয়াবা ?

তৃতীয় : ক'ব নোৱাৰো।

চতুৰ্থ : আমি কঢ়িয়াব, অসংখ্য কঢ়িয়াব।

প্ৰথম : আমি কেৱল কঢ়িয়াব।

মিজি : কেতিয়ালৈকে কঢ়িয়াবা ?

দ্বিতীয় : যেতিয়ালৈকে বৰাশ শেষ নহয়।

বাবা : তাৰ পৰা তোমালোকৰ কি হ'ব ?

তৃতীয় : ব্যাখ্যা কৰিব নোৱাৰোঁ।

মিস্ত্রি : শ কেতিয়াটক শেষ কৰিবা ?

চাৰিওজনে : নাজানো।

চতুৰ্থ : যি পৰ্যন্ত শ শেষ নহয়, সেই পৰ্যন্ত আমি কঢ়িয়াই থাকিম।

প্ৰথম : আমি কেৱল কঢ়িয়াম, অলপখা কঢ়িয়াম।

বাবা : তোমালোকৰ উদ্দেশ্য ?

দ্বিতীয় : লোকৰ দুখত দুখী হোৱা।

তৃতীয় : আনৰ বিপদ-আপদত সহায় কৰা।

বাবা : তেতিয়াহ'লে আমাক অলপ সহায় কৰি দিব পাৰিবা ?

চতুৰ্থ : পাৰিম।

প্ৰথম : কি সহায় কৰিব লাগে ?

মিস্ত্রি : এই ছোৱালীজনী (মাটিত পৰি থকা নাচনীক দেখুৱায়)
ইয়াৰ পৰা নি সোঁ তাত থকা যি কোনো এটা কফিন বাকচতে নি
কবৰ দি আহিব লাগে।

দ্বিতীয় : ঠিক আছে, আমি আপোনালোকৰ কাম কৰি দিম।

তৃতীয় : ধৰা তেতিয়াহ'লে, এওক ইয়াৰ পৰা লৈ যাওঁ।

চতুৰ্থ : সেইটোৱেই হওঁক।

(প্ৰতিনিধি কেইজনে নাচনীৰ গাৰ ওপৰত থকা কফন
কাপোৰখন দাঙি ধৰে। কাপোৰখনৰ আঁতৰত নাচনীক আঁৰ
কৰাই লৈ প্ৰতিনিধি কেইজনে প্ৰস্থান কৰে। মিস্ত্ৰিয়ে বাকচটো
বনোৱা কামত লাগে। বাবাই প্ৰতিনিধিসকল যোৱাৰ ফালে
কিছুদূৰ গৈ সেইফালে একে ধৰে চাই থাকে।)

মিস্ত্রি : (নিজৰ কাম কৰি কৰি) বহুত চেষ্টাৰ ফল, বহুত মেহনতিৰ ফল।
বাবা, (বাবা মিস্ত্ৰিৰ ওচৰলৈ আছে) ইয়াৰ চাকনীখন এতিয়া অলপ
আগতে ভিতৰত সম্পূৰ্ণ কৰি আহিছে।। খুব সন্দৰ হৈছে। এই
বাকচটোও সম্পূৰ্ণ প্ৰায়। মাত্ৰ অলপ বাকী আছে।

বাবা : আৰু আধকোৱা কাম শেষ হ'লে, এটা কফিন বাকচ সম্পূৰ্ণ হ'ব। এটা
ধুনীয়া কফিন বাকচ।

মিস্ত্রি : এই কফিনত কাক নিয় জানে ?

বাবা : কাক ?

মিস্ত্রি : যাক আপোনালোকে কোনোকালেই কবৰ দিব নোৱাৰিলে।
আপোনালোকৰ ছাঁতে লুকাই, আপোনালোকৰ যজিয়াতে সেই
ভেজপিয়া কোকলোজাৰ বিৰাজমান। সেই সকলক কবৰ দিব
লাগিব। যেতিয়া সেই সকলক কবৰ দিব পাৰিম-তেতিয়া কবৰ-
তলিলৈ এজাক সোনাকৰ ঢল আহিব। এতিয়া তাৰেই—নতুন

দিগন্ত, নতুন স্বপ্নৰ এক স্পষ্ট আগবৰণ আহিছে।’

বাবা : আমিও—‘মৃত্যু আৰু জীৱনৰ দোমোজাত বহি স্বপ্ন দেখিছে’—
দিনান্তৰৰ গৰ্ভকোষত সঞ্জীৱিত হোৱা এক আদিম পোহাৰ।’

মিস্ত্ৰি : তেতিয়াহ’লে আপোনালোকে—‘নিশাৰ আন্ধাৰ প্ৰয়াসী মৃত্যুমুখী
ধননী শুনি লাঞ্ছিত ভৱ দি সেই ঘোলা চকু জুৰিবে মাঠিত কি
বিচাৰি ফুৰিছে?’

বাবা : ‘বিচাৰিছে’। মই সেই কুৰিটা বছৰ, মোৰ যৌৱনৰ, সপোনৰ, মাটিৰ
ধূলিতেই কিজানিবা, হেকৰাবিলাকৰ ক্ষুদ্ৰতম স্বাক্ষৰবিলাক পাওঁ।’

(এনেতে প্ৰথম প্ৰতিনিধিৰ প্ৰবেশ।)

প্ৰথম : (মিস্ত্ৰিক ক’ৰ) বন্ধু, এই কক্ষনখনৰ প্ৰয়োজন নহ’ল।

মিস্ত্ৰি : প্ৰয়োজন নহ’ল। তেতিয়াহ’লে তাতে থৈ দিয়া।

(প্ৰতিনিধিজনে কাপোৰখন এচুকত টোপোলাৰ দৰে কৰি থৈ
দিয়ে। দ্বিতীয় প্ৰতিনিধিৰ প্ৰবেশ।)

দ্বিতীয় : বাবা, আপোনাৰ কাম প্ৰায় শেষ হ’ল।

বাবা : বৰ উপকাৰ কৰা হ’ল বাপু’হত।

(তৃতীয় প্ৰতিনিধিৰ প্ৰবেশ।)

তৃতীয় : বাবা, আপোনাৰ কাম শেষ কৰি থৈ আহিছোঁ।

(চতুৰ্থ প্ৰতিনিধিৰ প্ৰৱেশ।)

চতুৰ্থ : বন্ধু, আমি আমাৰ দায়িত্ব শেষ কৰিলোঁ।

বাবা : খুব ভাল কৰিলা।

মিস্ত্ৰি : (বনাই থকা বাকচটোলৈ চাই আনন্দত প্ৰায় চিঞৰি।) আৰু, আৰু
মোৰ কামো শেষ হ’ল! মোৰ এই বিশেষ কফিন বাকচটো বনোৱা
শেষ হ’ল!

বাবা : (আচৰিত হৈ) কফিন বাকচ বনোৱা শেষ হ’ল!

মিস্ত্ৰি : শেষ হ’ল! শেষ হ’ল! আজি নিশ্চয় তেওঁ আহিব। এই কফিন
বাকচটো নিবহি।

প্ৰথম : কোন তেওঁ?

মিস্ত্ৰি : এতিয়া আৰু সেইবোৰ প্ৰশ্ন নকৰিবা বন্ধুনকল। মাত্ৰ মোৰ বাকচ
বনোৱা শেষ হ’ল, মই আনন্দত আত্মহাৰা।

বাবা : চাওঁ, চাওঁ কক্ষন কাপোৰখন বাকচটোত দি চাওঁ কেনে লাগে।

(প্ৰথম প্ৰতিনিধি চুকত ধোৱা কক্ষনখন টোপোলাৰ ভাগে
হাতি লৈ জোকাৰি দিয়ে। লগে লগে কাপোৰখনৰ আঁৰৰ
পৰা নাচনী ওলাই আহে। বাবাই ভৱত হাতৰ কাপোৰখন
নিজৰ গাৰ সন্মুখত ৰেলি ধৰে। আৰু স্বৰ চালিতৰ দৰে

পিছলৈ গৈ থাকে। লগে লগে নেপথ্যত জনা বাদ সন্ধ্যাত
শিঙৰ ক্ৰন্দনৰ শব্দ। প্ৰতিনিধি চাৰিওফালে বাবাব চাৰিও-
ফালে এটা বাকচৰ আকৃতি কৰি থিয় হয়।)

চাৰিওজন : সেইয়া আমি শুনিছোঁ। এটা পুৰুষৰ জয়ক্ৰন্দন।

বাবা : মোৰ মৃত্যু তোমালোকৰ হাতত তুলি দিলোঁ।

(ইতিমধ্যে নাচনীয়ে মূৰ্তিৰ দৰে লাহে লাহে প্ৰবেশ কৰাৰ
বিপৰীতফালে প্ৰস্থান কৰিব। মিস্ত্ৰিয়ে প্ৰতিনিধিসকলৰ
উদ্দেশ্য কৰি ক'ব।)

মিস্ত্ৰি : তোমালোক কোন ?

চাৰিওজন : আমি ?

মিস্ত্ৰি : অ' তোমালোক।

প্ৰথম : আমি প্ৰতিনিধি।

মিস্ত্ৰি : প্ৰতিনিধি !

চাৰিওজন : অ' প্ৰতিনিধি।

মিস্ত্ৰি : তোমালোকৰ কাম ?

প্ৰথম : আমাৰ কাম,—বিভিন্ন সময়ত, বিভিন্ন ধৰণেৰে কৰোঁ।

দ্বিতীয় : আমি গন্তব্যস্থান বিচাৰি যাত্ৰা কৰিছোঁ, কেৱল যাত্ৰা কৰিছোঁ।

তৃতীয় : আমি খোপনি বিচাৰি বগাইছোঁ, কেৱল বগাইছোঁ।

চতুৰ্থ : আমি পঢ়াৰ নামত কেৱল শক্তি আৰু টকাৰ অপচয় কৰিছোঁ, আৰু
কেৱল পঢ়িছোঁ।

প্ৰথম : আমি আমাৰ প্ৰাপ্য বিচাৰি সংগ্ৰাম কৰিছোঁ, কেৱল সংগ্ৰাম
কৰিছোঁ।

দ্বিতীয় : আমি শেষ নোহোৱা পৰ্যন্ত শ কঢ়িয়াইছো, কেৱল কঢ়িয়াইছো।

তৃতীয় : আমি অপমৃত্যু হোৱা চৰিত্ৰক কবৰ দিওঁ।

চতুৰ্থ : আমি নৱ-জয় হোৱা চৰিত্ৰক আদৰণি জনাওঁ।

প্ৰথম : আৰু এতিয়া—

দ্বিতীয় : সেইয়া আমি শুনিছোঁ।

তৃতীয় : এটা পুৰুষৰ জয়ক্ৰন্দন।

চতুৰ্থ : সেই সন্ধ্যাত পুৰুষটিক আমি স্বাগতম জনাইছোঁ।

প্ৰথম : আমি এটা নৱ-পুৰুষক আন্তৰিক স্বাগতম জনায়।

(প্ৰতিনিধি চাৰিজন বাবাক সিহঁতৰ মাজত লৈ সম্পূৰ্ণ ব্যক্তি-
ভাৱে পন্থাৰ পটৰ কাষত থকা ককিন বাকচ বা চাৰিজনৰ
ওচৰলৈ যায়। বাবাই সিহঁতৰ মাজত মূৰ্তিৰ দৰে হাতত
বেলি ধৰি থকা ককিনখনেৰে গতি কৰিব। যে প্ৰতিনিধি

কেইজনে এটা কফিন বাকচত বাৰাক তুলিহে নিছে। প্ৰতিনিধি চাৰিজনে কফিন বা চাঙিখন তুলি লয়। বাবা ভাব কাষতে বয়। প্ৰতিনিধিসকল আৰু বাবাৰ প্ৰস্থান। মিজিয়ে সিহঁতলৈ চাই থাকে। নেপথ্যত সদ্যজাত শিশুৰ কান্দোনৰ ধ্বনি আহি থাকে। এনেতে বিত্তশীল পিঠিদি (পিছলৈ খোজ কাঢ়ি) গম্ভীৰ প্ৰবেশ কৰে। লগে লগে নাচনী বিত্তশীলৰ মুখা-মুখিকৈ, বিত্তশীলক খেদি অহাৰ প্ৰবেশ কৰে। নাচনীলৈ ভয় কৰি পিছ হোঁহকি বিত্তশীল পলাই যাওঁতেই বিপৰীতফালে মিজিক দেখে। মিজিয়ে খঙেৰে প্ৰায় মাৰিবলৈ খেদা মাৰিবলৈ খেদা মাৰি যোৱাৰ দৰে হাতত থকা হাতুৰি-বটালি দাঙি ধৰে। বিত্তশীলে মিজিকো ভয় কৰি পশ্চাদ-পটৰ ফালে পলাবলৈ ধৰে। এনেতে প্ৰতিনিধি কেইজনে হাতত জখলাখন লৈ 'ব'ল, ব'ল আঙুৱাই ব'ল, বৈ থকাৰ সকাম নাই' বুলি চিঞৰ-বাখৰ কৰি প্ৰবেশ কৰে। সিহঁতক দেখিও বিত্তশীলে ভয় খাই পিছ হোঁহকে আৰু ঘূৰি গম্ভীৰ সম্মুখলৈ, দৰ্শকৰ ফালে পলাবলৈ চেষ্টা কৰি দৰ্শকক দেখি ভয়তে আৰো পিছ হোঁহকে আৰু কব নোৱাৰাকৈয়ে সেই বিশেষ কফিন বাকচটোত উজুটি থায় আৰু লগে লগে বিত্তশীল কফিনত সোমায় পৰে। মিজি, নাচনী আৰু প্ৰতিনিধিসকল কিছু আগবাঢ়ি আহে। বিত্তশীলে ভয়ত আৰ্তনাদ কৰাৰ দৰে হাত ওপৰলৈ কৰি স্থিৰ হৈ বৈ যায়। প্ৰতিনিধিসকলে ঘূৰাবৈ বিত্তশীললৈ শব্দ কৰি ধুৱায়। মিজি আৰু নাচনীয়ে বিত্তশীললৈ খঙ আৰু প্ৰতিশোধৰ চাৰনীয়ে চায়। সকলো স্থিৰ হৈ বৰ। নেপথ্যত সদ্যজাত শিশুৰ ক্ৰন্দনৰ মাত্ৰা বাঢ়ি যায়।)

গুণবৰ্ণনা : নাটকত প্ৰতিনিধিসকলে সম্পূৰ্ণ বগা-পেট আৰু চাৰ্ট পিন্ধিব। প্ৰতিনিধিসকলৰ প্ৰতিবাহত, প্ৰতিটো পৰিবেশত বিভিন্ন বস্ত্ৰ (অৰ্ধপূৰ্ণভাৱে) 'বিবৰ্ণ' জাতীয় ফিটা ককালত পিন্ধি ল'ব। নাটকত ব্যৱহাৰ কৰা বিভিন্ন সামগ্ৰীৰ পৰিবৰ্তে 'মাইম'ত কৰিব পাৰিলে ভাল হয়। অৱশ্যে এই সকলোবিলাক পৰিচালকৰ স্বকীয় সৃজনশীল চুষ্টিভাৱীৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব।

নাটকত বাবা আৰু মিজি দুখত দিয়া উদ্ধ কমাৰ ('—') ভিতৰত থকা সংলাপ কেইটামান হেন্স বকৰাৰ কবিতাৰ পৰা আনি ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে।

উত্তপ্ত

(পুষ্কর চবিত্র বর্জিত একাংকিকা)

॥ চৰিত্ৰলিপি ॥

- ১। প্ৰতিভা—এগৰাকী ২০।২১ বছৰীয়া আধুনিক গাভৰু।
- ২। হেমপ্ৰভা—৪০।৪৫ বছৰীয়া এগৰাকী আধুনিক উদ্ভ
মহিলা। প্ৰতিভাৰ মাক।
- ৩। কিৰণ—এগৰাকী ২০।২৫ বছৰীয়া বোৱাৰী। প্ৰতিভাৰ
নব্বৈয়েক।
- ৪। আৰতি—প্ৰতিভাৰ বায়েক। বয়স প্ৰায় ৩০ মান হ'ব।
- ৫। বীনা—আৰতিৰ জীয়েক। বয়স প্ৰায় ২।১০ মান হ'ব।

পৰিবেশ :—ড্ৰেচিং ৰুম।

(প্ৰতিভাই ‘ড্ৰেচিং টেবোল’ৰ সন্মুখত বহি চুলি আঁচোৰি থাকে। ‘চেম্প’ দিয়া শুকান চুলিখিনিক নতুন ‘টাইল’ৰ এটা দিবলৈ বিচাৰে। কিন্তু বাৰে বাৰে ব্যৰ্থ হয়। এনেতে প্ৰতিভাৰ মাক হেমপ্ৰভা সোমাই আহে।)

হেমপ্ৰভা : (চিঞৰি, চিঞৰি) কিৰণ, কিৰণ !

নেপথ্যত (কিৰণ) : ম’ৰা, কি কৈছে ?

হেমপ্ৰভা : চাওঁ এইকালে আহচোন।

(ক্ষত্ৰেকৰ পাছত কিৰণ সোমাই আহে।)

হেমপ্ৰভা : বুজিছ কিৰণ, তই ড্ৰইং ৰুমটো চাফা কৰিবি। মাজুহ-দুৱাহ কোন কেতিয়া আহে ঠিক নাই।

কিৰণ : ভাল মা।

(কিৰণ যাব ধৰে।)

হেমপ্ৰভা : আৰু শুন, আগফালৰ পৰ্দা কাপোৰবিলাক বৰকৈ মলি হৈছে, সেইবিলাক সলাই নতুন খয়েৰ বডৰ পৰ্দা কাপোৰকেইখন আঁৰি দিবি।

কিৰণ : ভাল বাক, পৰ্দা-কাপোৰকেইখন মই এতিয়াই সলাই দিম—

(আকৌ কিৰণ যাব ধৰে।)

হেমপ্ৰভা : আৰু শুনচোন, ফুলদানিৰ প্ৰাষ্টিকৰ ফুলবোৰ ধুবলৈ দি দুদিনমানৰ কাৰণে সঁচা ফুল অলপ আনি ফুলদানিত ধৰি। বীনাকে কৰি, তাই বৰহাণীৰ ঘৰৰ পৰা ফুল অলপ খুজি আনিব।

কিৰণ : ভাল বাক।

(কিৰণ বাহৰৈগৈ।)

হেমপ্ৰভা : (নেপথ্যলৈ চাই, চিঞৰি) আবতি, এই আবতি।

(ক্ষত্ৰেকৰ পাছত আবতি সোমাই আহে।)

আবতি : কি হ’ল ? কিহলে চিঞৰি আহ ?

হেমপ্ৰভা : ঘৰলৈ কোন সন্মুখত কেতিয়া আলহি-দুৱাহি আহে ঠিক নাই।

ঘৰখনলৈ অকলমান চুকু-কান দিবি। তইয়ে ঘৰৰ জাডবজনী।

আবতি : তই যে অকল যোকে সকলো ক’ত, অকলে কিবা ঘৰখনত য়ে আহোনে ?

হেমপ্ৰভা : সেইয়া ভোক কিবা এটা ক’লেই তই উচাং মাৰি উঠ। হেৰ-

তই ঘৰৰ ডাঙৰ ছোৱালী হিচাপে যিটো বুজিবি আনে সেইটো
হুবুৰে নহয় -

আৰতি : ঘৰলৈ মই ইমান সোনকালে নহাহ'লে কি কৰিলিহেঁতেন ?

হেমপ্ৰভা : বিয়, ঘৰ, জনা-বুজা মাহুহ এজনী লাগে বুলিয়েইতো শান্তয়েৰক
কৈ বিয়াৰ আগতেই মতাই আনিছে"।

আৰতি : মোক ইমান বুজাৰ প্ৰয়োজন নাই। তোৰ বোৱাৰীয়েৰক ভাল-
দৰে বুজাই দিবি। নহ'লে চাবি আকৌ চব খেলিমেলি কৰি দিব।

হেমপ্ৰভা : কিবণক মই সকলো বুজাই দিছে"। আগফালৰ ডুইং কামটো
চ'ফ কৰি পদাৰ্থকেইখন সলাই, ফুলদানিৰ ফুলবোৰ নতুনকৈ দিবলৈ
কৈছোঁ।

আৰতি : সেইয়া, তই সেইটো কৰিবি বুলি মই জানোৱেই নহয়। কথা
নাই, বতৰা নাই। চিধা দি দিলে তাইক ডুইং কামৰ পদাৰ্থপোৰ
সলাবলৈ।

হেমপ্ৰভা : কিয়, কি হ'ল ? তাটক সেটো কৰিবলৈ দিলে কি হ'ব ?

আৰতি : কি হ'ব ? কি ন'ব তাক নোসোধ কিয় ? তাই এইখন ডুইং-
কামৰ কথা কি জানে ? চব ইলোটি-সিলোটি কৰি নিদিলেহে বন্ধা।

হেমপ্ৰভা : তাই নকৰিলে সেইবোৰ কোনে কৰিব ? আকনো কোন
আছে ?

আৰতি : কিয়, মই মৰি গৈছো নেকি ?

হেমপ্ৰভা : অ'—তইয়ে যদি কৰ তেন্তে ঠিক আছে। যা তেতিয়াহ'লে
তইয়ে সেইখিনি কৰি অ'তাগে'।

আৰতি : ইহঃ চিধা-চিধি কাম এটা মোক নোসোধা-নোপোছাকৈ কৰি
পেলাব। ইফালে আকৌ বিয়াৰ ইমান দিনৰ আগতে মোক মাতি
আনি, চাঙত তুলি লাঙত ধোঁৱা দিবলৈ আনিছে—

(আৰতিয়ে ভোৰ-ভোৰাই তাৰ পৰা যায়।)

হেমপ্ৰভা : এই প্ৰতিভা—

প্ৰতিভা : কি ম' ?

হেমপ্ৰভা : তই ঘৰৰ পৰা কলৈকো নাযাবি।

প্ৰতিভা : কিহ'লে মা ?

হেমপ্ৰভা : কৈছো নহয়, তইতক কথা এটা কলে, কিহ'লে ? কলে ?
কলে ? কিয় ? এণ এবুৰি প্ৰশ্ন কৰিবি।

প্ৰতিভা : নহয় মই স্মিছোহে।

হেমপ্ৰভা : স্মিছিবলৈ কিটো আছে ! মাহুহ-মাহুহ আহি আছে, তই যদি
কইনাজনী হৈ ; ধৰত নাথাক তেনে মাহুছে কি ক'ব ?

প্ৰতিভা : বিয়াটো আৰু সপ্তাহজোৰা সময় আছে, মই আৰু এতিয়াৰে পৰা কইনা হলোৱেই নে ?

হেমপ্ৰভা : তই মোৰ মুখে, মুখে কথা নোকোৱাকৈ থাকিব নোৱাৰ !

প্ৰতিভা : ক'তনো মই তোৰ মুখে মুখে কথা কোৱা দেখিলি ?

হেমপ্ৰভা : হৈছে, হৈছে মনে মনে থাক । মোৰ আগত কথা ক'ব নেলাগে ।

প্ৰতিভা : মাকজনীৰ আগত কথা নকৈ আকনো কাৰ আগত কথা ক'ব ?

হেমপ্ৰভা : তই বৰ বেছি কথা কবলৈ লৈছ । শুন, মই সি কৈছো ডাক কব ; ঘৰখনলৈ অকমান চকুদিবি, কইনা হলি বুলি ওপৰ-চকুৱী নহবি ।

প্ৰতিভা : তাৰমানে তই কববাটো যাৱ ?

হেমপ্ৰভা : কিয় কব নোৱাৰ, আজি যে মহিলা সমিটিৰ সভা এখন আছে ? তালৈ যাব লাগে । ইকালে বজাৰত সোমাই দুপহৰি বস্ত্ৰ লব লাগিব ।

প্ৰতিভা : তেতিয়াহ'লে দেবি কবিছ কিয় ? ইকালে তই আকৌ মহিলা সমিটিৰ প্ৰেচিডেণ্ট ।

হেমপ্ৰভা : এৰা, বেছি দেবি কবা ভাল নহয় । মই যাও...

(হেমপ্ৰভা যাবলৈ ধৰে, কিবা এটা মনত পৰি বৈ যায় ।)

হেমপ্ৰভা : অ' এই বীনা, বীনা !

নেপথ্যত : (বীনা) কি হ'ল আই তা ?

হেমপ্ৰভা : চাপ এইকালে আহ ।

প্ৰতিভা : তোৰ আকৌ কিবা এটা লেঠা থাকিলেই ।

হেমপ্ৰভা : এই ঘৰখনৰ পৰা জানো মোৰ শান্তি আছে ! মুকলিমুখীয়াতকৈ মহিলা সমিটিখনৰ চিন্তা অকমানো কৰিব নোৱাৰে ।

(বীনাই সুবদি গাই গাই সোমাই আহে ।)

বীনা : এনে আইতা নাচনী তাতে নাভিনীয়েকৰ বিয়া... (স্বৰ সলায়) কি হ'লনো ? মোক কৈলৈ মাতিছিল ?

হেমপ্ৰভা : তোৰ যেতিয়া বিয়া হ'ব তেতিয়া এনেকৈ গান গাবি । মোৰ নাতিৰ বিয়া হোৱা নাই নহয়, মোৰ জীৱহে বিয়া হৈছে ।

বীনা : ইহঃ হয়, মোৰ বিয়া হলে মই কিয় গান গাম ? বিয়া হলে মোৰ কিবা লাভ নেলাগিবনেকি ?

প্ৰতিভা : বীনা, তই এতিয়া এই বুলি গা ; এনেই আইতা নাচনী তাতে জীয়েকৰ বিয়া ।

বীনা : ই পাই, মাহীৰ অকমানো লাজ নাই। নিজৰ বিয়া নিজেই পান গাইছে।

হেমপ্ৰভা : থ' থ' তহ'তৰ ল'ৰা ধেমালি।

প্ৰতিভা : ল'ৰা ধেমালি নকৰি তোমালোকৰ মহিলা সমিটিৰ সভাতলৈ গৈ বুঢ়ী ধেমালি কৰিলেহে হ'ব।

হেমপ্ৰভা : মুখখন একেবাৰে লাও-পাত, কচু-পাত।

বীনা : ইচ্, নিজৰখনহে যেনিবা একেবাৰে আম-পাত, জাম-পাত।

প্ৰতিভা : বীনা, নাপাই নহয় ডাঙৰ মাহুহৰ মুখে মুখে কথা কব।— ম'ৱা, তই তাইক কিয় মাতিছিলি কৈ নিদিয় কিয়?

হেমপ্ৰভা : শুন, তই বৰুৱানীৰ ঘৰৰ পৰা অলপ ফুল আনি মামিয়েৰক বা মাঁৰক দিবিহি ফুলদানিত থব।

বীনা : আমাৰচোন প্লাষ্টিক ফুল আছেয়েই।

প্ৰতিভা : সেইবোৰ লেভেৰা হ'ল নহয়, সেই কাৰণে সেইবোৰ ধেবে।

বীনা : মাহী, সেইবোৰ তোমাৰ বিয়াৰ কাৰণে ধোব নহয়?

প্ৰতিভা : দেচোন ধোব আৰু কিবা এটা কাৰণে।

বীনা : তোমাৰ লাজ লাগিছে নহয় মাহী, সেই কাৰণে বিয়াৰ কথা নোকোৱা।

হেমপ্ৰভা : অ' হেৰি নহয় প্ৰতিভা, মই যে ইয়াতলৈ আহিলোঁ!... (স্বৰ সলায়) বাক থাকক দে মোৰ দেৰি হ'ব। যাওঁ...

বীনা : তোমাকনো কোনে ধৰি ৰাখিছে?

হেমপ্ৰভা : এইজনী দেখিবলৈ মন নাযায়।

(হেমপ্ৰভা কোবে বাহিৰলৈ যায়গৈ।)

বীনা : (হেমপ্ৰভা যোৱাৰ ফালে চাই, চিঞৰি চিঞৰি) দেখিবলৈ মন নাযায় নাচাবা আকৌ, মই কিবা তোমাক চাবলৈ মাতিছিলোনে?

প্ৰতিভা : ম'ৱা গলেই দেখোন, তই মিছাকৈ চিঞৰি মাঁৰছ কিয়? (স্বৰ সলায়) বাক বীনা, তোক মই কথা এটা কও দেই।

বীনা : কোৱা মাহী।

প্ৰতিভা : তই বাক মোৰ বিয়াৰ দিনা কান্দিবিনে নেকান্দি?

বীনা : বাছ: কৈল কান্দিম? বিয়াৰ দিনা মাহুহৰ ফুটিছে লাগে। মই আকৌ কান্দিম কৈল?

প্ৰতিভা : নহয়, তই কথাটো বুজা নাই।

বীনা : নেলাগে, নেলাগে—মোক বুজাব।

প্ৰতিভা : (গহনাৰ বাকচটো খুলি খুলি) ধৰিল' মই যেতিয়া... (গহনা বাকচটো চাই, প্ৰাৰ আচৰিত হৈ।) আবে! মোৰ এই কজটো কোনে খুলিছিল!

বীনা : মই হ'লে খুলা নাই দেই। আগতে কৈ দিছো পিছত হলে মোক
নধৰিবা।

প্ৰতিভা : হেই, এইজনী—তোকনো কোনে মাতিছে ?

বীনা : নহয় মই আগৰ কথা আগতে কৈ দিছোঁ। (হ'ব সলায়) কিবা
হেৰল নেকি মাহী ?

প্ৰতিভা : নেহেৰাবলৈ এইখন ঘৰৰ মাজুহবোৰ জানো কম ?

বীনা : কিনো হেৰাল ?

প্ৰতিভা : ধেং পেৰুপেকাই নেথাকিব।—ন'বো, অ' ন'বো—

নেপথ্যত (কিৰণ) : কি প্ৰতিভা ?

বীনা : কি হেৰাল তাকে হ'ব নাপায়। ইচ্, কইনা হৈ একেবাবে ভেম
হৈ গৈছে।

(কিৰণ সোমাই আহে।)

কিৰণ : কি হ'ল প্ৰতিভা ! কি হ'লে মাতিছিল ?

প্ৰতিভা : মোৰ জঁমত কোন সোমাইছিল ?

কিৰণ : কেতিয়া ? ক'তা মইতো কব নোৱাৰোঁ !

প্ৰতিভা : তুমি আহিছিলো নেকি ?

কিৰণ : এতিয়া ম'য়ে মাতোতেহে আহিছিলোঁ। তাৰ পাছততো ইয়ালৈ
অহা নাই।

বীনা : জানা মাহী, মাহীৰ গহনা বাকচৰ পৰা কিবা হেৰাল।

প্ৰতিভা : মোৰ এই গহনা বাকচটো কোনে খুলিছিল ?

কিৰণ : ঘৰখনৰ সকলোৱেইতো ডাঙৰ মাজুহ আৰু বীনাৰ বাহিৰেভে
তোমাৰ বস্ত্ৰ আনে নোচোৱেই।

বীনা : এহ্, এতিয়া মইহে চোলো। তুমি বৰ বেয়াদেই মাহী, মিছা-
মিছি কথাবোৰ কিয় চুগলি কৰিছা ?

প্ৰতিভা : ব' এইজনী মনে মনে থাক।

বীনা : কেলে মনে মনে থাকিম ? কিয় মিছা-মিছি কথা ক'ব। মই
আইভায়ে মাতোতেহে আহিছোঁ।

প্ৰতিভা : মা ইয়াৰ পৰা। এইজনীক দেখিবলৈ মন নাযায়।

বীনা : দেখিব মন নাযায় যদি নাচাবা আকৌ, তোমাকনো কোনে চাই
থাকিবলৈ কৈছে।

(বীনা তাৰ পৰা উঠাৎ মাৰি যায় গৈ।)

কিৰণ : বাতিপুৰাই, বাতিপুৰাই কোননো ইয়াত সোমাল ?

প্ৰতিভা : তাৰেইতো কৈছো, তুমিও অহা নাই, বীনায়েও বাকচটো চোৱা
নাই; ভেমে কোনে মোৰ এই গহনা বাকচটো খুলিলে ?

কিৰণ : আৰু যদি কোনোবাই খুনিছিলেই, ম'ৰ বস্ত্ৰত'ত ধৈ দিৰ লাগিছিল।

প্ৰতিভা : নহয়, মোৰ বস্ত্ৰ চোবইবা ক'লে ? মইতো কাৰো বস্ত্ৰ নোচো।

কিৰণ : বাইদেউক স্থি চাইছিল। নেকি ?

প্ৰতিভা : নাই সোখা, বাইদেৱে মোৰ গহনা বাকচ নোখুলে।

কিৰণ : কিবা কাৰণত খুলিবও পাৰে।

প্ৰতিভা : বাক বাইদেউক মই স্থি চাম। ন'বোঁ ঘোড়াচোন একাপ চাহ আনাগৈ। মই গা ধোই চাহ খোৱাই নাই। পানী গবয় আছে নহয় ?

কিৰণ : আছে। মই আনাগৈ।

(কিৰণ যায়।)

প্ৰতিভা : (চিঞৰি) বাইদেউ, আ-বাইদেউ—

নেপথ্যত (আৰতি) : কি হ'ল ? কি হ'লে চিঞৰিছ ?

প্ৰতিভা : এইকালে আহচোন।

(প্ৰতিভাই ইকালে-সিফালে বস্ত্ৰবোৰ দাঙি থেলি চায়।
কস্তুৰক পাছত আৰতি সোমাই আহে।)

প্ৰতিভা : মোৰ ইয়াত কোন সোমাইছিল ?

আৰতি : মই চকিদাৰ নেকি ? তোৰ ইয়াত কোন সোমাল কোন নোনোমাল মই চাই আছোনেকি ?

প্ৰতিভা : তোকনো চকিদাৰ বুলি কোনে ক'লে ? মই স্থিছোঁহে মোৰ ইয়াত কাৰোবাক সোমোৱা দেখিছিলি নেকি ?

আৰতি : নাই দেখা। সোমালেই যেনিবা তাৰপৰানো কি একেবাৰে নগৰত অগৰ লগোৱা কাণ্ডটো হ'ল ?

প্ৰতিভা : মোৰ ব'ব বস্ত্ৰ ত'ত নাই। মোৰ ইয়াৰ বস্ত্ৰ ক'লে গ'ল ?

আৰতি : তোৰ বস্ত্ৰ ক'লে গ'ল আশি কি জানো ?

প্ৰতিভা : তইতে কি জানা ? বৰখনত জানো তইতে মাহুহৰ নিচিনাকৈ আছে ?

আৰতি : মাহুহৰ নিচিনাকৈ মাখাকি কি গৰুৰ নিচিনাকৈ আছে নেকি ?

প্ৰতিভা : অ' গৰু, গৰুৰ নিচিনাকৈ আছে। তইতে মাহুহৰ নিচিনাকৈ থকা হ'লে মোৰ গহনাৰ বাকচৰ পৰা বস্ত্ৰ নাইকিয়া হ'ব পাৰে নেকি ?

আৰতি : তোৰনো গহনা বাকচৰ পৰা কি নাইকিয়া হ'ল ?

প্ৰতিভা : যিয়েই নাইকিয়া হওক তাক তহ'তৰ জনাৰ প্ৰয়োজন নাই।

- আৰতি : কি হেৰাল হুৰিবও নেপাইনে ?
- প্ৰতিভা : নেপাইতো মোৰ বস্তু এটা নাইকিয়া হ'লে তইতে আনি নিদিব নহয় । আকৌ মইহে টকা-পইচা খৰছ কৰি আনিব লাগিব । ম'ক কলে ম'য়ে মোকহে গালি পাৰে । ইমান অসামৰান কিয় ? ইমান চকল কিয় ? আনোক কিয় ? তানোক কিয় ?—ইহ, মইহে অসামৰান হ'লো ? মইহে চকল হ'লো ? এতিয়া যে মোৰ জন্মৰ ভিতৰৰ পৰা বস্তু এটা নাইকিয়া হ'ল তাক জানো কোনোবাই চাই আছিল ?
- আৰতি : ঘৰখনৰ চবকে জানো হুৰিলি ?
- প্ৰতিভা : কিটো চবকে হুৰিবলৈ আছে ?
- আৰতি : মানে আক কোনোবা ইয়াত সোমাইছিল নেকি ?
- প্ৰতিভা : আক কাক হুৰিব লাগে ?
- আৰতি : কি বণক হুৰিছিল ?
- প্ৰতিভা : ন'বৌক হুৰিবলৈ কিটো আছে ?
- আৰতি : কিটো নাই ? তইতে খালি মোৰ নেস্তবত ধৰি থাক, কিয় তাই ইয়ালৈ আহিছিল নে নাই হুৰিব নোৱাৰিলি ?
- প্ৰতিভা : ন'বৌক হুৰিছিলো ।
- আৰতি : কি ক'লে ?
- প্ৰতিভা : ইয়ালৈ অহা নাই বুলি ক'লে ।
- আৰতি : ইহ, একেবাৰে আজলি ছোৱালীজনীয়ে ক'লে নাই অহা বুলি, তই তাকে মানি লগি । হেৰ' ঘেথিবলৈহে মুনিয়া মুকিয়ব হুৰিয়া । নিবোকা গক গু-খোৱা ঘৰ ।
- প্ৰতিভা : তই এইবোৰ কি কৈছ মই হ'লে বুজি পোৱা নাই ।
- আৰতি : তইনো ক'ত বুজিবি, তই খালি মোকহে পাৰ । তই কি জান কিবণৰ নিচিনা হাতলৰ এই বস্তু দ্বিতীয় এজনী নাই...
- প্ৰতিভা : এইদৰে ন'বৌৰ যা-তা কথাবোৰ মোৰ আগত নকৰি । মই-সেই-বোৰ শুনিব নোৱাৰো ।
- আৰতি : কেঁলৈ শুনিব পাৰিবি ? তোৰ একেবাৰে চাহবে মেখেলাই দ্বয়ে দুমে খোই দিৱে নহয় ।
- প্ৰতিভা : কাপোৰ ধোলেহে যে মাহুহৰ লগত ভাল হ'ব লাগে আক নোখোলেই যে বেয়া হ'ব লাগে তাৰ কিবা মানে আছেনেকি ?
- আৰতি : একেবাৰে বাজবাৰী কৰি বাখ । নন্দেকৰ যদি কাপোৰ এটাই খোই দিব নোৱাৰে তেন্তে কিহ'লে বোৱাৰী হৈ এবলৈ ওলাই আহিছিল ?

- প্ৰতিভা : বোৱাবী হৈ আহিলে বুলিয়েই কাপোৰ ধোৱ লাগেনেকি ?
- আৰতি : নহ'লে কি বছৰাই, বছৰাই খোৱাবলৈ আনিছ ? দেখা নাই জানো তহঁতৰ ভাতে-ভৰালে একেবাৰে বৈ বৈ গৈছে নহয়—
- প্ৰতিভা : সেইবোৰ কথা মোক কৈলৈ ? কোনে বহি খালে, কোনে খিয়হৈ খালে ? সেইবোৰ মোৰ দৰকাৰ নাই ।
- আৰতি : তহঁতৰ দৰকাৰ হ'ব কৈলৈ ? তহঁতৰ এইবোৰ দৰকাৰ হোৱা হ'লে কথাই নাছিল ।
- প্ৰতিভা : বাইদেউ, তই বৰ কিবা-কিবি কথাবোৰ ক' ।
- আৰতি : কৈলৈ নকম ? তাই ছেৰিয়াৰৰ জীয়েকে সেইদিনা বীনাৰ কুক এটা ধোবলৈ দিওঁতে ধোই নিদিলে ।
- প্ৰতিভা : সেই কাৰণে হ'বলা তই ন'বোৰ বিষয়ে এনেবোৰ কথা কৈছ ?
- আৰতি : অকল সেইয়াই হ'বপাই ! সেইদিনা বীনাৰ আগত তাই কি কৈছিল স্থি চাচোন । (নেপথ্যলৈ চাই, চিঞৰি) বীনা, বীনা— এইকালে আহচোন ।

(কস্তুৰক পাছতেই এখন কম্বালেৰে নিজৰ মুখখন আঁৰ কৰি বীনা সোমাই আহে ।)

- বীনা : ম'!, মোক কিহলে মাতিছিল ?
- আৰতি : তোৰ মুখত আকৌ কি হ'ল ?
- বীনা : একো হোৱা নাই ।—তোমাকনো কৈলৈ ?
- আৰতি : একো যদি হোৱাই নাই, তেতিয়াহলে মুখখন কম্বালেৰে ঢাকি ৰাখিছ কিয় ?
- প্ৰতিভা : কিনো কাৰণ ?
- বীনা : তোমাৰ পৰা ঢাকি ৰাখিছো আকৌ ।
- প্ৰতিভা : মইনো কি জগৰ লগালো ?
- বীনা : তুমি জানো অলপ আগতে কোৱা নাছিল, মোৰ মুখ নাচাওঁ বুলি ।
- প্ৰতিভা : অ' সেইটো কথা ।
- বীনা : সেই কাৰণে তোমাক মোৰ মুখ নেদেখুৱাও ।
- প্ৰতিভা : চাম বাক চাম, এতিয়াৰ পৰা তোৰ মুখখনেই চাই থাকিম । মুখৰ পৰা কম্বালখন ওচা ।
- বীনা : (মুখৰ পৰা কম্বাল আঁতৰাই) অ' ওচাইছো, আজিৰ পৰা কিন্তু তেনেকৈ নকৰা ।
- প্ৰতিভা : নকও বাক ।
- বীনা : মোক কৈলৈ মাতিছিল মা ?

- আৰতি : সিদিনাখন তই অমাল এখন খোজোতে ডোক মাৰীয়েৰে কি কৈছিল ?
- বীনা : অ' সিদিনাখন, মাৰীয়ে কৈছিল যে তোমাক যাঁৰে চুখনমান ক'বল বনাই দিব নোৱাৰে নেকি ?—
- আৰতি : শুনি, তেওঁৰ মৰমৰ ন'বোৰৰ অমৰ বানী । নক ছোৱালীজনীয়ে বাক কি জানে ? তাইক যে তেনেকৈ গালী পাৰিছে...
- বীনা : গালি পৰা নাই নহয়, মোৰ লগত ধেমালিহে কৰিছিল ।
- আৰতি : ধেমালি, ধেমালি কৰিবলৈ আৰু অন্য কথা নোপালে । এই থহুতা কথাবোৰে মাতিব পাৰে ।
- প্ৰতিভা : বাইফেউ, তইয়ো বৰ আচৰিত । এই সামান্য কথাবোৰত লাগি থাকেনে ?
- আৰতি : সামান্য, সামান্য কথা ! তইতৰ বাবে সামান্য হ'ব পাৰে । মোৰ কাৰণে নহয় ।
- প্ৰতিভা : তইয়ে যা ন'বোৰ লগত চুপতি মাৰি থাকগৈ ।
- আৰতি : তইনো কি জান, বতিপুত্ৰা যে এবাৰ মনে মনে তাই আহি তেওঁৰ কমত লোৱাইছিল, সেইয়া জানো তই থৰৰ বাখিছ ?
- প্ৰতিভা : কি ! মই সোধাত ন'বোৱে ইয়ালৈ নাই অহা বুলিলে, তাৰ মানে ন'বোৱে মিছা মাতিলে ।
- বীনা : যাঁৱে বৰ মিছা কথা কয়...
- আৰতি : কি মিছা কথা ক'লো হা কি মিছা কথা কলো ?
- বীনা : মই দেখোন মাৰীৰ লগতে বাতিপুত্ৰাৰ পৰা একে লগে আছো, আইতাই মাতোতেহে মাৰী ইয়ালৈ আহিছিল ।
- আৰতি : ওলালে এইজনী কবাবৰ পৰা বায় উকিল । তই জানো তাইৰ নেপৰত ধৰি উলমি হুবিছ ?
- প্ৰতিভা : তইতে বৰ-ওলোটা-পোলোটা কথাবোৰ কবলৈ ধৰিছ । বাইফেৱে যদি ন'বোক ইয়ালৈ অহা দেখিছিলিয়েই তেতিয়াহলে বোক নকলি কৈলৈ ?
- আৰতি : মোৰ কি পৰজ পৰিছে, হেৰিয়াৰ জীয়েক ক'ত বাই, কত নাভাৱ তাক তইতৰ আগত কৈ হুবিবলৈ ; মোৰ আৰু কাৰ নাই নহয় ?
- বীনা : যাঁৱ, মাৰীৰ লগত চুপতি মৰাও এটা কাৰ ।
- আৰতি : ইহ, এইজনী, এইও সেই একে বিলৰ হাছ ।
- প্ৰতিভা : বীনাই ঠিকেই কৈছে, তেওঁৰ ন'বোৰ লগত চুপতি মাৰি ককাৰ বাহিৰে জানো আন কিবা কাৰ আছে ?

আৰতি : দেখা নাই জানো তইতে মোক একেবাৰে হাকিয়নী কৰি বহুৱাই থোৱাইছ নহয়। সিফালে ন'বৌৰে যে...

প্ৰতিভা : ন'বৌ, ন'বৌ খালি ন'বৌ। ন'বৌয়ে আমোক কৰিলে, ন'বৌয়ে তামোক কৰিলে। তই দেখোন ন'বৌৰ গাত বাককৈ লভিছ ?

বীনা : অ' মা, মামীৰ গাত একেবাৰে গোঁসানী লজ্জা দি লভিছে। এতিয়া তোমালোক বায়েক-ভনীয়েকে লাগি থকা আমি লোকে মাতিব নাহো—

(বীনা তাবপৰা যায়গৈ।)

আৰতি : তইতে যদি মোৰ কথা-বতৰা সহাই কৰিব নোৱাৰ, তেতিয়াহ'লে মোক বিয়াৰ আগতেই মতাই আনিছিলি কিয় ? বিয়াৰ দিনা আলহি লগত আহি আলহিবদৰে কস্তেক দেখা দি শুচি গলোহেঁতেন। —সোখই ভাল আছিল।

প্ৰতিভা : তই বিয়াৰ আগতেই আহিলি ভাল কৰিলি। এতিয়া তই তোৰ কাম কৰ, ন'বৌয়ে ন'বৌৰ কাম কৰক। তই আকৌ মাজতে ন'বৌৰ লগত জেঁট-পোটখন কৰিছ কিয় ?

আৰতি : তইভৰ কথাই কথা, মোৰ কথা কথাই নহয়। এই বৰত যদি মোৰ হাতৰ কাম লাগে তেতিয়াহলে ন'বৌয়েৰক বহি থাকিবলৈ কৰি, নহলে মই কোনো কাম নকৰোঁ।

প্ৰতিভা : সেইয়া তোৰ আকৌ ন'বৌ।

আৰতি : ক'মটো, তোৰ যদি ন'বৌয়েৰৰ গুণ-গৰিষা শুনিবই নোৱাৰ, তেনেহ'লে কান বন্ধ কৰ।

প্ৰতিভা : অ' মই ন'বৌৰ কোনো কথাই শুনিব নিবিছাৰোঁ। মোৰ আগত ন'বৌৰ কোনো কথাই নকৰি।

আৰতি : হুতনিবিতো, মই তোৰ কি হও ? তাইহে তোৰ সহোদৰ বাই। আমিডো তোৰ একোৱেই নহয়। চাবি কুহুৰক নাই দি গললৈকে চপাই লৈছ—

(খঙেৰে আৰতি তাবপৰা যায়গৈ।)

প্ৰতিভা : (নিজেই নিজেই) কলো নহয়, এইখন ঘৰ ; ঘৰ শুচি বাঁহ তল হ'ল। বাইমেউতো বাইমেৱেই, ন'বৌও জানো কৰ !

(অলপ পাছতে হাতত একাপ চাহলৈ কিৰণ লোৱাই আহে।)

কিৰণ : প্ৰতিভা, এইয়া চাহ লোৱা।

প্ৰতিভা : ন'বৌ তুমি বোলে আজি পুৱা মোৰ ইয়াত সোমাই ছিল ?

(কিৰণে প্ৰতিভালৈ চাহ কাপ আগবঢ়াই দিয়ে। প্ৰতিভাই লয়।)

কিৰণ : ক'তা ? মইতো অহা নাছিলো ! কোমে ক'লে মই আহিছিলো
বুলি ?

প্ৰতিভা : বাইদেৱে ।

কিৰণ : জানো নহয়, বাইদেউৰ বাহিৰে আৰু কাৰো কথা নহয় ।

প্ৰতিভা : তুমি অহাতে হয় ?

কিৰণ : তোমাক কোৱা নাছিলো জানো, ম'য়ে মাতোভেহে আহিছিলো ;
তাৰ আগতে অহা নাছিলোঁ ।

প্ৰতিভা : তেতিয়াহ'লে বাইদেৱে কেনেকৈ ক'লে ?

কিৰণ : বাইদেৱে মিছা মাতিছে । বাইদেউ ধকা মানে মই এইখন ঘৰত
থাকিব নোৱাৰো । কিবা এটা ছেৰাব মোৰ বদনাম, ইটো হব
মোৰ বদনাম, সিটো হব মোৰ বদনাম । ইচ্ এই বদনামৰ লকলো
সৰ্বনাশৰ মূল ধেনিবা মইহে ।

প্ৰতিভা : তোমাকনো কোনে কৈছে, তুমিয়েই সৰ্বনাশৰ মূল বুলি ?

কিৰণ : তেতিয়াহ'লে বাইদেৱে সকলো কথাতে কিয় মোৰ বদনাম পাৰ ?
মই তেখেত আছিলে সকলো ক'ম নহয় । মই কৈছিলোৱেই বাইদেৱে
মোক চকুৰে দেখিব নোৱাৰে ।

(প্ৰতিভাই খঙেৰে চাহে-তাছে হাতৰ চাহ কাপ পেলাই দিয়ে—)

প্ৰতিভা : এইবোৰ কাৰ মুৰটো ধোইছিলো ?

কিৰণ : মোৰ ওপৰত খং খালে কি হ'ব ?

প্ৰতিভা : কিয় খং নকৰিম ? বাইদেৱে এনেয়ে তোমাক কেট্টকেটাই নেধাকে !

কিৰণ : মইনো কি কৰিলোঁ ?

প্ৰতিভা : তুমি কি কৰা নাই ? চাহকাপ আনিছা একেবাৰে কাপ-প্লেটত বগা,
বগা সেই সোপা পিঠা গুৰি লাগি আছে । কিয় সেইবোৰ ভালদৰে
চাকা কৰি আনিবা নোৱাৰিলা ?

কিৰণ : কেনেবাকৈ পিঠাগুৰি বাটোতে তাত অকমান লাগিল । সেই বুলি
আক এনেকৈ চাহখিনি দলি মাৰি দিয়ে নে ?

(পেলাই দিয়া কাপ-প্লেট বজিয়াৰ পৰা তোলে ।)

প্ৰতিভা : মই এতিয়া খবৰ ছোৱালী কাৰণেহে, ভালহি আছিলে এনে কাপত
চাহ দিলে কি ভাবিব ? তোমাৰ নিজৰ নাকটোতো কাঠিৰাই
লগতে আঁৰাৰো কাঠিৰা ।

কিৰণ : তোমালোকে যদি মোৰ কোমোঁকায়েই ভাল নোপোৱা তেতিয়াহ'লে
মই কি কৰিব পাৰো ? তেখেত আছিলে ক'ম-মোক দেউতাক ঘৰত
থৈ আছিল ।

প্ৰতিভা : তোমাক ঘৰলৈ মাৰলেনো কোনে কৈছে ?

কিৰণ : নগৈ কি কৰিম ! বাইদেউতো চকু-পাৰিবে দেখিব নোৱাৰে, এতিয়া তুমিও দেখিব নোৱাৰা হৈছা। মোবনো এইখন ঘৰত কি অধিকাৰ আছে !

প্ৰতিভা : কিয়, তোমাৰ অধিকাৰ নাই কাৰ আছে ? বাইদেউ এতিয়া লোকৰ ঘৰৰ। মইও দুদিনমানৰ পাছত এঘৰলৈ যামগৈ। তেতিয়া তোমাৰ অধিকাৰ নে থাকি আমাৰ থাকিব নে ?

(এনে আৰতি খুব কোবেৰে, খঙত গোমাই আছে।)

আৰতি : প্ৰতিভা, মই এইখন ঘৰত এখন্তেকো থাকিব নোৱাৰো। মই এতিয়াই ঘৰলৈ যামগৈ। (নেপথ্য লৈ চাই চিকিৰি) বীনা— বীনা কাপোৰ কানি চুটকেছত সোমোৱা...

কিৰণ : কি হ'লনো বাইদেউ ?

আৰতি : কি হ'লনো বাইদেউ ! এতিয়া লেন ছেলাব আহিছ ? তই মোক যুখেৰে নেমাতিবি।

কিৰণ : মইনো আপোনাক কি কৰিলো ?

আৰতি : তই কি কৰা নাই ? তই জানো কেতিয়াবা মোক মাছৰ বুলি গণ্য কৰ ?

প্ৰতিভা : বাইদেউ, তোৰ কি হৈছে ? তই পাগল হলি নেকি ?

আৰতি : পাগল কোন হৈছে ? মই নে তইত ? অলপ ভালকৈ মেক্টল হচ্পিটালত পৰীক্ষা কৰাই আহিব গৈ।

প্ৰতিভা : কি হ'ল মুখ খুলি নক' কিয় ?

আৰতি : (কিৰণক উদ্বেগ কৰি।) ডুইং কমৰ পদাকেইখন সলাবলৈ তোৰ কোনে কৈছিল ?

কিৰণ : ম'য়ে কৈছিল।

আৰতি : ম'ক মই মনা কৰিছিলো নহয় ?

কিৰণ : ম'কহে কৈছিল, মোকতো মনা কৰা নাছিল।

আৰতি : দেখিলি তাই কেনেকৈ মোৰ যুখে যুখে মুখ চলাইছে। মই, ক'লো নহয়, এইখন ঘৰত থাকিব নোৱাৰো— বীনা, এই বীনা—

কিৰণ : আপুনি যাব কিয় ? তেখেত আহিলে মোক ধেউতাৰ ঘৰত থৈ আহিব ক'ম।

আৰতি : কি তেখেত তেখেত যাবিছ ? তই আকৌ তোৰ তেখেতক ঘৰৰ পৰা লৈ আহিছিলি নহয় !

কিৰণ : মইনো লৈ আহিছো বুলি কেতিয়া কলো ? আপোনালোকবহে লহোৱৰ ভাই। আমাৰনো কি হয় ?

প্ৰতিভা : ন'বোৱেনো মনে মনে নাথাকা কিয় ?

আবতি : তাই, তাই মনে মনে থাকিব ? মই সেই বয়েনটোক কৈছিলোকেই ছোৱালী বিয়া কৰাইছ তাই-চিতি কৰা। যি-তি ছোৱালী বিয়া নকৰাবি।

কিৰণ : মই জানো নহয়, আপুনি মোক দেখিব নোৱাৰে। কাৰণ মোক বিয়া কৰাবলৈ, আপুনিতো তেখেতক সন্মত দিয়া নাছিল।

আবতি : অ' মই তাক মনা কৰিছিলো। সেইজনী জানকি একেবাৰে মাটিৰ নিচিনা ছোৱালী। সি আকৌ টাউনৰ ছোৱালী বিয়া কৰে।

প্রতিভা : বাইদেৱেনো কি পুৰণি কথাবোৰ ধৰি আছে ? ককাইদেৱে কিবা নিজৰ ইচ্ছাত বিয়া কৰাইছিলনে ? ম'ৱ-দেউতাই মত দিওতেহে বিয়া কৰাইছিল।

আবতি : অ' এতিয়া মাইতে এই গোসানীক ধূপ-ধূনা দি পূজা কৰক।

কিৰণ : মই কাকো পূজা কৰিবলৈ কোৱা নাই। মই গোসানীত নহয়।

প্রতিভা : ন'বৌ হ'ব। তুমি মনে মনে থাক।

কিৰণ : কি মনে মনে থাকিব লাগে ? মনে মনে থাকি বহুত লজ কৰিলোঁ। আৰু মনে মনে থাকিব নোৱাৰি। যদি মনে মনে থাকিব লাগে মোক ঘৰত থৈ আহিলে হ'ল। নহ'লে মই মনে মনে নাথাকোঁ।

(বীনা সোমাই আহে।)

বীনা : মা, কাপোৰ চুটকেচত লোমোৱালো। অ' মামী ফুল আনি মেজৰ ওপৰত থৈ আহিছোঁ। —ম'ৱ কৰবালৈ ফুৰিবলৈ যাবা নেকি ?

আবতি : ফুৰিবলৈ নাৰাওঁ।

বীনা : তেন্তে ক'ত যাবা ?

আবতি : বসাতললৈ যাম।

বীনা : বসাতললৈ যাবলৈ জানো কাপোৰ-কানি চুটকেচত ত্যাগ লাগে ? মই আকৌ ভাবিছিলো ফুৰিবলৈ যাবা বুলি।

আবতি : ঘৰলৈ যাম। ইয়াত আৰু নাথাকোঁ।

বীনা : কিয় মাহীৰ বিয়া নাথায় জানো ?

আবতি : মাহীয়েৰৰ বিয়া তোৰ মাহীয়েৰক খাবলৈ ক'—

বীনা : মাহীয়েতো খাবই, আমিও খাব আকোঁ। মই হ'লে বিয়া নোখোৱাকৈ নাৰাওঁ।

কিৰণ : তোমালোক যাব নেলালে বীনা। মোৰ পৰাই এইখন অশান্তি, মইয়ে আজি ঘৰলৈ যামগৈ।

বীনা : অ-আই ! এইখন আকোঁ কি কৰা ! এবাৰ মায়ে ক'ব ঘৰলৈ যাওঁ, এবাৰ মাহীয়ে ক'ব ঘৰলৈ যাওঁ। চৰেই যদি ঘৰা-ঘৰি যাবলৈ তেতিয়াহ'লে মাহীৰ বিয়াখন কি হ'ব ?

প্ৰতিভা : আচলতে মই বুৰ্জক। মোৰ ক্ষমত তইতক সোমাবলৈ দিয়াই ভুল।
তইতে নোমোৰা হ'লে মোৰ বস্তু নেহেৰাই আক ইমান ডাঙৰ
কজিয়াখনও নহয়। (ড্ৰেচিং টেবুলৰ ওপৰত থকা মেক্-
আপৰ বস্তুবোৰ লৈ মজিয়াত জোৰে, জোৰে পেলায়।) এইবোৰ,
এইবোৰ চব ডাঙি দিয়। মোক কোনো বস্তু নেলাগে। এইবোৰ
পেলা-পেলা—

আবতি : প্ৰতিভা !

কিৰণ : প্ৰতিভা, তুমি এইবোৰ কি কৰিছা ?

প্ৰতিভা : মোক এইবোৰ নেলাগে। নেলাগে। মোৰ ইয়াৰ বস্তু ক'ত যাব ?
ইয়াৰ পৰা মোৰ বস্তু নাইকিয়া হ'বলৈ ভবি নাই নহয়, খোজ কাঢ়ি
পলাব যে। পেলা—এইবোৰ পেলা—

বীনা : (নেপথ্যালৈ চাই) মাহী, মাহী সোঁৱা আইতা আহিছে।

প্ৰতিভা : ক'ত ? (নেপথ্যালৈ চাই) ম'ণী, ম'ণী চাও এইকালে আহচোন।
(হেমপ্ৰভা সোমাই আহে !)

হেমপ্ৰভা : কি হ'ল ? কিহলে চিঞৰিছ ?

প্ৰতিভা : কেঁলৈ নিচিঞৰিম ?

হেমপ্ৰভা : এইবোৰ কিয় এনেকৈ থান-বান কৰি পেলাইছ ?

প্ৰতিভা : নেপেলাবলৈ এইখন ঘৰ, ঘৰ কৰি ৰাখিছ নহয় ? মোৰ
ইয়াৰ বস্তু কেনেকৈ নাইকিয়া হ'বলৈ পালে ? মোৰ বস্তু যেই-
সেই কিয় চুব ?

হেমপ্ৰভা : কি হেৰাল ভালদৰে বিচাৰ-খোঁচাৰ কৰ, চিঞৰি-ৰাখৰি এইখন
লাং লাং, থাং থাং কৰিছ কিয় ?

বীনা : আইতা, আইতা ইয়াৰ কাৰণে মামী আৰু ম'ণী কান্দিয়া হ'ল।

হেমপ্ৰভা : তইতে আকৌ কিহৰ কাৰণে কান্দিয়া কৰিবলগীয়া হ'ল ?

বীনা : আৰু—ম'ণী আৰু মামীয়ে ঘৰা-ঘৰি যাবলৈ ওলাইছে।

হেমপ্ৰভা : কি হ'ল ? তইতে ক'ৰ ঘৰলৈ যাব'তা ?

কিৰণ : প্ৰতিভাৰ কিবা এটা হেৰাল, বাইদেৱে মোক চোৰ ধৰিছে।

আবতি : ভোক-মই কেতিয়া চোৰ বুলিছিলোঁ ?

কিৰণ : সুখেৰে নকলে কি হ'ল ? আকাবে ইন্দিতে যোকেই চোৰ
বোলা হ'ল।

আবতি : চোৰ বুলিলেই চোৰ হৈ গলিনে ? চোৰ কবিলিছে চোৰ
হৰি। নহ'লে কিয় চোৰ হৰি ?

কিৰণ : অকল পেয়াই নহয়, আপুনি মোক পদাৰ্থপোৰ সজাৰলৈ কোৱাব

বাবে মই সলাই দিলো। কিন্তু বাইদেৰে পৰ্ধাকাপোৰ সলোৱাৰ বাবে মোক দোষিছে।

আৰতি : (হেমপ্ৰভাক) তইতো পৰ্ধাকাপোৰ সলাবলৈ মোক কৈছিলি।

হেমপ্ৰভা : ভোক মইতো কোৱা নাই, তইহে নিজেই কবিম বুলি কৈছিলি।

আৰতি : অ' এতিয়া সকলোৱোৰ ঘোৰ মোৰ গাতেই। মই এনেদৰেই জানো ঘৰলৈ ঘাবলৈ ওলাইছো! বীনা, বল-ইয়াত আৰু থাকিব নোৱাৰো।

বীনা : মাব লগত এতিয়া মইও মাহীৰ বিয়া খাবলৈ নাশাওঁ।

আৰতি : বৰ মাহী, মাহী চেলাইবলৈ আহিছে। কিছৰ মাহীভাল? আমি ঘৰৰ মাতুহ ছোৱা হ'লে, এইজনীয়ে ইমান সুবৰ ওপঙত উৰিবলৈ নাপায়।—চাবি তইতক এই এসেকা দিয়ৈ এইব।—তেতিয়া মোক নকৰি।

হেমপ্ৰভা : তই কিয় কিৰণক দেখিব নোৱাৰ সেইয়া মই জানো নহয়। তোৰ গিৰিয়েৰ জেঠায়েকৰ জীয়েকক বমেনলৈ নানিলো কাৰণেই তই কিৰণক দেখিব নোৱাৰ।

আৰতি : অ' নোৱাৰিমতো। তইতে জানো সেইবাৰ মোৰ নাক-কান কটা নাছিল? তেখেত, বীনাৰ দেউতাকে মোক ক'বাই ক'বাই কিমান ঠাট্টা কৰি থাকে সেইয়া মইহে জানো।

হেমপ্ৰভা : তাৰবাবে কিৰণৰ গাত কি দুখ? আমিহে ছোৱালী চাই আনিছো। তাই নিজেই আহি আমাৰ ঘৰত চপাহি নাই নহয়।

আৰতি : চাই আনিলি, ভাল কৰিলি। এতিয়া টোপকে পৰিবলৈ নিবিবি। চাবি আকৌ—তোৰ বোৱাবীয়েকক সুবত ধলে ওকনিয়ে খাব, মাটিত ধলে গুৰি পৰুৱাই কুটিব।—নৈকৈছো, নহয়—একেবাৰে অপেনবীজনী—

কিৰণ : মই অপেনবী বুলি কাকো কবলৈ বোৱা নাই নহয়।

আৰতি : ই-অউ! এইব দুখখন জুই দিলেও নোপোৰে।

হেমপ্ৰভা : হ'ব, হ'ব তইতৰ কাজিয়া বঢ়াব নেলাগে। তইতৰ কাজিয়া দেখিছো—জুব পুৰি হাত পালে। মই এতিয়াই আহি নোপোৱা-হলে এইখন কিবা হ'লহেঁতেন। ভাগ্য ভাল আজি সদল্য শোট নোখোৱাৰ বাবে আমাৰ মহিলা সমিটিৰ সভাখন নহ'ল আৰু সেইবাবেই মই সোনকালে ঘৰলৈ গুচি আহিলো। ব'হজে দেখিছো ইহতে এইখন ঘৰ গুচাই বাহতল কৰিলেহেঁতেন।

প্ৰতিভা : এই কথাই কথা নহয়। তইতে এইদৰে কথাৰ মেহেলা মাৰি থাকিলে মোৰ ঘ'ৰ বস্তু ত'ত আহি নাযায়।

বীনা : মাহীৰ কি বস্তু হেৰাল নকৈ আকৌ—ইফালে এনেয়েই খং কৰি আছে।

প্ৰতিভা : কি হেৰাল কোৱাৰ দৰকাৰ নাই নহয়। মোৰ কথা হ'ল—মোৰ বস্তু, মোৰ ইয়াৰ পৰা কোনে ছোব বা কিয় ছোব ?

হেমপ্ৰভা : কিনো ইমনি ডাঙৰ বস্তুটো হেৰাল, তাকে লৈ যে তই ইমানকৈ কোঢ়াল কৰিবলগীয়া হৈছে ?

প্ৰতিভা : যিয়েই নেহেৰাওক। মোৰ লাগিলে এপইচাৰ বস্তু হেৰাক। কিন্তু মোৰ বস্তু। মোৰ ইয়াৰ পৰা কুটা-এগজো নাইকিয়া হ'ব বা কিয় ? এই কহনা বাকচৰ পৰা বস্তু নাইকিয়া হ'বলৈ, এইখন ঘৰত কোন চোৰ সোমাল ?

হেমপ্ৰভা : আহ: কি হেৰাইছে, তাক নক'কিয় ?

প্ৰতিভা : মই গা ধোই আহি চাও মোৰ গহনা বাকচৰ ঘ'ৰ বস্তু ত'ত আগবদৰে ঠিক মতে নাই। কোনোবাই গহনা বাকচৰ পৰা কালি বীনাৰ লগত বজাৰৰ পৰা কিনি অনা নতুন লিপিষ্টিক-ভাল নাই।

হেমপ্ৰভা : অ' সেইটো কথা।

বীনা : সেই সামান্য বস্তুটোৰ কাৰণে ইমান কোঢ়াল নে ?

প্ৰতিভা : সামান্য মানে ? আজি সামান্য বস্তু এটা হেৰাল, কালিলৈ ডাঙৰ এটা হেৰাব। এইদৰে দেখিছোঁ লাহে লাহে ঘৰখনত চোৰৰ বাহ হ'ব।

হেমপ্ৰভা : তই গা ধোবলৈ যাওঁতে অহানি তোৰ ইয়াৰ পৰা লিপিষ্টিকভাল মইয়ে নিলে। তোক সোধা নহ'ল।

আটায়ে : কি ?

হেমপ্ৰভা : আজি-কালি মহিলা সমিটিৰ গান্ধক বুঢ়ী সকলো সভাই পাউজাৰ অ', লিপিষ্টিক আহি ঘৰি টাইল কৰি সভাবোৰলৈ যায়। মই অকলে উকা, উকাভায়ে ঘাবলৈ লাজ লগা হৈ বাবে তোৰ লিপিষ্টিকেই অকমান ঘহিলো। অহানি তোক কবলৈ আহিছিলো। কিন্তু কথাৰ লাচতে কবলৈ পাহৰিলো।

আৰতি : এইবাৰ হে এইবাৰ বুঢ়ীৰ পা উঠিল। ঘহিলি ঘহিলি, লিপিষ্টিকভাল লাগত লৈ ঘাবলৈ কিহে পাইছিল ?

হেমপ্ৰভা : কথা কওঁতে লিপিষ্টিক ওঁত শুকাই ঘাই বাবে লগতে সকলো লোক

গাছখন আৰু লিপিটিকডাল লৈ লৈছিলো। বাতে বনে বনে
হহি ধাবিব পাৰো।

বীনা :

বাহবে, বাহ ! এইবাব আৰাব বুঢ়ী আইতা, গাভৰু হ'ব।
গাভৰু আইতা হ'ব। মই জানো এনেই গাইছিলো—
(স্বৰদি) '...' অ' আইতা, আইতা অ'—এনেই আইতা
নাচনী তাতে নাতিনীয়েকৰ বিয়া...। (স্বৰ সলায়) ইহ,
নাতিনীয়েকৰ নহয় পাই জীয়েকৰ—জীয়েকৰ বিয়া।
(স্বৰদি) '—ও' আইতা বাইতা অ'—এনেই আইতা নাচনী
তাতে 'জীয়েকৰে বিয়া...'

(আঠায়ে বাৰীলৈ চাই হাঁহে।)

